

Приватна установа «Вищий навчальний заклад
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Сучасні дослідження з педагогіки і психології

Збірник наукових праць

Випуск 2 (2019-2020)

Науковий журнал
Заснований у грудні 2017 р.
Виходить 2 рази на рік.

Проблематика:

- Педагогіка;
- Психологія;
- Філософія освіти;
- Освітній менеджмент

Засновники: Приватна установа
«Вищий навчальний заклад «Між-
народний гуманітарно-педагогічний
інститут «Бейт-Хана», Мелітополь-
ський державний педагогічний уні-
верситет імені Богдана Хмельниць-
кого.

© ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана»

ISSN 2663-2985

Дніпро
2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: Сапожников С.В., доктор педагогічних наук, професор;

Заступник головного редактора: Теплицька А.О., кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з економіки і фінансів ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро);

Відповідальний секретар редакційної колегії: Шевченко А.Ю., кандидат історичних наук, доцент, (м. Дніпро);

Заступник відповідального секретаря редакційної колегії: Жежель В.К., методист ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро).

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Аронова Р.С., кандидат педагогічних наук, доцент, ректор ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро);

Мещанінов О.П., доктор педагогічних наук, професор кафедри інтелектуальних інформаційних систем Чорноморського національного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв);

Наказний М.О., доктор педагогічних наук, професор кафедри соціології ДДТУ, директор КЗ «Технічний ліцей» Кам'янської міської ради (м. Кам'янське);

Первий В.С., доктор медичних наук, доцент кафедри природничо-наукової підготовки ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро);

Рибалка В.В., доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ);

Романенко М.І., доктор філософських наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, помічник ректора Дніпровська академія неперервної освіти (м. Дніпро);

Самодрін А.П. доктор педагогічних наук, доцент, проректор з науки ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро);

Самойлов О.Є., доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології ПУ «ВНЗ «МГПІ «Бейт-Хана» (м. Дніпро);

Фурман А.В., доктор психологічних наук, професор, академік АН ВШ України, завідувач кафедри психології та соціальної роботи юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м. Тернопіль).

ЗМІСТ

Бабкина Т.М., Смирнова А.С.	Самодрин А.П.
TED TALKS КАК НОВЫЙ ФОРМАТ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ..... 4	ОСВІТОЛОГІЧНІ ОРІЄРТИРИ РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ 73
Бойко О. В.	Теплицька А.О.
ІСТОРИЧНА БІОГРАФІЯ І ФОРМУВАННЯ ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 11	ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ..... 94
Гречина В.В.	Шиман О. І.
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВИ ІВРИТ 21	ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НАСКРІЗНОЇ ІНФОРМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ 105
Добридень О. В.	Щепова Д.Р.
САМООСВІТА ЯК ЗАПОРУКА ЗДОРОВОГО СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ..... 34	ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА..... 117
Лупінович С.М., Лапшина І.С.	ABSTRACTS 125
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (НА ПРИКЛАДІ КЗВО «ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ» ЗОР)..... 44	НАШІ АВТОРИ 133
Мухіна М.В., Зеркаль І.В.	
СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ 53	
Поплавський О.О.	
СЕРЕДНЯ ТА ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 63	

УДК 378.147:004:001.818

Бабкина Т.М.

*доктор медицинских наук, профессор, заведующая кафедрой радиологии
Национальной медицинской академии последипломного образования
имени П.Л. Шупика (г. Киев)*

Смирнова А.С.

*кандидат медицинских наук, доцент кафедры радиологии
Национальной медицинской академии последипломного образования
имени П.Л. Шупика (г. Киев)*

TED TALKS КАК НОВЫЙ ФОРМАТ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Бабкина Т.М., Смирнова А.С. TED talks как новый формат обучения в высшей школе. В данной работе представлен обзор данных литературы, посвященный вопросам TED talks. Проведен сравнительный анализ основных аспектов TED talks и традиционных академических лекций. Рассмотрены положительные и отрицательные стороны нового формата лекций, а также возможность их внедрения в учебный процесс высших учебных заведений.

Ключевые слова: TED проект, TED лекции, интерактивное обучение, высшая школа.

Бабкіна Т.М., Смирнова Г.С. TED talks як новий формат навчання у вищому навчальному закладі. У даній роботі надано огляд даних літератури, присвячених питанням TED talks. Проведено порівняльний аналіз основних аспектів TED talks та академічних лекцій. Розглянуто позитивні та негативні сторони нового формату лекцій, а також можливість їх впровадження в процес навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: TED проект, TED лекції, інтерактивне навчання, вища школа.

Babkina T.M., Smyrnova G.S. TED talks as a new educational format at high school. This study provides data of literature devoted to TED talks. A comparative analysis of the main aspects of TED talks and traditional academic lectures is carried out. The positive and negative sides of the new format of lectures, as well as the possibility of their implementation to the learning process are examined.

Key words: TED project, TED talks, interactive training, and high school.

Табл. 1, Лит. 9

Постановка проблемы. Одной из ведущих целей современного высшего образования является подготовка специалиста, способного усваивать всё возрастающий объём информации, осознающего потребности в знании и владеющего навыками и инструментами, необходимыми для его получения [3]. В последнее время отмечается значимость мотивации для успешного развития слушателей, что обуславливает привлечение внешних возможностей (новые информационно-коммуникационные технологии) в процесс обучения [5]. Эта тенденция привела к внедрению в учебный процесс специализированной ин-

формационной образовательной среды, с помощью которой и предоставляется комплекс образовательных услуг [1]. Как известно, подобный вид обучения обеспечивает интерактивное взаимодействие преподавателей и обучаемых, предоставляя последним возможность выполнения самостоятельной работы по освоению учебного материала посредством использования ряда технологий. Таким образом, отказ от использования большей части учебного времени с целью передачи фактической информации учащимся, побуждение слушателей мыслить критически и синтезировать идеи, а также следование философии «образование, основанное на доказательствах», привели к созданию стратегии успешной реализации инноваций в образовательной сфере [6].

Цель статьи. Анализ структуры лекций в формате TED с возможностью их внедрения в учебный процесс высших учебных заведений.

Одним из таких инновационных проектов оказался TED-проект (Технология (Technology), Развлечение (Entertainment) и Дизайн (Design)) – интернациональный формат конференций, который состоит из разнообразных лекций об уникальных инновациях, несущих идеи изменения и развития общества [8]. Площадка TED-конференции была местом, где впервые заговорили о глобальном потеплении и искусственном интеллекте. Сегодня формат TED-конференций без рамок и границ, где раскрываются волнующие вопросы настоящей действительности: от науки и бизнеса до искусства и глобальных проблем человечества.

Лекции в стиле TED (TED talks) стали очень популярным форматом во всём мире, что привело к феномену движения национальных TED-конференций. В Украине проекты по типу TED talks также созданы и успешно развиваются с 2009 года. Выступление лектора в стиле TED длится от 5 до 20 минут. Такой формат презентации во многом противоречит традиционным лекциям, длительность которых варьируется от 60 до 120 минут (табл. 1).

Таблица 1. Сравнительная характеристика основных аспектов TED talks с традиционными академическими лекциями

Аспект	TED talks	Академическая лекция
Предмет	<ul style="list-style-type: none"> – демонстрация хорошо сформированных идей – новая идея или новый аргумент в пользу основной идеи – хорошая идея требует доказательств или наблюдений 	<ul style="list-style-type: none"> – концепции и содержание указанных учебных программ – передача фундаментальных принципов базовых наук – основное внимание уделяется деталям доказательств
Цель	Поделиться идеями, привлечь аудиторию	Обучить
Временное ограничение	– 18 минут	– 45–90 минут

Стиль	Повествование	Зачастую слишком структурированный
Оценка	Количество просмотров, комментарии аудитории	Оценка слушателя
Режим	Цифровой	Смешанный
Оратор	Специализируется на конкретной теме, увлечён идеей	Тематический эксперт, часто беспристрастный
Место проведения / контекст	– расслабленная атмосфера – многодневная конференция, различные виды активности, групповые взаимодействия	– аудитория – длинный курс; 5-8 ч работы в аудитории
Аудитория	Специалисты, обыватели	Студенты, слушатели
Структура	– заинтересовать аудиторию (пример или интригующая мысль) – тщательно разобрать, объяснить идею – как и почему идея может быть реализована – как идея может повлиять на аудиторию	– вступление – цели – тема 1, тема 2, тема 3 – выводы
Визуальная составляющая	– изображения и фотографии – графики (только одна точка) – мало текста	– изображения и фотографии – графики (как правило, множество точек) – много текста
Подготовка	– сценарий из комментариев – репетиции	– чтение слайдов – обычно без репетиций

Возросшая популярность выступлений на конференциях нового формата обусловлена, с одной стороны, высоким качеством представляемого контента, а с другой – их доступностью как для специалиста, так и для простого обывателя, в то время как традиционные академические лекции направлены на подготовленного слушателя. Следует отметить, что лекция в формате TED читается без какой-либо письменной опоры, сопровождаясь слайдами с минимальной текстовой информацией. Тогда как академическая лекция, как правило, сопровождается чтением слайдов с большим количеством текста, что приводит к отсутствию связи с аудиторией и, как следствие, её незаинтересованности. Ещё одно отличие TED лекции состоит в том, что она призвана решать, в первую очередь, просветительские задачи, а значит, информировать людей о тех или иных фактах, связанных с научными достижениями. При этом зачастую слишком структурированная академическая лекция передаёт исключительно фундаментальные принципы базовых наук. Автор TED лекции также отличается от автора академической лекции. С одной стороны, создатель TED лекции – это тот же эксперт в какой-то области знаний, но, с другой, – его деятельность и поведение задаются целым рядом требований, предъявляемых к данному формату. В TED лекции автор в большинстве слу-

чаев коллективный. Изначальный замысел, выбор темы и общий план лекции принадлежат самому лектору, а вот корректировка текста и его окончательная доработка как в плане содержания, так и формальной организации происходят с помощью организаторов проекта.

Анализ научных исследований. Более того, отличие TED talks от академических лекций привлекает внимание современных исследователей риторики и лингвистов. Интерес исследования лекций в формате TED у этих специалистов обусловлен, прежде всего, недостаточной изученностью лингвистического своеобразия TED talks, которое обеспечивает эффективность их воздействия на слушателей. Проведенный анализ показал, что для достижения необходимого прагматического эффекта (привлечения внимания слушателя и формирования в его сознании определенного отношения к обозначенной проблеме) лекторы TED используют ряд лингвистических приёмов, которые, как правило, не применяются в академических лекциях [4]. Так, некоторые лекторы TED для создания непринужденной атмосферы повествования и вовлечения слушателей в свой рассказ используют сленговые выражения, с помощью которых отражают своё эмоциональное состояние и отношение к описываемой ситуации. Для усиления прагматического воздействия оратор может также использовать метафорические выражения, что придаёт речи экспрессивный характер. Диалогический характер TED talks и поддержание постоянного контакта оратора с аудиторией достигаются с помощью использования вопросительных предложений и императивных высказываний, адресованных к публике, что отличает этот формат лекций от академических. Таким образом, лекторы TED с помощью вербальных средств воздействия привлекают и удерживают внимание слушателей. Для достижения желаемого коммуникативного эффекта ораторы используют ряд приёмов: узуальные разговорные выражения, крылатые высказывания, вопросительные предложения, обращённые к публике, личные местоимения, а также образные метафорические выражения.

Тот факт, что некоторые презентации в стиле TED были просмотрены более 16 миллионов раз, указывает на эффективность платформы. Кроме того, веб-сайт TED talks является четвертым по популярности технологическим веб-сайтом и самым популярным веб-сайтом конференций и мероприятий в мире [9].

Результаты исследований показали, что с позиции обучающихся традиционная организация учебного процесса характеризуется недостаточной активностью, отсутствием желания и умения организовать самостоятельную работу [3]. В то время как организация учебного процесса с использованием инновационных электронных ресурсов – интерактивностью, осмысленным обучением, большой долей самостоятельной работы и ориентацией на личные

достижения. Это, вероятно, и предопределило феномен TED как образовательную эволюцию цифрового поколения и предпочтения обучения вне зависимости от места и времени.

Изложение основного материала. Анализ лиц, посещающих TED платформы, показал высокий интерес к такому формату лекций людей разного происхождения и возраста, свидетельствуя о том, что платформа предназначена не только для молодого поколения обучающихся [8]. Этот факт, на наш взгляд, крайне важен в контексте возможности внедрения лекций такого формата в учебный процесс не только высших учебных заведений, но и учреждений последиplomного образования, где средний возраст слушателей составляет 45 лет.

На сегодняшний день TED talks предоставили возможность многим учёным в режиме реального времени обнародовать и распространить данные своих исследований, идей и теорий, которые могли бы остаться незамеченными. Следовательно, подобные платформы и подходы смогут помочь высшей школе произвести передачу информации, результатов исследований и открытий большому числу обучающихся. Такой формат конференций позволит не только сэкономить время слушателя, предоставить возможность посетить лекцию лично или просмотреть её в удобное время, используя компьютер, но и побудить его к размышлению.

Интересные результаты были получены коллегами из Флоридского Государственного колледжа в Джексонвилле в ходе экспериментального исследования, которое подразумевало использование платформы TED с целью создания инновационных уроков и, как следствие, расширения обучения за пределы содержания курса [7]. После получения лицензии TEDx, сотрудники колледжа разработали и внедрили в учебный процесс образовательные мероприятия и дополнительные учебные ресурсы, которые позволили не только интегрировать онлайн-курсы, но и проводить совместные онлайн-обсуждения после их прохождения. В конце такого курса был проведен опрос среди студентов с использованием Technology Acceptance Model, результаты которого показали принятие новых ресурсов с точки зрения пользы и простоты использования, что в итоге позволило расширить и усовершенствовать учебную программу. Вероятно, высокая оценка обновлённого формата обучения с использованием TED talks была обусловлена свойственным им компактностью, композиционно-структурной и логической осмысленностью. Для TED-лекций, как мы ранее упоминали, также характерны чёткость, высокая степень авторизованности, диалогичности и персуазивности [2].

Безусловно, использование TED-лекций может вызывать определённые трудности и недостатки, которые связаны с необходимостью тщательного

отбора материала согласно уровню обучающихся, затратами времени на подготовку к занятиям, привычкой к академическому предъявлению материала и неготовностью преподавателей к смещению акцента на активную, самостоятельную деятельность обучающихся. Некоторые авторы критикуют TED-лекции за уплощение и обесценивание идей для того, чтобы они вписались в удобный формат, который в первую очередь предназначен для развлечения [8]. Следовательно, упрощённые концепции могут привести к снижению усилий и ложному ощущению простоты рассматриваемой темы. К тому же, в таком формате чрезмерно позитивных лекций не редко может отсутствовать критическая оценка.

На наш взгляд, любая форма обучения имеет свои преимущества и недостатки. Именно поэтому, имея представления о разных формах обучения, следует использовать их сильные стороны, комбинировать и внедрять в процесс обучения. В данном случае речь не идёт о замене традиционных лекций, а об использовании TED talks как фрагмента курса, побуждающего интерес к конкретным темам, которые затем могут изучаться более подробно в рамках учебной программы.

Выводы. В заключении хочется отметить, что в настоящее время активно осуществляется внедрение информационных технологий в образовательный процесс. Это позволяет существенно повысить эффективность обучения, активизировать использование научного и образовательного потенциала ведущих университетов, а также расширить аудиторию слушателей. Использование новых образовательных платформ даёт возможность представить изучаемый материал сжато, но в интересной форме, что может способствовать повышению качества обучения и заинтересованности слушателя, а также уменьшению его утомляемости ввиду отсутствия загруженности массивным лекционным материалом. Внедрение TED talks в учебный процесс высших учебных заведений наряду с использованием традиционных академических лекций позволит не только регулировать темп восприятия информации и ведения занятия, но и рационально организовать его структуру, а также эффективно использовать время слушателя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабкина Т.М., Смирнова А.С. Методика дистанционного обучения в высшей школе. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна освіта: методологія, теорія, практика»*. 2019. С. 79-80.
2. Викторова Е.Ю. Дискурсивно-прагматическая специфика жанра лекции TED talk (сквозь призму функционирования в ней дискурсивов). 2019. № 4. С. 254-266.
3. Мосиенко Л.В. Лекции TED как фактор повышения коммуникативной мотивации в изучении иностранного языка. *Современные проблемы науки и образования*. 2018. № 5.

4. Нечаева Н.В. Популярная публичная лекция жанра talk: особенности языка и стиля. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2016. № 180. С. 17-22.
5. Павлова Л.А. Мотивация обучающихся как условие совершенствования качества профильного обучения. *Среднее профессиональное образование*. 2010. № 1. С. 7-11.
6. Blouin RA, Riffie WH, Robinson ET, et al. Roles of innovation in education delivery. *Am J Pharm Educ*. 2009. 73(8). P.154.
7. Lepervanche Valencia, Jose G. Integration of TED-Ed Lessons and TED and TEDx Talks to Enhance College Classroom Instruction. *4th International Conference on Higher Education Advances (HEAd'18)*. 2018. P. 817-825.
8. Romanelli F, Cain J, McNamara PJ. Should TED talks be teaching us something? *Am J Pharm Educ*. 2014. №78(6). P. 113.2.
9. Sugimoto CR, Thelwall M, Lariviere V, et al. Scientists popularizing science: characteristics and impact of TED talks. *PLOS One*. 2013. № 8. P. 1-7.

REFERENCES

1. Babkina T.M., Smirnova A.S. Metodika distantsionnogo obucheniya v vysshey shkole (Distance learning methodology at high school). *Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka»*. 2019. С. 79-80.
2. Viktorova E.Yu. Diskursivno-pragmaticheskaya spetsifika zhanra leksiit TED talk (skvoz prizmu funktsionirovaniya v ney diskursivov). (Pragmatic Aspects of TED Talks as a Specific Speech Genre (Through the Lens of Discourse Markers' Use). *Zhanryi rechi*. 2019. № 4. С. 254-266.
3. Mosienko L.V. Lektsii TED kak faktor povyisheniya kommunikativnoy motivatsii v izuchenii inostrannogo yazyika. (TED lectures as a factor for improving communicative motivation in foreign language studying) *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. 2018. № 5.
4. Nechaeva N.V. Populyarnaya publichnaya lektsiya zhanra talk: osobennosti yazyika i stilya. (Popular public lecture of the talk genre: features of language and style). *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena*. 2016. № 180. С. 17-22.
5. Pavlova L.A. Motivatsiya obuchayuschihhsya kak uslovie sovershenstvovaniya kachestva profilnogo obucheniya. (Students motivation as a condition for improving the quality of profile training). *Srednee professionalnoe obrazovanie*. 2010. № 1. С. 7-11.
6. Blouin RA, Riffie WH, Robinson ET, et al. Roles of innovation in education delivery. *Am J Pharm Educ*. 2009. 73(8). P.154.
7. Lepervanche Valencia, Jose G. Integration of TED-Ed Lessons and TED and TEDx Talks to Enhance College Classroom Instruction. *4th International Conference on Higher Education Advances (HEAd'18)*. 2018. P. 817-825.
8. Romanelli F, Cain J, McNamara PJ. Should TED talks be teaching us something? *Am J Pharm Educ*. 2014. №78(6). P. 113.2.
9. Sugimoto CR, Thelwall M, Lariviere V, et al. Scientists popularizing science: characteristics and impact of TED talks. *PLOS One*. 2013. № 8. P. 1-7.

УДК 372.894(477)+37.032

Бойко О. В.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри східно-європейської історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІЯ І ФОРМУВАННЯ ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Бойко Олег Вікторович. *Історична біографія і формування етноконфесійної толерантності на уроках історії України.* У статті розглянуто прийом використання історичних біографій на уроці історії України для виховання етноконфесійної толерантності учнів. Запропоновано низку найвизначніших історичних діячів різної етнічної та релігійної приналежності в якості потенційних прикладів для роботи вчителя з їхніми біографіями. Показано їхній внесок у творення спільної історії, інтеграцію різних національних культур до української історико-культурної спадщини.

Ключові слова: біографія, толерантність, викладання, урок, історія України.

Бойко Олег Вікторович. *Историческая биография и формирование этноконфессиональной толерантности на уроках истории Украины.* В статье рассматривается прием использования исторических биографий на уроке истории Украины для воспитания этноконфессиональной толерантности учеников. Предлагается ряд наиболее крупных исторических деятелей разной этнической или религиозной принадлежности в качестве потенциальных примеров для работы учителя с их биографиями. Показан их вклад в создание совместной истории, интеграцию различных национальных культур в украинское историко-культурное наследие.

Ключевые слова: биография, толерантность, преподавание, урок, история Украины.

Boiko Oleh Viktorovich. *Historical biography and formation of ethno-confessional tolerance in the lessons of History of Ukraine.* The article reviewed the use of the historical biographies in the lessons of History of Ukraine for the education of ethno-confessional tolerance of students. A number of the major historical figures of different ethnic or religious affiliation are proposed as potential examples for the teacher to work with their biographies. Their contribution to the creation of a common history, the integration of various national cultures into the Ukrainian historical and cultural heritage is shown.

Key words: biography, tolerance, teaching, lesson, History of Ukraine.

Літ. 7

Постановка проблеми. У ході тривалого історичного процесу Україна сформувалась як багатонаціональна, поліконфесійна держава. За результатами останнього офіційного Всеукраїнського перепису населення 2001 р., представники національних меншин становили 22,2 % від загальної кількості населення України. Серед етнічних спільнот найчисельнішими є росіяни, далі – білоруси, молдовани, кримські татари, болгары, угорці, румуни, поляки, євреї, вірмени, греки та ін. [3]. Не менш строкатою є палітра розподілу населення

України за віросповіданням. Так, за статистичними даними на початок 2018 р. налічувалося 19460 православних громад, 5192 – католицьких, 10438 – протестантських, 363 – іудейського віросповідання, 265 громад мусульман, 161 організація східних культів [7, с. 18]. Все це, безумовно, особливо актуалізує в країні проблеми толерантності задля суспільної злагоди та миру.

Якнайкраще етноконфесійна толерантність формується шляхом виховання. При цьому надзвичайна відповідальність покладається не лише на перших і головних вихователів – батьків, але й на шкільних педагогів, яким найчастіше доводиться працювати в етнічно неоднорідних колективах, запобігаючи в дитячо-юнацькому середовищі будь-яким ксенофобським проявам. Без перебільшення – плекання толерантності в ході цілеспрямованого впливу на юні особистості видається особливо відповідальним завданням і для вчителів історії.

У рамках сучасного національного нарративу, стрижнем якого є висвітлення процесів націотворення і державотворення, в уявленні дітей українці нерідко постають як багатостраждальний народ – такими, що постійно перебували у стані перманентної боротьби/війни з чужинцями (сусідніми державами) за свої права, землі, свободу. Подібне спрощене сприйняття історії, а в багатьох випадках – і викладання (зокрема, виключно етноцентричного) навчального матеріалу формує образи своїх (українців) та інших (ворогів). До того ж віктимізація (образ «жертви») українця, та й ще православного, лише увиразнює подібну систему сприйняття, призводячи подекуди до значних викривлень, створення етнічних стереотипів. Так, для багатьох слово «українець» асоціюється зі скривдженим кріпаком, козаком, православним; «поляк» – шляхтичем, католиком; «росіянин» – дворянином, поміщиком і т. ін. Навряд чи подібне сприйняття допоможе консолідувати різні етнічні та релігійні спільноти. Натомість попри періоди протистоянь українців з тими чи іншими народами можна знайти чимало прикладів спільних звитяг і трагедій, позитивних взаємних культурних впливів.

Аналіз наукових досліджень. Останнім часом подібні порухи у відтворенні консолідованої історії України з інтеграцією мікроісторій національних меншин вже є, і на сьогодні шкільна програма та підручники з історії України суттєво скореговані. Приміром, збільшилася питома вага інформації щодо минувшини кримських татар, як спроба поєднання (на наш погляд, не зовсім органічного) історії двох народів в рамках загального українського нарративу. Не можна не звернути увагу на публічні наукові форуми, присвячені проблемам історичної біографістики та викладання історії [1], появу корисної колективної праці – посібника для авторів підручників з історії, де глибоко проаналізовані актуальні проблеми сучасних підручників і подані рекомендації для їх подальшого вдосконалення [2]. Проблеми формування

міжетнічної толерантності в процесі викладання історії в школі порушені у працях Михайла Романенка [5], Тетяни Теремецької [6].

Мета дослідження. Мета даної статті – охарактеризувати роль використання історичної біографії для виховання етнічної та релігійної толерантності учнів в шкільному курсі історії України. Задля цього одним із завдань, яке постало перед нами, було віднайти історичних діячів в якості потенційних прикладів для роботи вчителя з їхніми біографіями на уроках історії України, взявши за основу актуальну програму для підготовки до здачі абітурієнтами зовнішнього незалежного оцінювання.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити щирі устремління сучасних істориків удосконалити викладання історії України, щоправда цей процес видається далеким до свого логічного завершення. Водночас вчителі історії спроможні самотійно, без додаткових вказівок чи інструкцій сприяти вихованню толерантності в рамках багатонаціональних і поліконфесійних учнівських колективів. Для того вдалим, на наш погляд, прийомом є делікатне ознайомлення учнів у ході навчального процесу з біографіями відомих діячів української історії.

Дозволимо собі нагадати, що історія України вивчає розвиток всього людського суспільства на українських землях; минуле не лише українського, але й інших народів, які колись населяли чи зараз проживають на сучасній території України. Відтак у процесі навчання варто пояснювати дітям, що наша історія творилася всіма тими людьми, які тут проживали (незалежно від походження чи віросповідання), і нерідко їхню вагому роль у суспільно-політичному, економічному чи духовно-культурному житті важко переоцінити. Саме ознайомлення з біографіями визначних національних державних, військово-політичних, громадських діячів, найвидатніших представників культури та мистецтва української минувшини, допоможе в учнів виховувати етноконфесійну толерантність, відчуття причетності різних за етнічною чи релігійною приналежністю людей до історії України. Даючи об'єктивну оцінку діям представників різних народів, слід неодмінно прищеплювати дітям здатність знаходити зв'язки представників різних етносів з українцями, їхню конструктивну роль у розбудові спільної української держави. При цьому бажано наголошувати не лише на походженні чи віросповіданні відомих історичних постатей, але й демонструвати умови, в яких формувалася особистість, впливи українського культурного середовища чи будь-яких інших чинників на формування їхнього світогляду, професійне зростання чи дії.

Насправді в якості прикладів визначних персоналій в історії України можна наводити безліч. Тому для переконливішої наочності ми вирішили про-

аналізувати ті історичні постаті, які є обов'язковими для знання випускників школи (згідно з програмою для підготовки до здачі ЗНО з історії України) [4].

З-поміж яскравих персоналій неважко знайти видатних державних діячів – представників різних народів, носіїв інших культур, які відіграли помітну роль в українській історії. Так, до них можна віднести великих князів литовських Ольгерда, Вітовта, Свидригайла. Об'єктивно оцінюючи їхню політику, вчитель може акцентувати увагу учнів на результатах князівського правління для українських земель. Приміром, підкреслити роль Синьоводської битви 1362 р., де правитель Великого князівства Литовського (ВКЛ) Ольгерд Гедимінович переміг татарське військо, результатом чого стало звільнення Волині, Київщини, Чернігово-Сіверщини, Поділля з-під економічної і політичної залежності від Золотої Орди та приєднання цих територій до ВКЛ; він же намагався повернути Києву роль церковного центру Русі. Великий князь Вітовт Кейстутович, попри посилення політичної залежності українських земель у складі ВКЛ, опікувався їх заселенням і господарським освоєнням; а його наступник, Свидригайло Ольгердович, будучи перехрещеним католиком і підтримуваний литовсько-українсько-білоруською знаттю, в 1430-х рр. був проголошений володарем Великого князівства Руського. Пригадаймо дещо схожий, але протилежний випадок, коли син польського (мазовецького) князя Тройдена I Пяста і доньки короля Русі Юрія Львовича перейшов з католицької у православну віру і під іменем Юрія-Болеслава II став останнім володарем Галицько-Волинської держави.

Безсумнівно, вагомою подією в історії України і всього Причорномор'я стало утворення в 40-х роках XIV ст. Кримського ханства. Засновником цієї держави на території сучасної України став легендарний кримськотатарський хан Хаджі-Герей, родоначальник династії Гереїв. У XX ст. державним діячем, політичним і духовним (мусульманським) лідером кримських татар був Номан Челебіджіхан – голова першого уряду Кримської Народної Республіки 1917 р., розстріляний більшовиками. Знаний державний і військово-політичний діяч козацької доби Пилип Орлик був справжнісіньким українцем у серці, проте мав чеське походження. Орлик був генеральним писарем в уряді Івана Мазепи, згодом – гетьман України в екзилі (еміграції), автор відомої пам'ятки «Пакти і Конституції законів, вольностей Війська Запорозького». Дотичною до української історії, культури є малознана постать австрійського ерцгерцога, племінника останнього імператора Австро-Угорської монархії Вільгельма Франца фон Габсбург-Лотрінгена, який взяв собі літературний псевдонім Василь Вишиваний. Під час I світової війни в чині полковника він командував підрозділами Українських січових стрільців, був вірогідним претендентом на престол у випадку створення української монархічної держави.

У середовищі української військово-політичної еліти історія зафіксувала чимало відомих постатей неукраїнського походження. Серед них – козацькі гетьмани Війська Запорозького Криштоф Косинський, лідер козацького повстання проти польських і українських магнатів 1591 – 1593 рр. (за однією з версій походив із польської шляхти); Тарас Федорович (ймовірно вихрещений татарин), який очолив козацьку війну 1630 р. Щодо козацької старшини, то слід відзначити, що Кочубеї походили від кримських татар, Милорадовичі взагалі були знатного сербського роду, а Капністи мали глибоке грецьке коріння. Між іншим, греками були визначні громадські та культурні діячі – заможний львівський купець XVI ст. Константин Корнякт, член львівського Успенського братства, за кошти якого споруджено дзвіницю Успенської церкви («вежа Корнякта») та каменицю на площі Ринок у Львові; учений, просвітитель Василь Каразін, засновник Харківського університету 1805 р.; композитор Микола Аркас, автор опери «Катерина» за однойменним твором Тараса Шевченка.

У процесах націотворення, вирі політичної боротьби за українську культурно-національну автономію чи державну незалежність в XIX – XX ст. певна роль належить представникам національних менших – відомим політичним і громадським діячам. Наприклад, такими були етнічні росіяни Микола Костомаров – відомий історик, автор праць «Богдан Хмельницький», «Руїна» та ін., ідеолог Кирило-Мефодіївського братства; Олександр Греков – генерал-хорунжий армії УНР, який у 1919 р. провів успішну Чортківську наступальну операцію Української Галицької армії; Микола Хвильовий (Фітільов) – прозаїк, поет, активний учасник літературної дискусії 1925–1928 рр., відстоював рух України до Європи, висунувши гасло «Геть від Москви!», один із засновників літературних гуртків «Гарт», ВАПЛІТЕ; Михайло Волобуєв – економіст, автор дискусійної статті «До проблем української економіки» (1928 р.) щодо економічної самодостатності УСРР. Як і Микола Хвильовий, останній був звинувачений більшовиками у націонал-комунізмі.

Вагомий внесок у активізацію українського національно-культурного, політичного рухів належить українським історикам польського походження – Володимирі Антоновичу (фундатор київської історичної школи, лідер українофільського гуртка «хлопоманів», один з організаторів громадського руху), Вячеславу Липинському (суспільно-політичний діяч, лідер українського монархічного руху в еміграції, співзасновник позапартійної організації «Український союз хліборобів-державників» у 1920 р.). До слова – соратниками Володимира Антоновича у справах Київської громади були поляк Тадей Рильський, болгарин Михайло Драгоманов – політичний діяч, історик, видавець першого українського політичного журналу «Громада» у Женеві). Лідером української фракційної групи в I Держдумі Російської імперії, а також

одним із засновників Товариства українських поступовців був громадський і політичний діяч, німець за походженням Ілля Шраг.

Одночасно зі звитяжними спробами українського культурного відродження XIX–XX ст. сам на сам у протидії спочатку імперській, а згодом радянській політиці денаціоналізації опинився кримськотатарський народ. Серед найкращих його представників істотно виділяється постать Ісмаїла Гаспринського, видатного просвітника, який сприяв модернізації кримськотатарської педагогіки, видав у Криму першу тюркомовну газету. Торкнувшись проблеми депортації кримських татар з Криму на уроці історії, вчитель має показати учням антигуманність цієї постанови Державного комітету оборони, безпідставність звинувачення радянської влади всіх кримських татар у зрадництві та співпраці з німецько-фашистськими окупантами. Для спростування можна в якості приклада використати біографію Амет-Хан Султана, двічі Героя Радянського Союзу за успішні бойові вильоти і збиті ворожі літаки в роки Другої світової війни. Уже в радянські повоєнні часи непримиримим борцем за права кримських татар, їх повернення на батьківщину (до Криму) був дисидент і правозахисник, голова Меджлісу кримськотатарського народу в роки української незалежності Мустафа Джемільєв. Доречно буде пригадати й інших відомих українських дисидентів – етнічну росіянку Аллу Горську та вірменина Сергія Параджанова (кінорежисер фільму «Тіні забутих предків», народний артист УРСР (посмертно).

А як надзвичайно багато представників різних етнічних спільнот, які своєю інтелектуальною працею і творчими досягненнями збагатили українську і світову культуру! Взяти хоча б видатних науковців, які пов'язали своє життя з Україною: археолог чеського походження Вікентій Хвойка, першовідкривач трипільської, зарубинецької культур; Агатангел Кримський (його батько – білорусько-татарського роду) – видатний український сходознавець, лінгвіст, перекладач, який знав понад 60 мов; Володимир Вернадський (ідентифікував себе, як росіянин) – президент Української академії наук з 1919 р., автор вчення про ноосферу, біосферу; росіяни Сергій Лебедев – учений в галузі обчислювальної техніки, один із творців перших радянських електронно-обчислювальних машин, академік АН УРСР, АН СРСР; Володимир Філатов – хірург, академік АН УРСР, засновник української офтальмологічної школи, Інституту очних хвороб в Одесі; Микола Амосов – кардіохірург зі світовим ім'ям, батько української біокібернетики, провів понад 6 тис. операцій на серці; Олег Антонов – один із провідних авіаконструкторів, академік АН УРСР і АН СРСР.

Ще більш строкатою виглядає етнічна палітра діячів мистецтва, твори яких є надбанням української культурної скарбниці. Хоча достеменно не відоме походження Івана Федоров(ич)а (білоруське чи московське), проте його внесок в

розвиток української друкарської справи незаперечний. Одним із засновників українського пейзажного живопису був представник романтизму, друг Тараса Шевченка німець Василь Штернберг; всесвітньої слави здобув уродженець України, але поляк за походженням, художник-авангардист, засновник мистецького напрямку супрематизм Казимир Малевич, автор картин «Черный квадрат», «Суперматизм: Желтое и черное». Жили і творили на українській землі діячі образотворчого мистецтва з російським корінням: портретист Василь Тропінін, пензлю якого належить низка відомих картин – «Дівчина з Поділля», «Українка» та ін.; Алла Горська, одна з лідерів українського руху «шістдесятників»; Народна художниця України Тетяна Яблонська, дійсна членкиня Академії мистецтв України та СРСР. Характерно, що останні дві художниці себе ідентифікували як українські митці.

Представники інших народів, які жили на українських землях, своїми творами збагатили скарбницю унікальних національних монументальних пам'яток. Так, у Києві працювали: поляк Володислав Городецький (яскравий представник модерну в архітектурі, автор проектів будинку з химерами і Миколаївського костелу), білорус Михайло Микешин (скульптор, автор пам'ятника Богдану Хмельницькому 1888 р. на Софійській площі), італійські архітектори Вікентій і Олександр Беретті (батько і син, автори проектів університету Св. Володимира («червоний корпус»), Володимирського собору. В Галичині у тандемі творили скульптор Йоганн Пінзель і архітектор Бернгард Меретин. Перший, імовірно, походив із Чехії, другий був етнічним німцем. Результатами їхньої спільної праці стали споруджені ансамблі пізнього бароко – ратуша в Бучачі, собор Св. Юра у Львові. Багато подорожував Буковиною та збудував у Чернівцях резиденцію православних митрополитів Буковини і Далмації відомий чеський архітектор Йозеф Главка.

Як бачимо, не лише українці, але й литовці, кримські татари, поляки, росіяни, чехи, угорці, греки, болгары, євреї й інші ще з часів середньовіччя були активними творцями української історії. Різними вони були і за релігійною приналежністю – католики, православні, греко-католики, протестанти, іудеї, мусульмани. Приміром, український державний діяч, полковник Війська Запорозького, який відіграв провідну роль в укладенні Гадяцьких пактів 1659 р., Юрій Немирич був протестантом; православний єпископ Іпатій Потій став одним із ініціаторів церковної Брестської унії 1596 р., а згодом – митрополитом Української греко-католицької церкви (УГКЦ); митрополит Української православної церкви (УПЦ) Йов Борецький виступав проти церковної унії, будучи завзятим прибічником відновлення православної ієрархії в Речі Посполитій.

Виразним прикладом поєднання різних культур в одній особистості є діяльність найвідомішого в історії УПЦ митрополита – Петра Могили. Він був сином молдавського і волоського володаря Симеона та угорської князівни,

отримав блискучу освіту спочатку в Київській братській школі, згодом – у католицьких вишах Західної Європи; до того ж значний вплив на його світогляд справила Реформація. Усе це, вочевидь, і вплинуло на його реформаторську діяльність всередині православної церкви: підвищення рівня духовної освіти служителів церкви, зокрема створення нових навчальних закладів – лаврської школи, а згодом Київської колегії; видання творів церковно-теологічного, просвітницького характеру, серед яких центральне місце посідають славнозвісні «Православне сповідання віри» і «Требник».

Не менш вагому роль для духовно-культурного розвитку Західної України відігравали предстоятелі УГКЦ – Андрей Шептицький, Йосип Сліпий, Любомир Гузар. Усі вони були справжніми захисниками українців, відстоюючи, насамперед, загальнолюдські цінності, а нерідко – навіть ціною власної свободи чи життя, як і сотні інших представників духовенства в лещатах радянської тоталітарної системи. До речі, в контексті нашої тематики не буде зайвим відзначити той факт, що найвідоміший митрополит УГКЦ (1900–1944 рр.) Андрей Шептицький по матері був поляком.

Взагалі тривалий час у шкільних підручниках з історії України було закладено думку про Брестську (Берестейську) унію 1596 р., як виключно негативне і трагічне явище в українській історії, а перехід православних українців в уніатство – актом зради чи примусу. Боротьба за збереження православної віри викладалася та сприймалася як богоугодна національна справа, а справжній українець (в образі такого собі козака) нібито мав обов'язково бути поборником православ'я. З одного боку, це не могло не збентежити українських греко-католиків, яким було заважко сприймати подібні твердження; з іншого – це явно суперечило змісту самого підручника для 9-го класу, де йшлося про те, що саме греко-католицькі священники в ХІХ ст. стали головною рушійною процесу національного відродження в Галичині. До того ж більшість визначних постатей українського національно-культурного руху в соціальному розрізі були вихідцями з родин греко-католицьких священників: Іван Могильницький, Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Олександр Духнович, Юліан Бачинський, Олександр Барвінський, Михайло Вербицький, Соломія Крушельницька, Іван Боберський, Кирило Трильовський, Кость Левицький, Михайло Галущинський, Євген Петрушевич, Євген Коновалець, Августин Волошин, Степан Бандера, Ярослав Стецько, Роман Шухевич.

Задля урізноманітнення огляду персоналій на предмет їхньої приналежності до того чи іншого віросповідання слід відзначити мусульман, представлених переважно кримськотатарськими історичними діячами. Водночас уродженцями України були всесвітньо відомі діячі іудейської культури, які, на превеликий жаль, сьогодні так і не стали «своїми» для української історії. Нашвидку згадуються імена єврейських цадиків: Баал Шем Това (Бешта),

засновника хасидизму, раббі Нахмана, могила якого в Умані сьогодні є місцем паломництва хасидів з усього світу. Не можна не відзначити і всесвітньо відомих діячів єврейського походження, які жили і творили в Україні, але зараз майже невідомі широкому загалу: письменника і художника Бруно Шульца, який мешкав у Дрогобичі, автора творів «Цинамонові крамниці» та «Санаторій під клепсидрою», перекладених на понад 50 мов світу; видатного письменника-гумориста Шолом-Алейхема, уродженця Полтавщини і одного із основоположників художньої ідиш літератури; історика Йосипа Гермайзе, керівника Археографічної комісії ВУАН у 1920-ті роки та ін.

Висновки. Отже, формування у дітей і молоді етноконфесійної толерантності потребує вельми зваженого підходу вчителя до викладання історії України. Для цього корисним є через ознайомлення учнів з біографіями відомих діячів української історії демонструвати поступовий багатовіковий процес інтеграції різних національних культур до української спадщини, виховуючи пошану як українців до цих культур, так і повагу етнічних спільнот до культурних цінностей українців. Більш прискіплива увага педагогів до етнічного походження чи віросповідної належності визначних постатей дозволить ненав'язливо, делікатно утверджувати в учнів думку про те, що «творцями» української історії були представники різних національностей і конфесій, які тут проживали, а також кваліфіковано пояснити особливості мультикультурної, поліконфесійної структури сучасного українського суспільства. Усе це разом, сподіваємося, сприятиме ствердженню у підростаючого покоління справжніх загальнолюдських цінностей, неодмінним компонентом яких і є толерантність.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі.** Матеріали VI міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 28 листопада 2013 р.). К., 2014. 108 с.

2. Касьянов Г.В. Полянський П.Б., Гирич І.Б. та ін. Підручник з історії: проблема толерантності: метод. посіб. для авторів та редакторів видавництва. Чернівці, 2012. 128 с.

3. **Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року.** Доступ з інформаційної платформи Держстат України. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата звернення: 20.03.2020).

4. Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з історії України, здобутих на основі повної загальної середньої освіти. Доступ з інформаційної платформи Український центр оцінювання якості освіти. URL: <http://testportal.gov.ua/progists/> (дата звернення: 20.03.2020).

5. Романенко М.І. Міжетнічні відносини: значення світового досвіду: викладання історії ХХ ст. на прикладі України та інших європейських країн. *Нива знань*. 1997. № 1. С. 83-86.

6. Теремецька Т. Методичні аспекти формування міжетнічної толерантності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках історії. *Історія в сучасній школі*. 2012. №3. С.34-37.

7. Україна у цифрах у 2017 році. Статистичний збірник. К., 2018. 240 с.

REFERENCES

1. *Aktualni problemy vykladannia istorii Ukrainy ta istorii ukrainskoi kultury u vyshchii shkoli. Materialy VI mizhvuzivskoho naukovo-metodychnoho seminaru (Kyiv, 28 lystopada 2013) [Topical problems of teaching the history of Ukraine and the history of Ukrainian culture in high school. Proceedings of the VI Inter-University Scientific and Methodological Seminar (Kyiv, November 28, 2013)]*, 2014. Kyiv (in Ukrainian).

2. Kasianov, H.V. & Polianskyi, P.B., & Hyrych I.B. ta in., 2012. *Pidruchnyk z istorii: problema tolerantnosti: metod. posib. dlia avtoriv ta redaktoriv vydavnytstv [History textbook: Tolerance Issue: Methodological manual for publishers and editors]*. Chernivtsi (in Ukrainian).

3. *Pro kilkišt ta sklad naselennia Ukrainy za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naselennia 2001 roku [On the number and composition of the population of Ukraine by results 2001 All-Ukrainian Population Census]*. Access: URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (in Ukrainian).

4. *Prohrama zovnishnoho nezalezhnoho otsiniuvannia rezultativ navchannia z istorii Ukrainy, zdobutykh na osnovi povnoi zahalnoi serednoi osvity [Program of external independent evaluation of the results of studies on the history of Ukraine, obtained on the basis of complete general secondary education]*. Access: URL://<http://testportal.gov.ua/progišt/> (in Ukrainian).

5. Romanenko, M.I., 1997. *Mizhetnichni vidnosyny: znachennia svitovoho dosvidu: vykladannia istorii XX st. na prykladi Ukrainy ta inshykh yevropeiskykh krain [Interethnic relations: the importance of world experience: teaching History of the XX century on the example of Ukraine and other European countries]*. *Nyva znan [Field of knowledge]*, №1, pp. 83-86.

6. Teremetska, T., 2012. *Metodychni aspekty formuvannia mizhetnichnoi tolerantnosti v uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv na urokakh istorii [Methodological aspects of forming interethnic tolerance among students of educational institutions on the lessons of history]*. *Istoriia v suchasni shkoli [History in the modern school]*, №3, pp. 34-37 (in Ukrainian).

7. *Ukraina u tsyfrakh u 2017 rotsi. Statystychnyi zbirnyk [Ukraine in numbers in 2017. Statistical collection]*, 2018. Kyiv (in Ukrainian).

УДК 373.31: 811.411.16

Гречина В.В.*вчитель івриту Навчально-виховного комплексу «Ор Авнер»
(м. Кам'янське)*

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВИ ІВРИТ

Гречина В.В. Інтерактивні методи в процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів з мови іврит. У статті визначено інтерактивні методи, прийоми, форми роботи за допомогою яких вчитель досягає формування комунікативної компетентності молодших школярів з мови іврит. Схарактеризовано технологію інтерактивного навчання з іврит, розкрито специфіку технології інтерактивного навчання, визначено особливості її запровадження на уроках іврит з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів. Проаналізовано інформаційно-методичне, матеріально-технічне забезпечення, необхідне вчителю для формування комунікативної компетентності. Розглянуто і представлено шляхи формування комунікативної компетентності.

Ключові слова: інтерактивні методи, технологію інтерактивного навчання, комунікативної компетентності, мова іврит, молодші школярі.

Гречина В.В. Интерактивные методы в процессе формирования коммуникативной компетентности младших школьников языка иврит. В статье определены интерактивные методы, приемы, формы работы с помощью которых учитель достигает формирования коммуникативной компетентности младших школьников по ивриту. Охарактеризована технология интерактивного обучения иврита, раскрыта специфика технологии интерактивного обучения, определены особенности ее внедрения на уроках иврита с целью формирования коммуникативной компетентности младших школьников. Проанализировано информационно-методическое, материально-техническое обеспечение, необходимое учителю для формирования коммуникативной компетентности. Рассмотрены и представлены пути формирования коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: интерактивные методы, технологию интерактивного обучения, коммуникативной компетентности, язык иврит, младшие школьники.

Grechina V.V. Interactive methods in the process of forming communicative competency of younger pupils in Hebrew. The article defines the interactive methods, techniques, forms of work through which the teacher achieves the formation of communicative competence of younger students in the Hebrew language. The technology of Hebrew interactive learning is characterized, the specifics of the interactive learning technology are revealed, the features of its introduction in Hebrew lessons are determined in order to form the communicative competence of younger students. The information-methodological, logistical support necessary for the teacher to form a communicative competence is analyzed. Ways of forming communicative competence are considered and presented.

Key words: interactive methods, technology of interactive learning, communicative competence, Hebrew language, younger students.

Таб.3, літ. 8

Постанова проблеми. Вивчення іноземної мови сприяє всебічному розвитку особистості, створює умови для вільного спілкування, відкриває доступ до скарбниць людської мудрості і життєвого досвіду. Навчання іноземної мови у початковій школі являє собою важливий етап розвитку, модернізації й оновлення української освітньої системи. В незалежній, багатонаціональній та багатомовній Україні єврейські діти вивчають мову іврит як окремий предмет з 1-го по 11-й клас в єврейських школах з українською мовою викладання. Навчання мови іврит спрямоване на формування умінь і навичок усіх видів мовленнєвої діяльності, необхідних для практичного володіння мовою; на формування комунікативної компетентності та творчих здібностей.

Відповідно до рішень Європейської Ради основною компетентністю на уроках іноземної мови є комунікативна компетентність, оскільки вона забезпечує набуття учнями вміння обговорювати проблеми, доводити власну позицію, виробляти власну точку зору, розвивати критичне і креативне мислення та адаптуватися у мовному середовищі. Тому головною метою навчання іноземної мови є розвиток у школярів здатності використовувати іноземну мову як інструмент спілкування між людьми, тобто розвиток комунікативних навичок, а це можливо через застосування інтерактивних методів та технологій.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що існує протиріччя між потребами у сучасних наукових підходах до технологізації навчання мови іврит і недостатністю доступних для українських педагогів джерел і відповідної науково-методичної бази.

Аналіз наукових досліджень. На сьогоднішній день з означеного у статті питання вже існує творчий доробок вітчизняних науковців Н. В. Бакуліної, О. Б. Бігич, О. В. Васильєвої, О. В. Захуцької, В. В. Коваленко, Л. Колесник, С. В. Копелюк [1; 3; 4; 5; 6]. Хоча в цілому у сучасній Україні явно недостатньо досліджень, що присвячені вивченню методологічного зв'язку комунікативної компетентності та її основи – комунікації; бракує розробок, у яких висвітлено особливості формування комунікативної компетентності особистості.

Мета статті – обрати і запровадити інтерактивні методи, прийоми, форми і засоби роботи, необхідні для формування комунікативної компетентності молодших школярів з івриту.

Виклад основного матеріалу. На уроках мови іврит у молодших класах доцільно приділяти увагу формуванню комунікативно-мовленнєвим умінням, таким, як: уміння ставити запитання, висловлюючи сумнів, уточнення, здогадку; уміння відповідати, виражаючи погодження, підтвердження, судження; уміння відмовляти, аргументуючи відмову, заперечення, непогодження; уміння спонукати до дії, висловлюючи прохання, пропозицію, наказ, побажання, запрошення.

Ми вважаємо, що для ефективного результату слід будувати урок мови іврит на проблемно-діалогічному навчанні, спонукати до активних форм комунікативно-мовленнєвої діяльності, намагаючись створити ситуацію успіху; організувати навчальну діяльність таким чином, щоб учні відчули силу успіху. Застосовуючи інтерактивної технології, необхідно створювати спеціальні ситуації, що спонукають до діалогу, до розв'язання поставленого завдання – таким чином, мотивувати учнів до спільних зусиль у процесі пізнання [3].

Впровадження інтерактивних технологій потребують значної кількості часу для підготовки як вчителя, так і учнів, тому доречно починати з їх поступового використання та поступового впровадження. Також не завадить спланувати цілісний план впровадження та використання інтерактивних технологій спочатку простих таких як: робота в парах, в малих групах, мозковий штурм, розігрування ситуації в ролях.

Готуючись до уроку, на нашу думку, доцільно дотримуватись плану уроку, який складається з наступних елементів: мотивація; оголошення теми та очікуваних навчальних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа; підбиття підсумків, оцінювання результатів навчального заняття [4, с. 82]. Аналіз літератури дає нам можливість представити інформацію про кожен елемент в Таблиці 1, в якій стисло описана мета, тривалість елемента та застосовані прийоми, методи й форми роботи.

Таблиця 1. Мета, тривалість елемента та застосовані прийоми, методи й форми роботи

Елемент	Мета	Прийоми, методи, форми роботи	Тривалість (у відсотках часу заняття)
Мотивація	Зосередити увагу, викликати інтерес, налаштувати на процес пізнання	Проблемні ситуації, що викликають подив, здивування, інтерес; коротка розповідь, бесіда, методи: «Вилучи зайве», «Роз'єднай слова», «Задом наперед»	5 %
Оголошення теми, плану та очікуваних навчальних результатів	Забезпечити розуміння змісту діяльності, чого повинні досягти	«Дешифрувальник», «Мікрофон», «Загадкові будиночки»	5 %
Надання необхідної інформації	Дати достатньо інформації, для того щоб на її основі молодші школярі виконували практичні завдання за мінімально короткий час	Читання роздаткового матеріалу, виконання завдання, опанування інформацією за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій або наочності	10–15 %

Елемент	Мета	Прийоми, методи, форми роботи	Тривалість (у відсотках часу заняття)
Інтерактивна вправа	Засвоєння навчального матеріалу, досягнення результату заняття	Творчі ігри, мовні ігри, «Незакінчені речення», «Абетковий суп», «Крісло автора», «Пошуки скарбу», метод проектів	50–60 %
Підбиття підсумків, оцінювання результатів навчального заняття	Простежити зв'язок первинних цілей з оглядом результатів	Рефлексія, колективне обговорення	15–20 %

Слід визнати, що інтерактивна вправа є центральною частиною уроку та вдале її застосування забезпечує активну взаємодію між учнями, що є способом отримання знань. Тож можемо стверджувати, що є сенс розглянути послідовність виконання інтерактивної вправи – центральної частини заняття, яку наведено у Таблиці 2.

Таблиця 2. Послідовність виконання інтерактивної вправи

Етапи	Інструктування	Об'єднання в групі і / або розподіл ролей	Виконання завдання	Презентація виконання вправи
Тривалість	2–3 хв.	2–3 хв.	5–15 хв.	5–15 хв.
Дії вчителя	Розповідь про мету вправи, правила, послідовність дій, тривалість виконання	Допомагає в розподілі ролей, при об'єднанні в групі, враховує особливі потреби, здібності	Вчитель як помічник, ведучий, дає максимум можливостей для самостійної роботи	Допомагає усвідомити, чого навчились, придбати власний досвід; вносить необхідні корективи

На думку О.В. Васильєвої, розроблена інтерактивна технологія комунікативного навчання «передбачає обов'язкову рефлексію, під якою розуміємо здатність школяра аналізувати свої власні дії, вчинки, зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей» [4, с. 84]. Тож доцільно застосовувати рефлексію як підсумок діяльності учнів. Розглянемо можливі стадії підсумкової частини навчального інтерактивного заняття у Таблиці 3.

Таблиця 3. Технологія проведення підсумкового етапу інтерактивного заняття

Стадії	Необхідно
I Встановлення фактів	Використовувати відкриті запитання: як? чому? що?; виражати свої почуття; наполягати на описовому, а не оціночному характері коментарів; говорити про зроблене, а не про те, що не зроблено
II Аналіз причин	Запитувати про причини: чому? як? хто?; аналізувати відповіді: чому цього немає? що було б, якщо?; шукати альтернативні теорії: чи є інша можливість?; підбирати інші приклади: де ще відбувалося щось подібне?; наводити думки незалежних експертів
III Планування дій	Вимагати, щоб учні спланували подальші дії в аналогічній ситуації; сформулювати можливу перспективу удосконалення технології проведення заняття

Виходячи з власного досвіду, відзначимо, що цікавим напрямом формування комунікативної компетентності є проектна діяльність, тобто метод проектів, а саме:

- ігрові проекти – спрямовані на формування в дітей вмінь переносити реальні обставини в простір гри, запам'ятовування правил спілкування та етикету, розширення соціального досвіду учнів;
- рольові проекти – спрямовані на проживання учнями певних ситуацій, що імітують соціальні чи ділові відносини, приміряючи на себе роль улюбленого героя мультфільму, фільму чи казки;
- творчі проекти – пов'язані з участю дітей у сценках, виставах, іграх, а також у підготовці презентацій, створенні музичних творів, малюнків, творчих виробів, фото чи відеозаписів та ін.;
- індивідуальні проекти, під час виконання яких учні знайомляться з традиціями і культурою свого та інших народів, обмінюються інформацією про себе і свою країну, розповідають про улюблені свята, мультиплікаційних героїв і діляться враженнями;
- групові проекти – спрямовані на розвиток навичок роботи в групах, вміння контролювати свої дії, дії партнера і поважати його інтереси; вміння виступати перед невеликою аудиторією; уміння підтримати бесіду, вміння нести відповідальність за свої вчинки і результати; вміння здійснювати самооцінку і аналіз дій та вчинків інших;
- інформаційні проекти – спрямовані на роботу з даними з метою навчання дітей навичкам роботи з інформацією, її відбором, структуруванням та узагальнюванням.

Наведемо приклад проекту власної розробки: вірш-презентація «У дитячому садку є багато кульок». Презентація охоплює такі теми, як назви кольорів, вказівні займенники однини, відповідність прикметника до іменника. По-перше, учням пропонуємо сприйняти на слух презентацію, не показуючи її, або показуючи тільки перший слайд (створюємо момент зацікавленості) та пропонуємо дати відповідь на питання: «Що є у дитячому садку? Якого кольору кульки?». Після відповідей радимо подивитись і ще раз прослухати вірш-презентацію, але вже з наступним завданням: «Які саме кольори згадуються у презентації?». Після відповідей просимо прокоментувати самостійно (включаємо презентацію втретє, але без звукового супроводу), тобто відтворити звук – «попрацювати диктором».

Вірш-презентація сприяє підвищенню ефективності сприйняття і запам'ятовування навчального матеріалу, впливає на зорову, слухову, емоційну пам'ять, є стимулом для формування мовних висловлювань.

Приведемо наступний приклад проекту власної розробки: Презентація-загадка «Учні вчать іврит». Презентація охоплює такі теми, як «Дієслова чоловічого роду множини теперішнього часу», «Відповідність дієслова до іменника». По-перше, учням пропонуємо подивитись презентацію без звуку і спробувати відгадати, яким буде звуковий супровід, тобто які слова повинні прозвучати, за умовою, що одному малюнкові відповідає одне слово. Таким чином, учні повинні відгадати, яке слово «приховує» кожен малюнок. Після того як учні запропонують свій варіант звукового супроводу, ми запускаємо презентацію (із звуком) з метою визначення: розгадана загадка чи ні – що і є наступним завданням для школярів. Заключне завдання – промовити весь текст презентації, але з додаванням займенника «אנחנו» (ми).

Для розвитку творчих здібностей, створення взаємної підтримки нами було розроблено наступний проект: міні-спектакль за участю школярів. Учням було запропоновано взяти участь у міні-спектаклі вірша Мірік Снір «Маленька дівчинка», з подальшою зйомкою на відео. Зміст вірша дає змогу багаторазово повторювати запитання з дієсловом «хочеш», тому він (вірш) був обраний для вивчення мовленнєвого кліше «... ти хочеш ...?».

Із бажаних взяти участь у спектаклі було створено творчу групу акторів, роздані ролі і слова. Домашнім завданням було вивчити свої слова та «попередні фрази», щоб знати, де починати свої репліки, продумати елементи костюму та потрібні атрибути. На перерві перед уроком було зроблено декілька репетицій для впевненості та коригування помилок. Для учнів, які не брали участь у спектаклі, було запропоновано завдання: оголосити, чого не хоче та що хоче маленька дівчинка – головна героїня спектаклю? Після перегляду міні-спектаклю та відповідей з'явилися нові охочі приміряти на себе роль

акторів, тому клас перетворився знову на глядачів спектаклю, але цього разу з новим акторським складом. Після повторного перегляду спектаклю усі учні з легкістю будували питання на івриті по схемі: «..., ти хочеш ...?». Таким чином, мету уроку було досягнуто.

Нами впроваджується проект у 1-му класі – «האותיות שלי» (Мої літери). Учні протягом семестру вивчають і виконують літери алфавіту мови іврит своїми руками. Кожна літера, або літери-сестри, виконуються в різній техніці на аркуші А4, що забезпечує, в свою чергу, розпізнавання літери, її форми, запам'ятовування її назви та звуку, якому вона відповідає. Нами застосовуються для виконання робіт з учнями такі техніки: малюнок літери та чотири-вірш про її форму або властивості; аплікація літери з назвою, що викликає асоціації, наприклад: «Золота Заін», «Шоколадна Шін», «Пластилінова Пе» із підручних матеріалів: кольоровий папір, пластилін, обгортки від шоколаду, наліпки. Асоціації, чотиривірші допомагають запам'ятати звуки літер, а завдяки розфарбуванню та виконанню літер своїми руками фіксується форма літер у пам'яті учнів. Таким чином, ознайомлюємось з єврейським квадратним письмом, розвиваємо графічні навички письма. Всі роботи складаємо у папку, тож в кінцевому результаті маємо цікавий матеріал для захисту або презентації учнівських мовних портфоліо. Мовні портфоліо доцільно зберегти до наступного року та застосовувати його для вправ монологічного мовлення на етапі повторювання у другому класі.

Рекомендуємо обирати тему проекту, пов'язану із реальним життям, для того щоб допомогти учням відчувати реальну проблему, з якою вони можуть зіткнутися у майбутньому. Це вплине на підвищення рівня їх мотивації до даного проекту. Також важливо дати можливість дітям самим вибрати тему проекту. Процес захисту / презентації учнівських проектів варто побудувати у формі показу, застосувати мультимедійні технології (мультимедійна дошка, проектор, Web-ресурси). Також проекти можна розмістити у електронних соціальних мережах у спеціальній групі чи сторінці, отримати «лайки» [6, с. 99].

Для формування комунікативної компетентності необхідна напружена розумова робота учнів, їх активна участь в процесі навчання. Практичний досвід доводить, що впровадження технічних засобів навчання мови іврит підвищує мотивацію учнів на уроці, надає можливість спостерігати явища та процеси, вносить суттєвий вклад у вдосконалення навчально-виховного процесу. Чільне місце серед сучасних технічних засобів навчання належить комп'ютеру. Аналіз можливостей використання комп'ютеру на уроках у початкових класах дає нам змогу визначитися з такими видами роботи:

- різноманітні *комп'ютерні вправи, ігрові програми* поєднують пізнавальну і розвивальну функції; сприяють засвоєнню і закріпленню знань, умінь і навичок в ігровій формі;
- *тестові програми*, застосовуючи які кожен учень може самостійно перевірити свої знання, виявити реальний рівень знань, звернути увагу на недостатньо засвоєний матеріал;
- *презентації* дозволяють викласти матеріал як систему яскравих опорних образів; засвоювати матеріал із залученням різних каналів сприйняття, надають можливість здійснювати віртуальну взаємодію користувача з об'єктами на екрані;
- *мультимедійні програми*, які поєднують різні види інформації (текст, звук, графіку, анімацію, відео), їх використання приводить до поліпшення знань учнів, розширює світогляд, створює гарний настрій;
- *мультимедійні тренажери* орієнтовані на відпрацювання учнями певної категорії умінь й набуття навичок з конкретної теми; їх використання дає можливість розвивати логічне мислення, увагу, уяву, пам'ять, творчі здібності;
- *мультиплікаційні фільми* – їх герої будують особливу форму відображення реальності; фантастичні події та дії героїв дуже приваблюють глядачів і створюють умови для яскравих вражень, емоційних переживань.

Отже, мультимедійні технології дають змогу усвідомлювано і гармонійно поєднувати різні види мультимедійної інформації, що допомагає представляти матеріал в різних форматах, а саме: зображення, скановані світлини, креслення, мапи, слайди; звукозаписи голосу, звукові ефекти й музика; відео, складні відео-ефекти та анімаційне імітування; анімації та симуляції. Застосування мультимедійних засобів в початковій школі підіймає навчання і виховання на якісно новий рівень за рахунок різноманітних способів подання матеріалу [6, с. 56].

Для здійснення цих цілей нами застосовуються на уроках мови іврит мультиплікаційні фільми. Наведемо приклад: мультфільм довжиною 45 секунд був знайдений та запозичений з інтернету, але заново озвучений нами з метою побудови активного діалогу за змістом мультфільму з учнями, враховуючи їх словниковий запас, та з метою повторення відмінювання прийменників. Перед першим переглядом перед учнями було поставлене запитання: Хто герої мультфільму та що вони роблять? Перед другим переглядом школярі повинні були зібрати якомога більше детальної інформації про кожного з героїв. Їхні відповіді ми записували на дошку у вигляді таблиці, для подальшого використання її змісту в якості опорної інформації для переказу. Після збору відповідей від учнів обираємо учня для виконання їм переказу за допомогою

інформації з таблиці на дошці. Завданням перед третім переглядом є інсценування дій героїв мультфільму, тобто повне відтворення діалогу. Обираємо акторів, інші учні розподіляються на групи підтримки акторів, якщо ті будуть потребувати допомоги.

Процес використання мультимедійних технологій реалізується через комплекс методів, форм та засобів:

- методи: перегляд та обговорення мультфільмів, відеофрагментів, мультимедійних презентацій, бесіди, рольові ігри, аналіз ситуації, наративи, групові проекти;
- форми: індивідуальна та колективна робота;
- засоби: комп'ютерні засоби, мобільні пристрої, web-ресурси (сайти, авторський сайт, блоги, електронні соціальні мережі), мультимедійні засоби (мультимедійні презентації, мультфільми, відеофрагменти) [6, с. 99].

Електронні соціальні мережі відіграють важливу роль у процесі соціалізації дітей. Нами використовуються загальновідомі електронні соціальні мережі «Facebook», «Pinterest» та «Instagram» для пошуку та подальшого застосування матеріалів (фото, відео, малюнків тощо) з різноманітної тематики, для пошуку корисної інформації, для розвідки нових ідей і натхнення, для знахідки відповідей на питання. За допомогою соціальних сервісів, ресурсів, що подані у мережі Інтернет, створюємо презентації (powtoon.com, prezi.com, goanimate.com, videoscribe.com тощо); записуємо відео (uvsoftium.ru, splitcamera.com, camstudio.org тощо); опрацьовуємо фото та відео (freesoftware.in.ua/7-photoscape, soft-file.ru/free-video-editor, soft-file.ru/virtualdub тощо); створюємо навчальні ігри (puzzlecup.com/crossword-ru, proprofs.com/games/-create-game, rebus1.com/ua, classtools.net тощо) [6, с. 113].

Використовуючи додаток «Viber» або пропріетарний месенджер «WhatsApp», створюємо групи (наприклад: група «2 клас, мова іврит»), розміщуємо в групах навчальні матеріали, електронні презентації, малюнки, відео, фото; передаємо текстові та аудіо повідомлення; подаємо персональні завдання; проводимо конкурси, виставляємо рейтинги, оголошуємо переможців; заохочуємо учнів до розміщення власних робіт у групі [8].

Аналізуючи власний досвід роботи з учнями молодших класів, вважаємо за необхідне відзначити цінність наочних навчальних матеріалів. Використання наочності позитивно впливає на швидкість сприйняття даних, нової інформації; що ґрунтуються на зоровому і слуховому сприйнятті, які забезпечують швидке й ефективно засвоєння матеріалу, сприяють взаємонавчанню дітей. Ми вважаємо, що нами створена вдала наочність за назвою: «מי ההולדת שלנו» (Наші дні народження). Цінність даної наочності в тому, що нею охоплюється

декілька тем, а саме: назви єврейських місяців, жіночі та чоловічі єврейські імена, гематрія (числове значення літер). Також ця наочність служить як мотиватор повторення та закріплення вивченого раніше: поздоровлення і побажання на день народження, єврейські свята та символи єврейських свят [1].

Наочність як джерело знань допомагає отримати правильне уявлення про предмет, дію, розмір, колір та ін., також є засобом закріплення засвоєних слів та речень, засобом перевірки знань. Це можуть бути натуральні предмети, спеціально підібрані малюнки; малюнки-плакати із зображенням серії предметів, що належать до однієї теми, лепбуки наприклад, предмети домашнього вжитку, традиційні національні предмети, одяг тощо; картини-плакати із зображенням дій предметів; серії малюнків (предметних, тематичних, ситуативних); картки миттєвого пред'явлення: дидактичний роздавальний матеріал для організації диференційованого навчання учнів у режимах індивідуальної, парної та групової роботи; таблиці, схеми, фотографії; фонограми та відеофонограми із записами автентичних навчальних матеріалів.

Великий дидактичний потенціал як допоміжні засоби навчання у початковому навчанні мови іврит мають предмети природного походження: каміння, пісок, гілочки и листя дерев та ін. А м'які іграшки, ляльки, в'язані літери роблять урок живим, цікавим. За допомогою в'язаних літер маємо змогу опрацювати не тільки назви літер, а й назви кольорів, назви величин, описати ступінь м'якості. М'які іграшки стають героями уроку, за підтримкою яких учні відпрацьовують та долають граматичні труднощі: іменник + дієслово в теперішньому часі (чоловічого та жіночого роду однини та множини); повторюють назви одягу, частини тіла та кольори. Крім того, завдяки такому прийому утворюються асоціації безпосередньо з предметом, що вкрай важливе для засвоєння лексики мови, яку вивчають.

Нами постійно здійснюється розробка наочності, розробка власних занять для молодших школярів із застосуванням мультимедійних технологій; система вправ, творчих завдань, спрямованих на формування вміння слухати й говорити. Виконуючи їх, діти вчаться будувати діалог, вести дискусію, змагатися, співпрацювати, складати вірші, казки, загадки. Кожна дитина має змогу розкрити свої пізнавальні, творчі можливості, нахили, подолати окремі вади: замкненість, розгубленість, скутість. Використання цих вправ і завдань роблять процес навчання учнів цікавим та невимушеним.

Для розвитку пізнавальної активності учнів і розвитку їхньої самостійності у своїй практиці ми неодноразово застосовували елементи створення лепбука, які допомагають швидко і ефективно засвоїти нову інформацію, закріпити вивчене в пізнавально-ігровій формі. Учні проводять спостереження, виконують завдання, закріплюють інформацію, а згодом можуть освіжити

свої знання з тієї чи іншої теми. Сам процес виготовлення лепбука неймовірно захоплюючий, діти беруть активну участь у його підготовці, отже й процес запам'ятовування проходить легше і швидше. Створення педагогічних програмних розробок та їх подальша практична реалізація надасть навчальному процесу завершеного характеру.

Забезпечення реалізації форм і методів навчання неможливе без певних засобів. До засобів реалізації методики відносяться мультимедійні технології (відео- та аудіообладнання, мультимедійна дошка, проектор), програмні засоби, що дозволяють інтегрувати в інформаційний простір текстові, графічні, анімаційні, відео- і звукові відомості одночасно з їх використанням; персональний комп'ютер, мобільні пристрої, web-орієнтовані (спеціалізовані сайти, авторський сайт, соціальні мережі, YouTube) та ін.

Водночас досвід переконує в тому, що найбільший ефект досягається тоді, коли комп'ютерний курс підтримується відповідним підручником. Підручники з мови іврит рекомендовані Міністерством освіти і науки України, матеріал підручників відповідає новим Державним стандартам початкової загальної освіти, програмі з мови іврит для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. Матеріал підручників сприяє формуванню й розвитку мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльнісної компетентності. Крім цього, у підручниках дібрано навчальний матеріал для формування культурологічної компетентності, а також матеріал для проведення фізкультхвилинок, який сприятиме розвитку здоров'язбережувальної компетентності школярів. Для формування навички читання запропоновано складові таблиці, групи слів, невеликі тексти; дібрано цікавий матеріал (дидактичні ігри, завдання з логічним навантаженням, загадки, прислів'я, вірші, аудіо матеріал) для групової та парної роботи, для самостійної роботи тощо). Теми дібрано з урахуванням сфер і тематики, визначеної у програмі (особистісної, публічної та освітньої), що розширює уявлення школярів про навколишній світ. Підручники містять цікаві тексти для читання, слухання та обговорення, серед яких представлено твори відомих дитячих єврейських поетів та письменників. Нижче подано список підручників та посібників, які використовуємо у навчальному процесі на уроках вивчення мови іврит у початковій школі [2, с. 127-129]:

- Мова іврит, 1 клас: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою; Буквар. Іврит: підручник для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською (російською) мовою. 2 клас (Н. В. Бакуліна);

- «Отійот медаброт», «Отійот кор'от», «Отійот котвот»: серія книг рекомендовано Єврейським агентством, кафедрою єврейської освіти в діаспорі;

- «Аколь хадаш», книга 1, 2: підручник мови іврит для учнів молодших класів;
- «Вчимося писати», робочий зошит з івриту для учнів 1 класу для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (Ю. Фалеса);
- Робочий зошит з єврейської мови (Л. І. Куперберг).

Висновки. Інтерактивне навчання дає змогу проводити уроки-ігри, уроки-подорожі, театралізовані уроки, уроки-конференції, уроки-конкурси, уроки-вікторини, уроки-казки, що зацікавлює та стимулює дітей до навчання, розвиває та виховує прагнення до знань, до навчання мови іврит, формує внутрішню мотивацію до навчання. Заняття з використанням інтерактивних технологій проходять цікаво, продуктивно, допомагають уникнути боязні розмовляти мовою іврит, знімають мовні бар'єри в учнів із різним рівнем навчальних досягнень, допомагають встановленню діалогу між учнями. Головне, що на таких заняттях відбувається розвиток творчих здібностей учнів, їх пізнавальних інтересів, значно зростає ефективність уроків читання, в учнів виникає бажання читати художню, наукову літературу, дитячі газети і журнали, зростає мотивація формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свою точку зору, аргументувати її та дискутувати, спираючись на вже засвоєнні знання; підвищується комунікативна компетенція учнів [5, с. 171]. Задля цього необхідно перетворити кожен урок на урок спілкування, урок мислення, де істина полягає як суперечка про істину, як діалог, щоб учні мали можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають, думають і яку роботу виконують [7, с. 22].

ЛІТЕАТУРА

1. Бакуліна Н. В. Використання наочності у навчанні першокласників мови іврит. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/704533/1/Bakulina_tezi07.pdf
2. Бакуліна Н. В. Сучасний підручник для розвитку мовлення та навчання грамоти мовою іврит у закладах загальної середньої освіти, рецензія на підручник для 2 класу «Мова іврит» (буквар). Український педагогічний журнал . 2018 . № 2. С. 127–129.
3. Бігич О. Б. Особистісно-діяльнісний розвиток молодшого школяра на уроці іноземної мови: Монографія. – К.: Віпол, 2010. – 138 с.
4. Васильєва О. В. Організація інтерактивного навчання в початковій школі / О. В. Васильєва / Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 67. – С. 80–85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zppn_2015_67_15.
5. Захуцька О. В. Використання інтерактивних методів навчання на уроках рідної та іноземної мови в початковій школі / О. В. Захуцька, Т. П. Іванюк, І. М. Рутинська / Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – 2015.

6. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: Посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с.

7. Колесник Л. Інтерактивні методи навчання на уроках читання / Л. Колесник / Початкова школа. – 2014. – № 1. – С. 22-25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2014_1_9.

8. Формування культури мовленнєвого спілкування учнів початкової школи засобами новітніх технологій / С. В. Копелюк / Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – № 2. – С. 93-96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_2_20.

REFERENCES

1. Bakulina N. V. Vikorištannya naocnosti u navchanni pershoklasniki v movi ivrit. – Rezhim dostupu: http://lib.iitta.gov.ua/704533/1/Bakulina_tezi07.pdf

2. Bakulina N. V. Suchasnij pidruchnik dlya rozvitku movlennya ta navchannya gramoti movoyu ivrit u zakladakh zagalnoyi serednoyi osviti, recenziya na pidruchnik dlya 2 klasu «Mova ivrit» (bukvar). Ukrayinskij pedagogichnij zhurnal . 2018 . № 2. S. 127-129.

3. Bigich O. B. Osobistisno-diyalnisnij rozvitok molodshogo shkolyara na uroczii inozemnoyi movi: Monografiya. – K.: Vipol, 2010. – 138 s.

4. Vasilyeva O. V. Organizacziya interaktivnogo navchannya v pochatkovij shkoli / O. V. Vasilyeva / Zbirnik naukovikh prac` [Khersons`kogo derzhavnogo universitetu]. Pedagogichni` nauki. – 2015. – Vip. 67. – S. 80-85. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_15.

5. Zakhuczka O. V. Vikorištannya i`nteraktivnikh metodiv navchannya na urokakh ridnoyi ta inozemnoyi movi v pochatkovij shkoli` / O. V. Zakhuczka, T. P. Ivanyuk, I. M. Rutinska / Naukovij visnik Naczionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokorištuvannya Ukrayini. Seriya: Filologichni` nauki. – 2015.

6. Kovalenko V. V. Formuvannya soczial`noyi kompetentnosti molodshikh shkolyariv zasobami informaczijno-komunikaczijnikh tekhnolog`j: Posibnik / za nauk. red. prof. M. P. Leshhenko. K., 2017. 192 s.

7. Kolesnik L. Interaktivni metodi navchannya na urokakh chitannya / L. Kolesnik / Pochatkova shkola. – 2014. – № 1. – S. 22-25. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psh_2014_1_9.

8. Formuvannya kulturi movlennyevogo spilkuvannya uchniv pochatkovoyi shkoli zasobami novitnikh tekhnologij / S. V. Kopelyuk / Naukovij visnik Mikolayivskogo naczionalnogo universitetu imeni` V. O. Sukhomlinskogo. Seriya: Pedagogichni nauki. – 2015. – № 2. – S. 93-96. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_2_20.

УДК: 12. 17

Добридень О. В.

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук Державного закладу «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України» (м. Дніпро)

САМООСВІТА ЯК ЗАПОРУКА ЗДОРОВОГО СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Добридень О.В. Самоосвіта як запорука здорового споживання в умовах глобалізаційних змін: соціально-філософський аналіз. У статті проаналізовано особливості здорового споживання в Україні за умов глобалізації та роль самоосвіти в цьому процесі. Виокремлено основні параметри глобалізації, що перетинаються із самоосвітою і беззаперечно впливають на моделювання здорового споживання українців і, таким чином, неодмінно постають як вкрай важлива складова у філософському осмисленні мистецтва здоров'язбереження.

Стверджується, що саме внутрішні характеристики України і її громадян, передусім у духовному і культурно-освітньому вимірі, визначають рівень балансу в адаптації до сучасних глобальних змін, навіть за наявності ризикових зовнішніх обставин.

Наголошується, що критично важливим для кожного українця є знаходження власного оптимального компромісу між викликами глобалізації та особистим здоров'язбереженням.

Автор підкреслює, що здоров'язбереження – це постійна багатогранна стратегічна діяльність. В ідеальному розумінні стратегія здоров'язбереження має представлятися і додержуватися з боку держави, тим самим зверху мобілізуючи потенціал своїх громадян у прагненні бути здоровими. Автор вважає, що з ряду об'єктивних причин у середньостроковій перспективі практичне втілення фронтальної здоров'язбережувальної стратегії в Україні є неможливим. За таких умов головною запорукою ефективного здоров'язбереження є свідомо активація критичного мислення у протистоянні випробуванням від глобалізованого суспільства споживання, аби, бодай, обмежити їх руйнівні наслідки. Знаряддям для цього є постійна самоосвіта у сфері здоров'язбереження.

Ключові слова: самоосвіта, здоров'язбереження, глобалізація, критичне мислення, суспільство споживання, здорове споживання

Добрыдень О.В. Самообразование как гарантия здорового потребления в условиях глобализационных перемен: социально-философский анализ. В статье проанализированы особенности здорового потребления в Украине в условиях глобализации и роль самообразования в этом процессе. Выделены основные параметры глобализации, которые пересекаются с самообразованием и бесспорно влияют на моделирование здорового потребления украинцев и, таким образом, непременно возникают как крайне важная составляющая в философском осмыслении искусства здоровьесбережения.

Утверждается, что именно внутренние характеристики Украины и ее граждан, прежде всего в духовном и культурно-образовательном измерении, определяют уровень баланса в адаптации к современным глобальным изменениям, даже при наличии негативных внешних обстоятельств.

Отмечается, что критически важным для каждого украинца является нахождение собственного оптимального компромисса между вызовами глобализации и личным здоровьесбережением.

Автор отмечает, что здоровьесбережение – это постоянная многогранная стратегическая деятельность. В идеальном понимании стратегия здоровьесбережения должна представляться и контролироваться со стороны государства и тем самым сверху мобилизовать потенциал своих граждан в стремлении быть здоровыми.

Автор считает, что по ряду объективных причин в среднесрочной перспективе практическое воплощение фронтальной здоровьесберегательной стратегии в Украине невозможно. В таких условиях главным залогом эффективного здоровьесбережения является сознательная активация критического мышления в противостоянии испытаниям глобализирующегося общества потребления, чтобы ограничить их разрушительные последствия. Орудием для этого является постоянное самообразование в области здоровьесбережения.

Ключевые слова: самообразование, здоровьесбережение, глобализация, критическое мышление, общество потребления, здоровое потребление

Dobryden O. V. Self-education as a guarantee of healthy consumption in the conditions of globalization changes: socio-philosophical analysis. The paper analyzes the features of healthy consumption in globalization in Ukraine and the role of self-education in this process.

The paper outlines the basic parameters of globalization that overlap with self-education and undoubtedly shape the healthy consumption of Ukrainians and thus are inevitably seen as a very important component of the philosophical understanding of health preservation.

The main task of self-education is to work on all existing arguments, to reveal the influence and coercion of a consumption society, and to overcome the pitfalls that hides under colorful wellness practices. Health preservation is a constant multifaceted strategic activity. In an ideal sense, the health preservation strategy must be initiated and implemented by the government, by mobilizing the potential of its citizens in their aspiration to be healthy.

It is believed that it's the internal characteristics of Ukraine and its citizens primarily in the spiritual, cultural and educational dimension to determine the level of balance in adaptation to contemporary global changes, even in the presence of risky external circumstances.

It is stressed that it is of critical importance for every Ukrainian to find his own optimal compromise between the challenges of globalization and the personal health preservation.

The author believes that for a number of objective reasons, the practical implementation of a frontal strategy for health preservation in Ukraine is impossible in the medium-term prospect. Under such conditions, the main factor of effective health preservation is a conscious activation of critical thinking for confronting the trials of a globalized consumption society in order to limit their devastating effects. The tool for this is constant self-education in the area of health preservation.

Key words: self-education, health preservation, globalization, critical thinking, consumption society, healthy consumption

Літ. 10

Постановка проблеми. Глобалізація та безпрецедентне вкорінення супутніх їй технічних систем, соціальних-економічних технологій і інформаційно-комунікаційного інструментарію в повсякденність і найінтимніші куточки індивідуального світу людини, зумовлюють їх чималу популярність

серед наукової громадськості. Без перебільшення, чим глибше осмислюється глобалізація як незворотній процес з багатьма ракурсами, тим більше виникає додаткових питань щодо феноменів суспільного буття. Однією зі сфер, що нині динамічно змінюється під впливом глобалізаційних процесів, є сфера здоров'язбереження. І всі ми добре розуміємо, що саме здоров'язбереження у сучасних умовах має бути ключовим орієнтиром у розв'язанні будь-яких інших проблем. Здоров'я українця – ось те, навколо чого слід обертатися думкам законодавців навіть у тих питаннях, які на перший погляд взагалі з ним не пов'язані. Кричущим мотивом для прийняття такої тези за основу дій є приголомшливі статистичні дані щодо стану здоров'я українців. На превеликий жаль в Україні через цілу низку об'єктивних і суб'єктивних факторів здоров'язбереження громадян не є стрижневою проблемою. За таких обставин критично важливим для кожного українця є знаходження власного оптимального компромісу між викликами глобалізації та особистим здоров'язбереженням.

Аналіз останніх досліджень. З аналізу сьогodнішніх досліджень випливає те, що глобалізаційні процеси є вкрай суперечливими за своїм впливом, але здебільшого констатується їх деструктивний характер в цілому для суспільства, і зокрема для сфери охорони здоров'я. Приміром, Н.С. Матинян, вивчаючи прояви глобалізації в медичній сфері, дійшов висновку, що «загальний вектор глобалізаційних процесів спрямований на зближення, але на шляху до них неминуча стадія фрагментації і руйнування цілком життєздатних структур» [2, 212]. Справді, з такою думкою складно не погодитись. Враховуючи ж той факт, що здоров'я є фундаментальною цінністю, а наявність / ненааявність показників стану здоров'я з позначкою «норма» визначатиме якісну дієздатність соціальних суб'єктів у всіх галузях життєдіяльності, стає зрозумілим: про яку б галузь суспільного та індивідуального буття не йшлося, скрізь проблематика буде безпосередньо або побічно пов'язана із здоров'ям особистості. Так, наприклад, сучасний український науковець І.В. Розпутенко застерігає: «Глобалізація – це процес зростаючого впливу окремих держав на соціальну реальність, яка супроводжується втратою частини суверенітету (економічного, політичного, ідеологічного, інформаційного, духовного тощо)» [4, 114]. Продовження наведеної тези з огляду на впливи глобалізації на охорону здоров'я знайдемо у А.В. Оганезової: «Відсутність жорсткої регуляторної системи дає можливість глобальним фармацевтичним компаніям знижувати вимоги до якості ліків, умов їх виробництва з метою зменшення їх собівартості. Цьому сприяють аутсорсинг і винесення шкідливого фармацевтичного виробництва в країни, що розвиваються» [3, 289].

Не залишаються поза увагою сучасних авторів і такі стани особистості як депресія і самотність, динаміка яких зростає в умовах глобалізації. Я.В.

Башманівська справедливо вважає, що «глобалізація посилює самотність людини, оскільки вона не завжди може адекватно зорієнтуватися у швидкоплинних суспільних процесах і свідомо уникає контакту із соціумом через інформаційне перенавантаження» [1, 3].

В цілому у фокусі уваги сучасних дослідників знаходяться: політика охорони громадського здоров'я (Т.В. Семигіна); освітня політика з питань збереження здоров'я молоді у контексті глобалізації (О.І. Шиян); становлення парадигми філософії спорту в умовах глобалізації (В.Є. Білогур) тощо.

Глобалізація – явище динамічне. Змінюються технології, трансформуються ризики. Відтак, вважаємо, що постійне всебічне міжгалузеве висвітлення, також і соціально-філософське, проблематики здоров'язбереження є вкрай нагальним

Мета статті – встановлення особливостей здорового споживання в Україні за умов глобалізації та аналіз ролі самоосвіти у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. З усією повагою до попереджень багатьох науковців щодо ризиків від глобалізації, мусимо разом з тим визнавати, що сьогодні глобалізаційні процеси відбуваються об'єктивно, тобто впливають на українське суспільство, але сформувались поза його простором. Тобто, насправді, глобалізація – це об'єктивна дійсність, характеристика оточуючого природно-соціального середовища, до якого сучасна людина повинна пристосовуватись, як це було завжди з моменту виникнення людства. Змінилися герої, авансцена і технічне обладнання. Утім, власне сутність взаємодії людини і середовища не змінюються: завдяки вмінню адаптуватися людина здатна виживати і розвиватися. Однак, не слід забувати, що глобалізаційні процеси, з якою б силою вони не затягували учасників у свій обіг, все-таки необхідно розцінювати як фактор зовнішнього втручання, який накладається на вже усталену систему цінностей і норм країни, спільноти чи окремої особистості. Тобто саме внутрішні характеристики України і її громадян, передусім у духовному і культурно-освітньому вимірі, визначають рівень балансу в адаптації до сучасних змін, навіть за наявності ризикових зовнішніх обставин. Й не варто приписувати глобалізації той гріх, коли йдеться, приміром, про безпрецедентні приклади з корупцією на всіх рівнях українського суспільства, що є результатом моральної кризи.

Візьмемо у якості прикладу кричущу у світі ситуацію із фальсифікацією медичних препаратів. Чому в одних країнах вдало здійснюються моніторинг, контроль і запобіжні заходи, а в Україні для споживача завжди існує певна загроза зіштовхнутися з підробками? Відповідь є зрозумілою. Чому так відбувається розуміють і в зарубіжній науковій спільноті. У канадських дослідниць М. Вікторович, К. Москуан і Дж. Лекшин знайдемо конкретну відповідь:

«Успішність діяльності транснаціональних мереж фармаконагляду в інтересах суспільства залежить від процесу управління, який визначає формування нормативної бази для прийняття рішень, мотивації залучених суб'єктів і розгляду політичних питань» [10, 113]. На жаль, оцінка з боку іноземних фахівців того, що відбувається і з яких причин не працюють законодавчі конструкції в Україні, не додає нам популярності у світі. Годі обманюватися: жодні рятівні фінансування з боку партнерів України не допоможуть, якщо вони потрапляють на поле, здобрене некомпетентністю й кризою моральності. Отже, варто зайвий раз наголосити, що глобалізація глобалізацією, а її наслідки залежать від ґрунту, в який потрапляє її насіння. Ця теза є вихідною не лише для держави в цілому. Кожен з нас вміщує в собі власну державу із законодавством у вигляді рівня та якості освіченості й моральних принципів і виконавчою системою у вигляді сили волі й активної життєвої позиції. Перевірка на витривалість законодавчої та виконавчої системи соціального суб'єкту відбувається у доволі несприятливих умовах. Бо ж окрім адаптації до зовнішніх об'єктивних чинників глобалізації, пересічний українець вимушений призвичаїтися до їх трансформованого змісту в Україні.

Іншими словами нині ми маємо чотири взаємообумовлені обставини. По-перше: відсутність соціально-економічної й геополітичної стабільності в Україні. По-друге: незадовільні статистичні показники захворюваності населення в Україні й, як наслідок, скептичне ставлення з боку громадян до існуючої системи охорони здоров'я в Україні. По-третє: розширення ракурсів впливу від глобалізаційних процесів. По-четверте: низький рівень особистих здоров'язбережувальних знань і, в цілому, здоров'язбережувального просвітництва в країні.

Всі чотири обставини явно вказують на дефіцит турботи про здоров'я громадян з боку держави. Звісно, можна виправдати такий дефіцит геополітичними проблемами. Проте, факт залишається фактом: аби бути здоровим українець на часі повинен вправно орієнтуватися не лише серед безлічі медико-профілактичних і оздоровчих товарів і послуг, але також слідувати головним вимогам здорового споживання у харчуванні, побуті, відносинах. Під здоровим споживанням пропонуємо розуміти осмислену стратегічну модель поведінки, спрямовану на здоров'язбереження під час купівлі, застосування й утилізації товарів і послуг у всіх сферах повсякденного життя. Здорове споживання потребує формування і дотримання власної ідеології здоров'язбереження. Параметри ідеології здоров'язбереження в кожному окремому випадку визначатимуться багатьма факторами: способом життя, рівнем освіти, об'єктивними умовами середовища тощо. Утім, фундаментальними у здоров'язбережувальній ідеології мають бути здоровий глузд, кваліфікованість

і раціональність. В цьому сенсі самоосвіта стає найважливішою ланкою між людиною та глобалізованим світом.

На відміну від традиційної освіти, що обов'язково передбачає наявність закладів освіти, організований педагогічний процес і додержання офіційних освітніх програм, неформальна освіта та самоосвіта в контексті здоров'язбереження неодмінно визначаються існуючою активною позицією соціального суб'єкта у зверненнях до альтернативних джерел інформації і його прагненням до критичного аналізу фундаментальних засад здоров'язбереження за умов соціально-економічних, культурних і технологічних змін. Невипадково, що згідно з проведеним автором опитуванням людина, приміром, з хронічними захворюваннями, характеризується більшою вмотивованістю до здоров'язбережувальних дій. Її активна позиція визначається бажанням повернутися до нормального життя або, бодай, прагненням не погіршувати вже існуючий стан. У разі, коли мова йде про ту частину населення, яка вважає свій стан здоров'я більш-менш відповідним нормі, звернення до самоосвітньої діяльності виглядає несистемним, хаотичним і у більшості випадків скеровується модою, рекламою та іншими агентами впливу в суспільстві споживання. Систематичність самоосвітньої діяльності та регулярність впровадження здобутих знань у повсякденному житті прямо пропорційно співвідносяться із рівнем мотивації та ступенем усвідомлення важливості здоров'язбереження.

Традиційно самоосвіта базується на регулярному ознайомленні з науковими і науково-популярними джерелами у спеціалізованій літературі, на розширенні світоглядного потенціалу завдяки вступу до оздоровчих громадських об'єднань і через інтернет-мережу. Дійсно, іноді достатньо декількох натискань на клавіатурі та підтверджуючого «Пошук» і людина поринає у безкрайні простори чийхось думок, відповідей, роз'яснень, фахових і начебто фахових консультацій і рекомендацій, навіть дружніх віртуальних порад. Беззаперечно, віртуальний простір – це нескінченний інформаційний пласт, який надає допомогу і водночас вимагає дотримання правил безпеки. Річ у тім, що самоосвіта у сфері здоров'язбереження потребує багаторазової верифікації, оскільки легковажне слідування віртуальним порадам із глобалізованого інформаційного простору, помилковість у висновках і діях загрожують життю людини.

Спробуємо виокремити саме ті основні параметри глобалізації, що перетинаються із самоосвітою і беззаперечно впливають на моделювання здорового споживання українців і, таким чином, неодмінно постають як вкрай важлива складова у філософському осмисленні мистецтва здоров'язбереження. По-перше: завдяки стрімкому і масштабному науково-технічному і технологічному прориву сучасної цивілізації, що підсилюється трудовими і грантовими

міграціями фахівців вір-класу, відбувається постійне оновлення і зростання застосування інноваційних технологій у медичній практиці. По-друге: логічним продовженням вищенаведеного параметру є масштабне розширення інформаційного поля щодо лікувальних і оздоровчих товарів і послуг. По-третє: внаслідок попередніх параметрів наразі спостерігаємо небувале зростання світового ринку медичних і оздоровчих товарів і послуг.

Вочевидь, наведені прояви глобалізації у медичній сфері тісно пов'язані із самоосвітньою практикою людини. Головне завдання самоосвіти при цьому полягає в опрацюванні всіх існуючих аргументів, у розпізнаванні навіювань і примусів суспільства споживання, в подоланні пасток, що приховуються під різнобарвними оздоровчими практиками. Приміром, якщо людина обізнана у питаннях ціноутворення й до того ж володіє навиками роботи з комп'ютером (що є актуальним у разі, коли мова йде про українців похилого віку), вона зможе провести моніторинг представленого ринку медичних препаратів і тим самим уникнути пасток, що розраховані на зловживання із цінами. З цього приводу І. Сіркечі, професор одного з лондонських університетів, вивчаючи транснаціональний маркетинг, зазначає: «Транснаціональна зв'язки і мобільність впливають і на формування маркетингових комбінацій. Наприклад, коли можна перевіряти ціни на певні товари та послуги в усьому світі через Інтернет, виробнику буде непросто виправдати розбіжність між цінами в різних країнах» [9, 75]. Усе ж, справедливості заради, слід визнати неспростовний факт впливу глобалізаційних процесів у контексті розширення інформаційного простору на рівень активності громадян третього віку. Намагання бути у вирії здоров'язбережувальних подій надихає людей похилого віку здобувати основні комп'ютерної грамотності, що сприяє мобілізації їх творчого потенціалу, соціальній активності, відчуттю причетності, а звідси психічній гармонії та покращенню стану здоров'я.

Аналізуючи роль самоосвіти для здорового споживання, слушно враховувати присутні у кожному суспільстві соціально-культурні чинники. Це є беззаперечним фактом, який не потребує дискусій. Але для ілюстрації наведемо приклад з практики зарубіжних колег. Так, на думку американських дослідників А. Еверта і А. Войт, які у своїх наукових розвідках представляють пригодницькі враження як досвід, що перетворює здоров'я, «причетність до пригодницького туризму та просвітництва в цій області може бути ефективною для покращення здоров'я, в першу чергу, внаслідок сприяння розширенню можливостей людини, її стійкості, появи почуття перемоги над собою та оновленню. Внаслідок таких проявів з'являються додаткові позитивні показники: підвищення самооцінки, зниження стресового порогу, підвищення фізичної активності та плідна соціальна адаптація» [5, 84]. На превеликий жаль, в Україні такий підхід до здоров'язбереження не береться масово до уваги. З

цієї причини роль самоосвіти здається ще більш значущою. Принаймні у питаннях знайомства з альтернативним баченням методів здоров'язбереження.

Взагалі, ознайомлення з досвідом закордонних науковців вражає чималою кількістю наукових розвідок в контексті непрямого впливу на покращення стану здоров'я через превентивні заходи, сутність яких полягає не в споживанні синтетичних вітамінів і інших оздоровчих препаратів і навіть не в додержанні режиму харчування й рухової активності. Насамперед йдеться про позитивні життєві установки та засоби для їх підживлення. Сучасні дослідники Л. МакКуайг і М. Кеннерштедт, закликаючи до вивчення саме ресурсів, що розвивають здоров'я людей, справедливо зазначають: «На відміну від патогенетичної парадигми, в якій люди здорові або не здорові, салютогенна модель передбачає, що кожен з людей певним чином є здоровим» [7, 113].

Де факто, здоров'язбереження, як і будь-який інший феномен суспільного буття, еволюціонує в процесі набуття додаткових знань через самоосвіту, переплітається з власними звичками, стереотипами, національними звичаями і постає у вигляді власної здоров'язбережувальної поведінки.

Самоосвіту у сфері здорового споживання необхідно розглядати як продукт комунікативної діяльності людей, які гуртуються навколо прагнення до здоров'я. Дослідниця з Ісландії І. Сигурдардоттір зазначає: «Розвиток повільних пригод співвідноситься з сучасним розвитком охорони здоров'я та wellness – індустрії у напрямку повільних подорожей, комбінації пригод і послуг SPA-центрів, а також зеленого туризму» [8, 379]. Певна річ, разом із здоров'язбереженням просуваються ідеї, які сприятимуть примноженню попиту у туристичній сфері. Але якщо це має позитивний результат – то чому б ні?

В контексті об'єднання здоров'язбережувальних і туристичних інтересів науковці з Німеччини М. Ломанн і Д. Шмюкер дослідили попит споживачів з Німеччини на оздоровлення під час відпустки і дійшли висновку, що існує декілька різновидів відпочинку, зорієнтованого на оздоровлення: «здоровий відпочинок (здорова їжа; клімат, що сприяє оздоровленню); wellness – відпочинок (спрямований на отримання задоволення від догляду за тілом); фітнес-відпочинок (покращення фізичних здібностей), відпочинок з курортними процедурами (передбачається лікування з медичним супроводом)» [6, 11]. Яка користь від наведеної структури відпочинку і оздоровлення, якщо вона потрапляє до практичного кола дій пересічного українця завдяки самоосвіті? Вся користь розгортається у полі комунікації. Повсякденний досвід свідчить, що критичне мислення більш ефективним виявляється у разі співставлення якомога ширшого спектру різнопланової інформації. Таким чином, власний інформаційний простір кожної людини набуває ознак особистісного світу

цінностей, але базується на використанні досвіду здоров'язбереження іншими людьми.

Висновки. Здоров'язбереження – це постійна багатогранна стратегічна діяльність. В ідеальному розумінні стратегія здоров'язбереження має представлятися і додержуватися з боку держави, тим самим зверху мобілізуючи потенціал своїх громадян у прагненні бути здоровими. З ряду багатьох об'єктивних причин у середньостроковій перспективі практичне втілення фронтальної здоров'язбережувальної стратегії в Україні є неможливим. За таких умов головною запорукою ефективного здоров'язбереження є свідома активація критичного мислення у протистоянні випробуванням від сучасного глобалізованого суспільства споживання, аби, бодай, обмежити їх руйнівні наслідки. Знаряддям для цього є постійна самоосвіта у сфері здоров'язбереження.

ЛІТЕАТУРА

1. Башманівська Я.В. Самотність людини в умовах глобалізації: **автореф. дис....канд. філософ. наук: 09.00.03**; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2015. – 17 с.
2. Матинян Н.С. Глобалізація в медицині / Бюллетень ВСНЦ СО РАН. – 2005. – № 1 (39). – С. 211– 214.
3. Оганезова А.В. Воздействие процессов глобализации на сферу здравоохранения / Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 286– 291.
4. Розпутенко І. В. Цивілізаційний вибір України в умовах глобалізації / Вісник НАДУ при Президентові України (Серія «Державне управління»). – 2017. – № 1. – С. 112– 122.
5. Ewert Alan W., Voight Alison. The Role of Adventure Education in Enhancing Health-related Variables / The International Journal of Health, Wellness and Society. – 2012. – Volume 2, Issue 1. – 75– 87 pp.
6. Lohmann Martin, Schmücker Dirk. Nachfrage nach gesundheitsorientierten Urlaubsformen in Deutschland / Zeitschrift für Tourismuswissenschaft. – 2015. – № 7 (Heft 1). – S. 5 – 18
7. McCuaig L., Quennerstedt M. Health by stealth – exploring the sociocultural dimensions of salutogenesis for sport, health and physical education research / Sport, Education and Society. – 2016. – Vol. 23. – № 2. – 111– 122 pp.
8. Sigurðardóttir I. Wellness and equestrian tourism – new kind of adventure? / Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism. – 2018. – Vol. 18. – № 4. – 377– 392 pp.
9. Sirkeci I. Transnational Marketing and Transnational Consumers. – SpringerBriefs in Business. – 2013. – 72 p.
10. Wiktorowicz M., Moscou K., Lexchin J. Transnational pharmacogovernance: emergent patterns in the jazz of pharmaceutical policy convergence / Globalization and Health, 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12992-018-0402-5>

REFERENCES

1. Bashmanivs'ka YA.V. Samotništ' lyudyny v uslovyyakh hlobalizatsiyi osobystoši [Loneliness of a person in the globalized world] avtoref. dys... .kand. filosof. nauk: 09.00.03; Zhytomyr's'kyu derzh. un-t im. I. Franka. – Zhytomyr, 2015. – 17 p.
2. Matinyan N.S. Hlobalizatsiya v medytsyni [Globalization in medicine] Byuleten' VSNTS SO RAN. – 2005. – № 1 (39). – pp. 211–214.
3. Ohanezova A.V. Vplyv protsesiv hlobalizatsiyi na sferu okhorony zdorov'ya [The impact of globalization on the health care] Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. – 2014. – № 2. – pp. 286–291.
4. Rozputenko I. V. Tsvivilizatsiyniy vybir Ukrayiny v uslovyyakh hlobalizatsiyi [Ukraine's civilization choice in globalization] Visnyk NADU pry Prezidentovi Ukrayiny (Seriya «Deri zhavne upravlinnya»). – 2017. – № 1. – pp. 112–122.
5. Ewert Alan W., Voight Alison. The Role of Adventure Education in Enhancing Health-related Variables / The International Journal of Health, Wellness and Society. – 2012. – Volume 2, Issue 1. – 75–87 pp.
6. Lohmann Martin, Schmücker Dirk. Nachfrage nach gesundheitsorientierten Urlaubsformen in Deutschland / Zeitschrift für Tourismuswissenschaft. – 2015. – № 7 (Heft 1). – S. 5–18
7. McCuaig L., Quennerstedt M. Health by stealth – exploring the sociocultural dimensions of salutogenesis for sport, health and physical education research / Sport, Education and Society. – 2016. – Vol. 23. – № 2. – 111–122 pp.
8. Sigurðardóttir I. Wellness and equestrian tourism – new kind of adventure? / Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism. – 2018. – Vol. 18. – № 4. – 377–392 pp.
9. Sirkeci I. Transnational Marketing and Transnational Consumers. – SpringerBriefs in Business. – 2013. – 72 p.
10. Wiktorowicz M., Moscou K., Lexchin J. Transnational pharmacogovernance: emergent patterns in the jazz of pharmaceutical policy convergence / Globalization and Health, 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12992-018-0402-5>

УДК 376.01: 373.112.4: 371.14:376.3

Лупінович С.М.

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та методик навчання КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (м. Запоріжжя)

Лапшина І.С.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методик навчання КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (м. Запоріжжя)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (НА ПРИКЛАДІ КЗВО «ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ» ЗОР)

Лупінович С.М., Лапшина І.С. Актуальні питання організації моніторингових досліджень у процесі створення інклюзивного освітнього середовища (на прикладі КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР). Процес запровадження інклюзивної освіти потребує поєднання всіх напрямів наукових досліджень і створення специфічної системи моніторингу, яка б задовольнила запити керівників освітніх систем і методичних працівників у своєчасній, повній, адекватній інформації про процес розбудови інклюзивного освітнього середовища.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, моніторинг інноваційного процесу, показники та сучасні вимоги до інклюзивного освітнього середовища.

Лупинович С.Н., Лапшина И.С. Актуальные вопросы организации мониторинговых исследований в процессе создания инклюзивной образовательной среды (на примере КУВО «Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия» ЗОС). Процесс внедрения инклюзивного образования требует объединения всех направлений научных исследований и создания специфической системы мониторинга, которая бы удовлетворяла запросы руководителей образовательных систем и работников методических служб на своевременную, полную, адекватную информацию о процессе построения инклюзивного образовательного пространства.

Ключевые слова: инклюзивное образовательное пространство, мониторинг инновационного процесса, показатели и современные требования к инклюзивному образовательному пространству.

Lupinovich S.N., Lapshina I.S. Actual issues of the organization of monitoring studies in the process of creating an inclusive educational environment (for example KUVO «Khortitsa National Training and Rehabilitation Academy» ZRC). The practical process of introducing inclusive education requires a combination of all areas of research and the creation of a specific monitoring system that would satisfy the requests in forehanded, complete, actual

information about the process of an inclusive educational environment creating for the managers of educational systems and methodologists.

Key words: inclusive educational environment, monitoring of the innovation process, indicators and current requirements for the inclusive educational environment.

Літ. 15

Постановка проблеми. В умовах модернізації освітньої системи України особливого значення набуває запровадження інклюзивного навчання. Важливою умовою реалізації Концепції Нової української школи є створення сучасного комфортного освітнього середовища, яке має забезпечити рівний доступ до якісної освіти включно й дітям з особливими освітніми потребами. Освіта дитини з особливими освітніми потребами має бути спрямована на облаштування її в соціокультурному просторі та на допомозі дитині в самоідентифікації, самовизначенні, самореалізації з урахуванням її індивідуальності.

Такий перехід є викликом для освіти України й потребує особливого управлінського та методичного супроводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти різних типів активізувало пошуки вчених і нині в Україні достатньо наукових робіт із визначених питань.

Теоретико-методологічні засади інклюзивної освіти висвітлені в роботах А. Колупаєвої[6], Т. Лормана, Д. Лупарта та ін. Організаційні аспекти впровадження інклюзивної освіти розкриті в роботах вчених Е. Данілавічюте[4], О. Мартинчук[1], Т. Сак[14], Н. Софій [1], та ін. Актуальні питання підготовки фахівців для інклюзивного навчання розкриваються в роботах В. Бондаря[2], А. Колупаєвої[6], І. Лапшиної[8], С. Лупінович[10, 11], С. Миронової[13], та ін. Сучасні підходи до організації моніторингового дослідження в закладах освіти детально розроблено в роботах Г. Єльнікової, І. Лапшиної[8], О. Маринівської[12]. Концепцію адаптивного підходу до управління освітніми процесами розробила Г. Єльнікова[5].

Мета статті проаналізувати розроблену систему моніторингового дослідження розбудови інклюзивного освітнього середовища та представити результати її запровадження.

Виклад основного матеріалу. Важливими складовими запровадження інклюзивного навчання є: комплексне планування; обов'язкове залучення у процес створення інклюзивного закладу педагогів, керівників, батьків, громадські організації; кадрове забезпечення процесу включення дітей з особливими освітніми потребами; навчання всього персоналу закладу; створення інклюзивного середовища.

Як зазначено в Законі України «Про освіту», інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

У комунальному закладі вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради здійснюються різнопланові фундаційні дослідження, однак одним із пріоритетних напрямів є розроблення діагностичного інструментарію щодо оцінки інклюзивного освітнього середовища та розробки шляхів його удосконалення. Зазначений напрям реалізується науковцями кафедри педагогіки та методик навчання за підтримки наукового відділу академії.

Інструментарій складається з трьох основних складових:

- модель готовності закладу освіти до інклюзивного навчання (за фактом: діагностика матеріально-технічних і методичних умов);
- модель компетентного учителя інклюзивного класу (за фактом: діагностика кадрової готовності);
- модель інклюзивного уроку (за фактом: модель реалізації інклюзивного освітнього процесу).

Всі моделі є адаптивними, що дає змогу легко змінювати їх для конкретних особливостей будь-якого закладу освіти. Моделі також є критеріально-факторними і кваліметричними, тобто повністю готовими для використання в управлінській діяльності керівниками закладів освіти та для організації самоосвітньої діяльності педагогів. Всі три моделі є автоматизованими у середовищі додатка Google, а саме, в електронних таблицях Excel, що мінімізує витрати часу на обробку моніторингової інформації, візуалізує і узагальнює готові результати, подає їх у різних порівняльних комбінаціях.

Розроблений діагностичний інструментарій викликав зацікавленість у керівництва облдержадміністрації Запорізької області, тому у 2016-2018 рр. за допомогою зазначеного інструментарію були проведені збір інформації та оцінка закладів загальної середньої і дошкільної освіти. Збір інформації відбувався за принципом самооцінки готовності закладів освіти до впровадження інклюзивного навчання через онлайн-форми сервісу Google, які були розміщені на електронному ресурсі.

Метою моніторингового дослідження було відстеження динаміки основних показників відповідності нормативної бази, матеріально-технічного, методичного, кадрового забезпечення, показників інклюзивної практики, а також виявлення потреб щодо інклюзивного навчання.

Отже, моніторингове дослідження проводилося за основними напрямками:

- аналіз стану сформованості нормативної бази щодо впровадження інклюзивного навчання;
- аналіз матеріально-технічної готовності закладів освіти для забезпечення комфортного перебування в них дітей з особливими освітніми потребами;
- аналіз кадрової та методичної готовності закладів освіти до інклюзивного навчання;
- стан реалізації інклюзивної практики.

Для проведення моніторингу були використані моделі готовності ЗДО та ЗЗСО до інклюзивного навчання, що дозволило виявити такі чинники: готовність педагогів до включення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір; оцінка потреби в інклюзивному навчанні як дітей з особливими освітніми потребами, так і дітей без них; стан освітнього простору, готовність ЗДО та ЗЗСО до впровадження інклюзивної практики.

Результати моніторингових досліджень упровадження інклюзивної освіти за модельним підходом представлені в монографії «Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області: науково-методичний аспект».

Інтерес до адаптивної моделі виявили керівники закладів освіти різних типів. Враховуючи потребу освітян у інструментарії до здійснення моніторингових досліджень науковцями кафедри було організовано і проведено цикл навчальних семінарів для студентів-магістрів спеціальності 013 Початкова освіта та майстер-класи для директорів, заступників директорів, завідувачів та методистів. Також були розроблені методичні рекомендації щодо впровадження інклюзивної освіти і створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти різних типів.

Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради більше ніж 25 років працює над розбудовою саме такого інклюзивного середовища. Заклад є базовим у Запорізькому регіоні зі створення компетентісно спрямованого освітньо-реабілітаційного простору (забезпечує безперервність і наступність освіти); забезпечення комплексної реабілітації (медичної, соціальної, психологічної, педагогічної), соціальної інтеграції та розвитку життєвої компетентності дітей і молоді з особливими потребами з першого року життя до здобуття вищої освіти.

Основними структурними підрозділами Хортицької національної академії є факультети, кафедри, Педагогічний коледж, загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів, центр ранньої соціальної реабілітації як підрозділ, що забезпечує практичну підготовку студентів та проводить наукові дослідження, бібліотека, редакційно-видавничий відділ журналу «Майстер-клас»,

навчально-науково-виробничий комплекс – реабілітаційний парк, гуртожиток, відділ міжнародних зв'язків та наукової роботи, науково-методичний відділ, відділ перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників.

На факультеті реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи здійснюється підготовка фахівців здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями освіти за наступними спеціальностями: соціальна робота, спеціальна освіта, початкова освіта, дошкільна освіта, фізична терапія, ерготерапія, психологія.

Освітньо-професійні програми цих спеціальностей передбачають підготовку фахівців, які спроможні працювати в інклюзивному закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Так, студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта оволодівають компетенціями для роботи на посаді вчителя-логопеда, вчителя-дефектолога і зможуть надавати корекційні послуги дітям з особливими освітніми потребами в закладах освіти з інклюзивним навчанням.

В освітньо-професійну програму 013 Початкова освіта за другим (магістерським) рівнем освіти включені наступні дисципліни: Інклюзивна педагогіка, Психолого-педагогічний супровід інклюзивної освіти, Спеціальна педагогіка та Психокорекційна педагогіка, вивчення яких допоможе здобувачам освіти оволодіти спеціальними компетенціями. Майбутні магістри початкової освіти отримують кваліфікацію організатор початкового навчання, тому доцільним було окрім дисциплін з управління, менеджменту, введення дисципліни Організація і управління освітнім процесом в закладах з інклюзивним навчанням. Слід зазначити, що студенти академії отримують ґрунтовну практичну підготовку, яка відбувається як в спеціальних закладах освіти різних типів, так і на базі академії в центрі ранньої соціальної реабілітації, який є базою

для практики. В ньому здобувачі освіти оволодівають сучасними корекційними технологіями, як-от: сенсорна інтеграція, фізична реабілітація, каніс-терапія, музикотерапія та ін.

Студенти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта набувають практичних навичок під час асистентської практики, яка проходить в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти та в спеціальних школах-інтернатах, наприклад, в класах для дітей з аутизмом.

Результати діагностики готовності закладів освіти до впровадження інклюзивного навчання показали, що є певні актуальні питання, які потребують вирішення. Саме тому, в академії розпочалась організаційно-методична робота щодо створення системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників за освітньою програмою «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти різних

типів». Створений відділ перепідготовки та підвищення кваліфікації, організовані тренінги, семінари, майстер-класи («Базовий курс логопедичного масажу», «Розвиток професійної компетентності педагогів в умовах інклюзивного навчання» та ін.). Методична робота в цьому напрямку здійснюється системно з педагогічними працівниками та керівниками тих закладів, які виявили зацікавленість проблемою інклюзивного навчання.

Зазначені заходи не вичерпують багатоаспектність діяльності науково-педагогічних працівників Хортицької національної академії, оскільки вона продовжує спрямовуватись на забезпечення інклюзивного компоненту освіти. Так, наприклад наукова тема кафедри педагогіки та методик навчання «Моделювання та практичне забезпечення розвитку складових професіоналізму педагогів закладів освіти з інклюзивною формою навчання» реалізується не тільки через освітньо-професійні програми, а й через тренінгово-консалтингову діяльність, волонтерську громадську активність. Науково-педагогічні працівники кафедр здійснюють наукове керівництво дослідно-експериментальною роботою та консультування педагогів й керівників закладів загальної середньої, дошкільної освіти з питань інклюзивного навчання. Створена Інтернет-спільнота «Адаптивний менеджер інклюзивної освіти», на форумах якої обговорюються актуальні практичні питання інклюзивної освіти.

Висновок. Отже, процес створення інклюзивного освітнього середовища унормований на державному рівні через прийняття Концепції Нової української школи й затребуваний споживачами освітніх послуг. У Запорізькій області становлення інклюзивної освіти знаходиться на формувальному етапі й відбувається в активному темпі.

Ефективність зазначених реформ залежить від організації відповідного управління ними на діагностичній основі. Таку інформаційну основу має створити моніторинг стану готовності закладів освіти до впровадження інклюзивної освіти. Моніторинг інклюзивної освіти має ґрунтуватися на новітніх наукових підходах і відповідати вимогам демократичного відкритого суспільства, мати здатність легко модифікуватися відповідно до змінюваних умов.

Розроблена система моніторингового дослідження впровадження інклюзивної освіти активно працює і демонструє на прикладі комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради позитивні результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда ; під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172 с.

2. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 10-14.
3. Бочковський В. Робота з дітьми з особливими потребами. Психологічна компетентність педагогів: шляхи розвитку / В. Бочковський, О. Казмірук // Психолог. – 2011. – № 25. – С. 3.
4. Данілавічюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко ; за ред. А. А. Колупаєвої. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
5. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колект. моногр. / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. ; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. – Чернівці : Технодрук, 2009. – 572 с.
6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва.–К. : Самміт-книга, 2009. – 272 с.
7. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] // ОСВІТА. ua: сайт. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 07.02.2018).
8. Лапшина І. С. Автоматизація процесу обробки результатів освітнього моніторингу / І. С. Лапшина // Адаптивне управління середньою освітою на муніципальному рівні : метод. зб. за результатами Всеукр. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, 2004. – С. 42–44.
9. Гриневич Л. Реформа загальної середньої освіти: Нова українська школа [Електронний ресурс] / Лілія Гриневич // Міністерство освіти і науки України: [сайт]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.02.2018).
10. Лупінович С. М. Особливості організації моніторингових досліджень упровадження інклюзивної освіти за модельним підходом / Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області: науково-методичний аспект: монографія / упор.: Т.Є. Гура; ред. Т.Я. Озерова. – Запоріжжя: СТАТУС, 2018. – С. 38-46: іл., табл.. – (Наукова книга).
11. Лупінович С. М., Самарська Є.О. Аналіз результатів моніторингового дослідження впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти Запорізької області (2016-2017рр.) / Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області: науково-методичний аспект: монографія / упор.: Т.Є. Гура; ред. Т.Я. Озерова. – Запоріжжя: СТАТУС, 2018. – С. 47-78: іл., табл.. – (Наукова книга).
12. Мариновська О. Науково-методичний супровід освітніх інновацій / О. Мариновська // Освітні інновації та передовий педагогічний досвід в закладах освіти Івано-Франківської області : наук.-метод. зб. / упоряд.: З. Болюк, Р. Зуб'як, О. Мариновська та ін. ; за заг. ред. З. Болюк, О. Мариновської, Р. Зуб'яка. – Івано-Франківськ : ОІППО, 2007. – С. 58–125.
13. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.
14. Сак Т. В. Технологія зворотного зв'язку в інклюзивному навчанні / Т. В. Сак // Дефектологія. – 2012. – № 4. – С. 2-5.
15. Шорохова В. Увага як чинник успішного навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / В. Шорохова // Нова пед. думка. – 2011. – № 4. – С. 74-76.

REFERENCES

1. Asystent uchytelia v inkliuzyvnomu klasi: navchalno-metodychnyi posibnyk (Teacher Assistant in an inclusive class) / N. M. Diatlenko, N. Z. Sofii., O. V. Martynchuk, Yu. M. Naida ; pid zah. red. M. F. Voitsekhivskoho. – K.: TOV Vydavnychi dim «Pleiady», 2015. – 172 s.
2. Bondar V. Inkliuzyvne navchannia yak sotsialno-pedahohichnyi fenomen (Inclusive learning as a social and pedagogical phenomenon) / V. Bondar // Ridna shkola. – 2011. – № 3. – S. 10-14.
3. Bochkovskiy V. Robota z ditmy z osoblyvymy potrebamy. Psykholohichna kompetentnist pedahohiv: shliakhy rozvytku (Pedagogical competence of the teacher: Ways of development) / V. Bochkovskiy, O. Kazmiruk // Psykholoh. – 2011. – № 25. – S. 3.
4. Danilavichutie E. A. Stratehii vykladannia v inkliuzyvnomu navchalnomu zakladi: navchalno-metodychnyi posibnyk (Teaching strategies in an inclusive school) / E. A. Danilavichutie, S. V. Lytovchenko ; za red. A. A. Kolupaievoi. – K.: Vydavnycha hrupa «A.S.K.», 2012. – 360 s. – (Serii «Inklyuzivna osvita»).
5. Ielnykova H. V. Adaptivne upravlinnia: sutnist, kharakterystyka, monitorynhovi systemy: kolekt. Monohr (Adaptive management: nature, characteristics, monitoring systems) / H. V. Yelnykova, T. A. Borova, O. M. Kasianova, H. A. Poliakova ta in. ; za zah. red. H. V. Yelnykovi. – Chernivtsi: Tekhnodruk, 2009. – 572 s.
6. Kolupaieva A. A. Inklyuzivna osvita: realii ta perspektyvy: monohrafiia (Inclusive education) / A. A. Kolupaieva. – K.: Sammit-knyha, 2009. – 272 s.
7. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [Elektronnyi resurs] (Concept of public policy implementation: New Ukrainian school) // OSVITA.ua: sait. – Rezhym dostupu: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (data zvernennia: 07.02.2018).
8. Lapshyna I. S. Avtomatyzatsiia protsesu obrobky rezultativ osvitnoho monitorynhu (Automation of the process of monitoring information processing) / I. S. Lapshyna // Adaptivne upravlinnia serednoiu osvitoiu na munitsypalnomu rivni: metod. zb. za rezultatamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. – Zaporizhzhia, 2004. – S. 42–44.
9. Hrynevych L. Reforma zahalnoi serednoi osvity: Nova ukrainska shkola (General Secondary Education Reform: The New Ukrainian School) [Elektronnyi resurs] / Liliia Hrynevych // Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: [sait]. – Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 17.02.2018).
10. Lupinovych S. M. Osoblyvošti orhanizatsii monitorynhovykh doslidzhen uprovdzhennia inkliuzyvnoi osvity za modelnym pidkhodom (Features of organization of monitoring researches on model approach) / Rozvytok inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyscha v Zaporizkii oblasti: naukovo-metodychnyi aspekt: monohrafiia / upor.: T.Ie. Hura; red. T.Ia. Ozerova. – Zaporizhzhia: STATUS, 2018. – S. 38-46: il., tabl.. – (Naukova knyha).
11. Lupinovych S. M., Samarska Ye. O. Analiz rezultativ monitorynhovoho doslidzhennia vprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity v zakladakh osvity Zaporizkoi oblasti (2016-2017rr.) / Rozvytok inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyscha v Zaporizkii oblasti: naukovo-metodychnyi aspekt: monohrafiia (Development of an inclusive educational environment in Zaporizhzhia) / upor.: T.Ie. Hura; red. T.Ia. Ozerova. – Zaporizhzhia: STATUS, 2018. – S. 47-78: il., tabl.. – (Naukova knyha).

12. Marynovska O. Naukovo-metodychnyi suprovid osvitnikh innovatsii / O. Marynovska // Osvitni innovatsii ta peredovyi pedahohichniy dosvid v zakladakh osvity Ivano-Frankivskoi oblasti: nauk.-metod. zb.(Scientific and methodological support of educational innovation) / uporiad.: Z. Boliuk, R. Zubiak, O. Marynovska ta in. ; za zah. red. Z. Boliuk, O. Marynovskoi, R. Zubiaka. – Ivano-Frankivsk: OIPPO, 2007. – S. 58–125.

13. Myronova S. P. Pedahohika inkluzyvnoi osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk / S. P. Myronova. – Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2016. – 164 s.

14. Sak T. V. Tekhnolohiia zvorotnoho zviazku v inkluzyvnomu navchanni(Feedback technologies in inclusion education) / T. V. Sak // Defektolohiia. – 2012. – № 4. – S. 2-5.

15. Shorokhova V. Uvaha yak chynnyk uspishnoho navchannia ditei iz porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku v inkluzyvnomu klasi(Attention as a factor in the successful learning of children with disabilities in an inclusive classroom) / V. Shorokhova // Nova ped. dumka. – 2011. – № 4. – S. 74-76.

УДК 378.14

Мухіна М.В.

викладач кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки ПУ «ВНЗ «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

Зеркаль І.В.

викладач кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки ПУ «ВНЗ «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

СУЧАСНІ ТRENДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ

Мухіна М.В., Зеркаль І.В. Сучасні тренди розвитку вищої освіти в Україні в філософському вимірі. Досліджено проблема єдності традицій та інновацій як закономірність успішних змін у сучасній системі вищої освіти України. Проаналізовано основні сучасні тренди розвитку вищої освіти. Доведено, що успішне приєднання України до європейського та світового освітнього простору можливе лише на основі їх філософського осмислення та нової освітньої парадигми.

Ключові слова: вища освіта, філософія освіти, свобода, традиція, інновації, модернізація.

Мухина М.В., Зеркаль И.В. Современные тренды развития высшего образования в Украине в философском измерении. Исследована проблема единства традиций и инноваций как закономерности успешных изменений в современной системе высшего образования Украины. Проанализированы основные современные тренды развития высшего образования. Доказано, что успешное преодоление кризиса возможно на основе его философского осмысления и новой образовательной парадигмы.

Ключевые слова: высшее образование, философия образования, свобода, традиция, инновации, модернизация.

Mukhina M.V. Zerkal I.V. Modern development trends in higher education in Ukraine in philosophical measurement. The problem of the unity of traditions and innovations as the laws of successful changes in the modern higher education system of Ukraine is investigated. The main modern trends in the development of higher education are analyzed. It is proved that the successful overcoming of the crisis is possible on the basis of its philosophical understanding and a new educational paradigm.

Key words: higher education, philosophy of education, freedom, tradition, innovation, modernization.

Літ. 8

Постановка проблеми. Курс України на повернення в сім'ю європейських народів передбачає проведення глобальної ревізії цінностей та пріоритетів освітньої політики, філософського осмислення нових підходів і технологій розвитку освітнього процесу сьогодні. Освіта в Україні постала перед необхід-

ністю суттєвих змін, оскільки різкий злам соціальної та культурної ситуації, перш за все, позначається на найбільш вразливій категорії населення – дітях та молоді. Серйозна суперечливість ціннісних орієнтацій призводить до деформації морально-правової свідомості майбутніх громадян.

Радикальна модернізація функціонування системи навчальних установ можлива тільки на фундаментальних світоглядно-ціннісних засадах, притаманних як українському суспільству, так і сучасному глобальному співбуттю націй. Забезпечити її можливо лише на основі гармонійного взаємозв'язку традиційного, перевіреного часом позитивного досвіду національного навчання із новітніми, інноваційними тенденціями оновлення системи вітчизняної вищої освіти. На думку О. Копієвської, «...концент-ідея розвитку сучасної української освіти полягає у поєднанні вітчизняних традицій та європейських інновацій, що й актуалізує дослідження їх взаємозв'язку» [4, С. 173]. При цьому, завжди треба розуміти що успіх модернізації вітчизняної системи вищої освіти не може базуватися ані виключно на традиційних, або тільки інноваційних підходах. Потрібне творче поєднання минулого досвіду, сьогоднішніх трендів і майбутніх бачень перспектив розвитку системи.

Аналіз останніх досліджень. Окреслена суспільна та освітня значущість проблеми зумовлює необхідність ретельного осмислення основних викликів та новацій, що стоять перед закладами вищої освіти України, визначення основних трендів розвитку у системі освіти ХХІ століття. Останніми роками з'явилася значна кількість публікацій, автори яких досліджують різноманітні аспекти проблем філософії освіти, модернізації освіти, зокрема і вищої. Такі базові поняття як «інновація», «традиція», «інноваційна діяльність», «інноваційний процес» найбільш повно розкриті в роботах А. Арора, Д. Бернал, С. Брю, А. Гамбардела, Дж. Лернер, Р. Нельсон, С. Торрізі, Й. Шумпетера, С. Штерна та ін. Проблеми модернізації вітчизняної освіти знайшли своє відбиття і в науковому доробку багатьох вітчизняних вчених, зокрема В. Андрущенко, В. Бега, Н. Вишневської, В. Вялих, Б. Гершунського, Л. Губерського, Г. Клімова, В. Кудіна, В. Кременя, М. Михальченка, В. Огнев'юка, М. Поповича, М. Романенко, В. Рибалка, М. Розова, Г. Філіпчук, К. Хица, Л. Чекаля, В. Шевченко та ін., які обґрунтували пріоритетність інноваційних процесів під час входження України в європейський і світовий освітній простір. Попри значну кількість досліджень, присвячених окремим складовим проблеми, постає необхідність розробки сучасного ставлення до проблеми поєднання традицій та інновацій в освітньої діяльності, цілісного та концептуального осмислення нових трендів та підходів.

Мета статті полягає в тому, щоб сприяти висвітленню філософських аспектів модернізації вищої освіти в контексті сучасних трендів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, на сьогодні інновації у вищій школі розуміються як відповідь на виклики часу, пов'язані з входженням України в європейську і світову освітню спільноту. Інтеграція України у європейський та світовий освітній простір потребує постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації її змісту, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління. Освіта майбутнього повинна не просто давати знання і професію, вона повинна формувати особистість у всій її багатомірності. Ціллю навчання стає не передача знань, а засвоєння навичок жити, вміння бути щасливим. Ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на стале майбутнє. Філософія освіти XXI століття постає засобом інтеграції науки, політики щодо науки і управління знаннями у сучасному його інтегруючому баченні мікро– і макроперспектив процесів творення, виробництва, трансферу, трансформації та використання знання [3, С. 15].

Важливою філософською проблемою розвитку вищої освіти виступає проблема єдності та боротьби протилежностей, якими в освіті є традиції та інновації. Феномен єдності традицій та інновацій є однією з головних закономірностей системних змін в сучасній системі вищої освіти нашої держави. «На сьогодні стає зрозумілим той факт, що сучасна модель освіти повинна бути, з одного боку, орієнтованою на перспективу, а з іншого – не може не спиратися на традиційні для цієї культури цінності та ідеали, на історично сформовані уявлення про педагогічний процес і характер взаємодії його суб'єктів. Втіленням спадкоємних зв'язків, усталених у вітчизняній педагогіці, є педагогічна традиція. Історико-педагогічний процес неможливий без традиції, оскільки саме вона зберігає його цілісність» [6, С. 289].

Традиція в перекладі з латинською означає «передачу» Сутність її як соціального явища полягає в тому, що традиція є основним механізмом соціального та культурного спадкування. За допомогою традиції не тільки зберігається матеріальний та духовний досвід попередніх поколінь, але ж відтворюється цінне в культурній спадщині, яка має загальне значення для представників того чи іншого суспільства. Через традицію здійснюється звернення до минулого. Традиції забезпечують стійку спадкоємність способів здійснення передачі соціокультурного досвіду при взаємодії всередині поколінь і між ними в межах відносно загального розуміння та інтерпретації накопичених смислів і значень. Крім того, традицію можна визнати стабілізуючим елементом в розвитку освіти як на загальносоціальному рівні, де вона допомагає зберігати і транслювати «історичну пам'ять», так і на індивідуальному, де традиція є

смісложиттєвим обґрунтуванням подальшої життєвідтворюючої активності кожної людини. На думку дослідника А. Гоцалюк «...соціальна стабільність досягається розширенням меж культури, основою якої є традиція. Вона транслює позитивні загальнолюдські цінності й цінні для успішного розвитку суспільства стереотипи. Таким чином, у сучасних умовах є актуальною потреба створення культурного підґрунтя та міцного ціннісного фундаменту для подальшого розвитку традицій і духовної еволюції суспільства» [1, С. 58].

Поняття «інновація», знову ж такі в перекладі з латині, означає «оновлення, нововведення або зміна». Стосовно до педагогічного процесу інновація означає введення нового в мету, зміст, методи і форми навчання, організацію спільної діяльності викладача і студента. Досліджуючи взаємозв'язок традиції та інновації в освітньому процесі, вчені в рамках сучасної освітньо-філософської парадигми відмічають, що ці два феномени не просто взаємопов'язані та взаємозалежні, але й такі, що не існують один поза іншим. Освіта як раз виступає тим середовищем де традиція та інновація гармонійно поєднуються. Іншими словами, традиція є невід'ємною частиною інновації, а педагогічне нововведення обов'язково містить в своїй структурі традиційні елементи.

Процес творчого оновлення будь-якої соціальної сфери реальності і життєдіяльності по своїй внутрішній суті завжди характеризується саме діалектичною суперечливістю між традицією та інноваційними підходами. «Освітнянські реалії характеризуються суперечливими процесами, що спрямовані на збереження освітнянських традицій, цінних надбань вітчизняної та світової педагогічної культури і водночас на модернізацію галузі відповідно до вимог інформаційної цивілізації, новітніх потреб науки, культури і соціальної практики» [8, С. 28]. Головне, щоб така суперечність вирішувалася в творчий спосіб і, завдяки ній, здійснювалися б справжні демократично-гуманістичні перетворення в освітньому просторі країни. Важливо не радикалізувати прагнення до «старого» чи «нового» за будь-яку ціну, але в єдності традицій і новацій педагогічного простору нації відшуковувати такі форми освітньої діяльності, які б гармонійно супроводжували кожну людину протягом всього її життя, починаючи з дошкільної освіти і закінчуючи різноманітними формами післядипломної безперервної освіти [5, С. 38].

На жаль, сьогодні в Україні, інноваційність вищої освіти ще не набула достатнього рівня ефективності, що є результатом певної непослідовності та низької ефективності державної освітньо-наукової та інноваційної політики. Як наслідок, соціально-економічний розвиток держави відбувається без належного інтелектуального забезпечення. Українська вища школа дедалі більше схиляється у бік підготовки користувачів, а не генераторів нових знань, нових технологій, фахівців для забезпечення потреб інноваційного розвитку держави. На думку І. Савицької, інноваційні напрацювання фахівців, що пропонують

певні прогресивні зміни в системі освіти, часто не знаходять втілення через нестачу коштів, неузгодженість дій управлінських структур, раціональної системи відбору, апробування та впровадження інновацій в освітній галузі, належного моніторингу отриманих результатів тощо. Залишається без змін старий ландшафт вищої освіти, який не відповідає загальній програмі інноваційних трансформацій і потребує негайної диверсифікації системи вищої освіти. Стратегічний напрям розвитку передбачає забезпечення єдності наукової і освітянської діяльності та інтеграцію останніх із виробництвом, що дає змогу динамічно реагувати на потреби «нової економіки» та використовувати нові знання для вдосконалення навчального процесу. Модернізація системи вищої освіти в Україні характеризується поєднанням традицій, що склалися у вітчизняній вищій школі, з новими ідеями, що пов'язані із входженням України у європейський та світовий освітній простір [7, С. 87].

На нашу думку, основними сучасними трендами розвитку вищої освіти виступають наступні:

Свобода вибору. Це один з головних трендів розвитку будь якого рівня освіти нашого часу. Вперше про виховання свободою заговорив ще 100 років тому О. Нілл, засновник найпопулярнішої та найстарішої альтернативної школи у світі – Саммерхіл (Великобританія). У цій школі працювало учнівське самоврядування і діти самі приймають рішення чому і коли вчитись. З тих пір пройшло багато часу. Нині учні та студенти отримали змогу вибирати школи, коледжі, університети – або традиційні державні, або альтернативні приватні, перейти на домашню форму навчання або узагалі відмовитись від традиційної форми навчання, а вчитись природно від потреб у ході життя.

Сьогоднішніх європейських студентів відрзняє мобільність, вони мають змогу вибирати час навчання, свій темп освоєння матеріалів, підручники. При цьому на їх боці нові технології та методики – змішане навчання, дистанційне, E-learning, MOOC курси. Стрімко розвивається інклюзивна освіта, інтроверти чи студенти з обмеженими фізичними або фінансовими можливостями можуть навчатись онлайн. У Європі часто-густо ведуться розробки нових платформ, які збирають дані про людину в інтернеті та формують індивідуальний курс, враховують специфіку сприйняття, сферу інтересів та професійний досвід. Подібну практику починають застосовувати ведучі українські заклади вищої освіти.

Свобода вибору у вищій освіті передбачає можливість вибору студентом оптимальних, особисто для нього, інструментів навчання, вибору предметів і обсягу отримуваних знань. Вже сьогодні українські студенти, як й їх європейські ровесники, мають можливість обирати додаткові навчальні дисципліни за власним бажанням. Студент отримує право обирати й викладачів.

Сьогоднішній викладач повинен вчити студентів лідерству, відповідальності, організованості, критичному мисленню, а тому вони мають отримати право вибрати викладача (здорова конкуренція для викладачів, повага до обраних). У найближчому майбутньому завдяки ІТ-технологіям, онлайн курсам та різновіковому навчанню, рейтинговій оцінці діяльності кожного викладача та іншим методикам вища школа позбавиться сірих, непопулярних в студентському середовищі менторів, не бажаючих змінюватися разом з суспільством.

Відкриті кордони. Сьогоднішні студенти не визнають кордони ні всередині себе, ні зовні. Вони руйнують умовності, нехтують правилами заради розширення кордонів, свідомості та можливостей. Для кожного студента світ став доступнішим, є безліч варіантів мандрувати, комунікувати, обмінюватись досвідом, єднатись навколо спільних ідей, зокрема й освітніх, слухати лекції викладачів з різних країн світу; руйнувати міфи щодо рас, статей, віросповідань. Молодь формує власні враження, вона все менш підпадає під вплив ієрархічних політичних структур чи маніпуляцій. Це шлях до усвідомленості та свободи.

Навчання вийшло зі стін шкіл, коледжів, університетів – ми вчимося, читаючи цікаві пости у соцмережах, переглядаючи YouTube-канали, блоги, граючи інтелектуальні ігри у компаніях чи за комп'ютером. І все життя навколо нас стає для нас уроком, при бажанні це помічати і робити висновки. Вивчення мов виходить у пріоритет, хоча найпрогресивніші люди вчаться знаходити спільну мову без слів або створюючи свої знаки порозуміння.

Споживацтво змінюється на творчість. Це наступний тренд, який продиктований самим життям. Творчість стає людською перевагою у конкуренції з роботами та штучним інтелектом. У знаннях важливим стає не кількість, а якість.

Ще на початку 90-х рр. минулого століття український педагог М. Гузик створив в Україні «Школу талантів». На той час це була єдина державна експериментальна школа у нашій країні. На його думку, серед юнаків існує вісім основних типів талантів – академічний (талант до наукової діяльності), художньо-естетичний, ручний, спортивний, соціальний (талант доглядати за іншими людьми), візуально-стратегічний (талант управління), духовний (талант проповідників), універсальний (талант до всього). При вступі у цю школу таланти визначалися і давали змогу розвиватися кожному учневі згідно них, засвоювати предмети в різному об'ємі.

Сьогодні постає питання формування подібної системи відбору при вступі у заклади вищої освіти або мобільності щодо зміни напряму навчання під час його проходження, якщо студент відчуває незадоволення вибором під час вступу. Це теж проблеми свободи вибору. Нині зміст навчання стає

важливішим за форми, викладачі цінніші за університети, навички важливіші за диплом. Замість створення одного для всіх, стандартизації, приходить унікальність, індивідуальний підхід, поліваріантність. Прогресивні та думаючі люди перестали гнатись за збагаченням. Вони готові вибирати менше житло, відмовляються від надлишку їжі, від телевізорів, адже все необхідне можна почерпнути в інтернеті. У багатьох напрямках освіта вже піддалась дії демонетизації, оскільки більшу частину інформації, яку можна вивчити у різних навчальних закладах, вже доступна безкоштовно онлайн платформи Coursera, Khan Academy. Гарвард, МІТ та Стенфорд – пропонують тисячі годин якісної освіти онлайн, доступну будь-якій людині на планеті при наявності інтернету.

Але це тільки початок. Та мова йде не лише про матеріальне. Молодь переходить від безмірного споживання інформації чи знань до їх відбору та фільтрації. Цінним стає фокус уваги, відсіювання зайвого, вміння перебувати «тут і тепер», приймати рішення усвідомлено. І тому у ТОП 10 пріоритетних навичок у 2020 р. входить критичне мислення, розвиток емпатії, креативність. Популярним у вишах стає сократівський метод навчання, або «філософія для молоді», що навчає концентруватись на формуванні сильних суджень.

Переосмислення ролі викладача. На нашу думку, наступна революція у навчанні має стосуватися саме переосмислення ролі викладача, який нині в Україні не в фаворі. На зміну класичним педагогам вже починають приходити тьютори, ментори, коучі. Найефективнішим способом навчання стає навчання запитаннями. Коуч стимулює думати, направляє, оптимізує процес, але відповіді шукає сам студент. На зміну монологічної системи освіти повинна приходити діалогічна. В діалогічній освіті зникає асиметрія педагогічної комунікації й однопредметність заняття: об'єктом діяльності викладача стає не студент, а предмет знання як предмет взаємодії двох сторін [2, С. 82]. Тому нинішні реформи, як пошук ідеальних державних стандартів, підручників і т.д. на нашу думку видаються неефективними. Натомість ефективними були б такі основні напрями:

1. Підготовка та перепідготовка педагогів має стати короткотерміною та інтенсивною, адже сучасні педагоги стають тьюторами та менторами, освітні методики постійно вдосконалюються. Така освіта стане доступною й для студентів, викладачів та галузевих фахівців, що готові ділитись знаннями. Студенти отримають справжніх педагогів, з яких зможуть зчитувати лідерство, життєлюбство та бажання вчитись.

2. Всестороннє сприяння з боку держави для організації екстерну, дистанційної форми навчання та автономії університетів. Це виховує самоорганізацію, відповідальність та залученість громадян, популяризуватиме сам процес навчання.

3. Створення інтернет платформи, де б зацікавлені могли обмінюватись досвідом та отримати вичерпну інформацію при бажанні займатись якимось освітнім процесом. Цінним також повинно стати регулярне проведення конференцій на кшталт TEDx з метою чути студентів та експериментаторів в освіті.

4. Як викладач перетворюється у тьютора, так і Міністерство освіти і науки України має перетворитись з органу, що наказує, в координатора процесу освітніх змін.

Треба кардинально переосмислити поняття «помилка». Викладач повинен розумити що помилка – цінний досвід, а не причина занижувати оцінку. Сучасною молодь стоїть на порозі невідомого майбутнього, де без помилок і проб не обійтись.

Сучасні тренди розвитку вищої освіти породжують й нові методики викладання навчальних дисциплін. Основними сучасними підходами у цієї сфері, на нашу думку, сьогодні виступають такі:

1. Найпопулярнішим видом навчання на сьогоднішній момент виступає *освіта онлайн*. Це не тільки репетитори по скайпу, а й такі масштабні онлайн платформи як Coursera чи Udemu. За оцінками фахівців, на 2017 рік сайт Coursera налічував понад 20 мільйонів користувачів. Перевага цього курсу полягає в тому, що студент обирає сам дисципліни, що його цікавлять, дивиться лекції зі зручним для нього темпом, здає онлайн іспити і отримує сертифікати. Саме така практика дозволяє сьогоднішньому студенту отримувати необхідні знання в будь-якому закладі вищої освіти світу, знаходити будь-якого викладача за тисячі кілометрів навколо.

2. *Персонізація навчання*. Підлаштуватися під індивідуальні потреби студента, а також його вміння вчитися, і швидкість з якою він здатний освоїти матеріал – ось головна мета сьогоднішнього навчання. З цією метою вже сьогодні створюються програми, що адаптують курси відповідно до студента, беручи до уваги його сильні і слабкі сторони. Дуже привабливим для сучасних студентів виглядає гнучкий графік навчання, коли заняття відбуваються в різний час і в різні дні, в залежності від вільного часу студента.

3. *Авторська методика*. З часом і досвідом у викладача формується власний підхід до навчання і якщо він не боїться в голос назвати свою методикою авторською, підкріплюючи її досягненнями своїх студентів – вона буде мати успіх і користуватиметься попитом. Інколи авторську методику можна доповнити якоюсь унікальністю, наприклад, якщо викладач застосовує творчий підхід, чи розробив метод, що не використовувався раніше ніким.

4. *Storytelling*. Класний підручник – це далеко не гарантія успіху. Storytelling – коли про складне розказують просто – на прикладі життєвої іс-

торії відомої людини, чи уривку з фільму. Вони обов'язково якимось боком повинні зачепити студента, пересіктись з його життєвим досвідом; і мати логічне завершення, щоб спонукати студента до роздумів, чи підштовхнути його до висновку.

5. Групове навчання (*Челендж*) показує свою ефективність в рази більше індивідуального. Суть полягає в тому, щоб зі студентів сформувалася команда, яка виконує певні завдання, набирає бали, змагається. Звичайно, мова не йде про змагання, хто швидше освоїть підручник, а виконуючи квести, отримувати бали, щоб не залишитися у аутсайдерах. Контролювання процесу і ведення рейтингу бере на себе викладач, Це все можна робити в закритих групах в соцмережах, де у всіх учасників буде доступ до інформації.

6. *Коучинг (Викладач-психолог)*. Щоб максимально якісно підійти до процесу викладання, бути просто викладачем недостатньо, а навички психолога вітаються. Розкрити потенціал, пробудити до знань, підлаштуватися під індивідуальні потреби, навіть застосувати прийоми НЛП – такі виклики кидає світ перед сучасними викладачами.

7. *Неофіційна обстановка*. Стандартна аудиторія, стіл, стільчик і дошка починає відходити в минуле через свою банальність. Весь світ прагне неординарності. І в навчанні теж. На нашу думку, багато хто з вас бачив уроки в анти-кафе, «green lessons» у парку, чи відтворення життєвих ситуативних діалогів в природньому середовищі. А оформлення аудиторій в провідних університетах зовсім не схоже на те, яке звичне для нас вже багато років.

Висновки. Зрештою, необхідно ідкреслити, що за всієї цінності традицій в освіті, головною цінністю сучасного співрозвитку в усіх його вимірах є саме інновація та інноваційний стилб мислення і дії. Модернізація української вищої освіти не має альтернативи інноваційному шляху саморозвитку. На сьогодні важливо, щоб за зовнішніми змінами, що відбуваються в освіті, суспільство побачило їх зміст. Питання про співвідношення традиційного та інноваційного в розумінні сенсу сучасної філософської освіти не має однозначної відповіді. Адже зв'язок між сучасною, якісною освітою, духовно-моральним, патріотичним вихованням і перспективою побудови громадянського суспільства, ефективної економіки та безпечної держави очевидна. Проблеми, що стоять перед освітою майбутнього, потребують корінних перетворень у самому розумінні сутності освіти, у самому підході до визначення пріоритетів освітньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоцалюк А. А. Традиція та інновація в культурі: особливості взаємодії // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2011. – Випуск 17, том II. – С. 55-58.

2. Ємельянова Т. Місце філософії в системі освіти ХХІ століття / Т. Ємельянова // Молодь і ринок. – 2011. – № 5. – С. 81–84. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.

3. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с.

4. Копієвська О. Р. Концепт традицій та інновацій у тренді сучасної культурно-мистецької освіти // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал. – К.: Міленіум, 2012. – № 2. – С. 173–177.

5. Корж-Усенко Л. В. Традиції та інновації в історії педагогіки України / Л.В. Корж-Усенко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал. – 2010. – № 4 (6). – С. 28–38.

6. Костишева К. В. «Педагогічна традиція» як наукове поняття: історико-педагогічний аспект / К.В. Костишева // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. – Херсон: ПРІПОК, 2011. – Випуск 11. – С. 289–293.

7. Савицька І.М. Філософські аспекти модернізації освіти в контексті традицій та інновацій / І.М. Савицька // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Гуманітарні студії. – 2015. – Вип. 228. – С. 85–90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvubgc_2015_228_14.

8. Шелюк Л. О. Єдність традицій та інновацій як закономірність системних змін у сучасній освіті / Л. О. Шелюк // Нова парадигма. – 2014. – Вип. 120. – С. 36–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_120_6.

REFERENCES

1. Goczalyuk A. A. Tradiczi`ya ta i`nnovaczi`ya v kul`turi`: osoblivosti` vzayemodi`yi // Ukrayins`ka kul`tura: minule, suchasne, shlyakhi rozvitku. Naukovi` zapiski Ri`vnens`kogo derzhavnogo humani`tarnogo uni`versitetu. – Ri`vne: RDGU, 2011. – Vипusk 17, tom I`I. – S. 55-58.

2. Yemel`yanova T. Mi`scze fi`losofi`yi v sistemi` osvi`ti KhKhI` stoli`ttya / T. Yemel`yanova // Molod` i` rinok. – 2011. – # 5. – S. 81-84. – Rezhim do`stupu: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.

3. Klepko S. F. Fi`losofi`ya osvi`ti v yevropejs`komu konteksti` / S. F. Klepko. – Poltava: POI`PPO, 2006. – 328 s.

4. Kopi`yevs`ka O. R. Koncept tradiczi`j ta i`nnovaczi`j u trendi` suchasnoyi kul`turno-mistecz`koyi osvi`ti // Vi`snik Derzhavnoyi akademi`yi keriv`vnikh kadri`v kul`turi i` mistecztv: naukovij zhurnal. – K.: Mi`leni`um, 2012. – № 2. – S. 173-177.

5. Shelyuk L. O. Yedni`st` tradiczi`j ta i`nnovaczi`j yak zakonomi`rni`st` sistemnikh zmi`n u suchasni`j osvi`ti` / L. O. Shelyuk // Nova paradigma. – 2014. – Vип. 120. – S. 36-45. – Rezhim do`stupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_120_6.

6. Kostilyeva K. V. «Pedagogi`chna tradiczi`ya» yak naukove ponyattya: i`storiko-pedagogi`chnij aspekt / K.V. Kostileva // Pedagogi`chnij al`manakh. Zbi`rnik naukovikh prac` . – Kherson: PRI`POPK, 2011. – Vипusk 11. – S. 289-293.

7. Savicz`ka I`M. Fi`losofs`ki` aspekti moderni`zaczi`yi osvi`ti v konteksti` tradiczi`j ta i`nnovaczi`j / I`M. Savicz`ka // Naukovij vi`snik Naczi`onal`nogo uni`versitetu bi`oresursi`v i` prirodo-koristu`vannya Ukrayini. Seri`ya: Gumanitarni` studii`yi. – 2015. – Vип. 228. – S. 85-90. – Rezhim do`stupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvubgc_2015_228_14.

8. Shelyuk L. O. Edni`st` tradicii ta innovazii aik zakonomirni`st`systemnuh zmin y suchasni`i osviti/ L. O. Shelyuk // Nova paradigma. – 2014. – VІP. 120. – S. 36-45. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_120_6.

УДК 371.2(477)

Поплавський О.О.

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету (м. Дніпро)

СЕРЕДНЯ ТА ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Поплавський О.О. Середня та вища освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку. У статті проаналізовані сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку середньої та вищої освіти в Україні. Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем, реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті.

Ключові слова: середня та вища освіта, освітня політика, освітні послуги, заклади освіти, фінансування освіти.

Поплавский О.А. Среднее и высшее образование сегодня: проблемы и перспективы развития. В статье проанализированы современное состояние, тенденции и проблемы развития среднего и высшего образования в Украине. Развитие современной структуры образовательной отрасли должна обеспечить оптимальные условия для функционирования и развития системы образования и всех ее подсистем; реализацию различных образовательных моделей, существование учебных заведений разных типов и форм собственности, разнообразных форм и средств получения образования, обеспечивающих гражданам предоставление качественных образовательных услуг, свободу выбора в образовании.

Ключевые слова: среднее и высшее образование, образовательная политика, образовательные услуги, учреждения образования, финансирование образования.

Poplavskiy O.A. Secondary and higher education in today's conditions: problems and prospects of developments. The article analyses the modern state, tendencies and problems of secondary and higher education development in Ukraine. The development of the modern structure of the education sector needs to provide optimal conditions for the functioning and development of the education system and all its subsystems, the implementation of various educational models, the existence of educational institutions of different types and forms of ownership, various forms and means of education, providing citizens with the provision of quality educational services, the freedom of choice in education.

Key words: secondary and higher education, educational policy, educational services, educational institutions, financing of education.

Літ. 7

Постановка проблеми. Сучасне суспільство і державу складно уявити без належної уваги до освіти і науки, які є важливим рушієм суспільного прогресу та економічних, соціальних і правових зрушень. Освіта і наука є ключовими чинниками, які впливають на рівень та якість життя громадян.

Тому провідні держави світу рухаються шляхом максимального сприяння розвитку освіти, в першу чергу її середньої і вищої ланки. Розбудова сучасної структури освітньої галузі України має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти, реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті. Для вирішення цих складних завдань потрібно розуміти проблеми та тенденції розвитку середньої та вищої освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам та тенденціям розвитку середньої та вищої освіти в Україні присвячені наукові праці таких вітчизняних дослідників, як В. Андрущенко, В. Базилевич, Д. Богиня, Т. Боголюб, Я. Болубаш, С. Воронков, Н. Верхоглядов, В. Вознюк, Г. Дмитренко, В. Журавський, Т. Ілляшенко, С. Каламбет, І. Каленюк, В. Кремень, В. Крижно, С. Кучеренко, О. Луцій, О. Мармаза, С. Ніколаєнко, І. Новіков, М. Степко, Т. Оболенський, А. Павленко, Т. Решетілов та ін. Але сьогодні це питання потребує подальшого дослідження та обговорення.

Метою статті є аналіз сучасного стану середньої та вищої освіти України, визначення проблем та тенденції їх розвитку. Предметом дослідження виступає система середньої та вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. З проголошенням незалежності Українською державою було закладено початок формуванню, реалізації та розвитку державної політики в галузі середньої та вищої освіти. Її фундаментальні напрями формувалися під впливом ідей утвердження державного суверенітету, побудови демократичного суспільства, становлення ринкової економіки, прагнення країни увійти в Європейські освітній і дослідницький простори, а також до групи успішних країн глобалізованого світу.

Ці ідеї були покладені в основу розроблення базових документів з реформування вітчизняної освіти, зокрема Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. Враховуючи обраний шлях на загальноєвропейські цінності в усіх сферах життя суспільства, першим і основним питанням, яке повстало перед авторами цієї стратегії, було питання якісних перетворень у галузі освіти з точки зору цього курсу. Для західного світогляду головне в освіті – це навчити людину мислити, тобто акцент в освіті робиться на розвиток операційного блоку мислення. При такому підході інформативність, бажання знати все і в як найповнішому обсязі відсувається на другий план і, відповідно, до змісту освіти потрапляє лише найважливіша та найістотніша інформація. Головний акцент у навчанні робиться на розвиток логічних операцій мислення – аналізу, синтезу, порівнянні, узагальненні, класифікації

та систематизації. У порівнянні з радянською системою освіти, в якій переважала інформативна складова, західна модель залишається пріоритетною у розвитку середньої та вищої освіти України сьогодні.

Але, запозичуючи західні підходи, ми повинні розуміти, що в українському освітньому просторі разом з цими пріоритетами з'являться й проблеми сучасної західної моделі освіти. На думку сучасних західних соціологів Ауреліо Печчеї та Філіпа Г. Кумбса головними ознаками глобальної кризи, яка охопила сферу освіти на Заході наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. виступали:

- зростання «функціональної неосвіченості»;
- розрив між освітою і культурою;
- відставання освіти від науки;
- збереження дисфункцій сучасних освітянських систем, що обумовлює зниження якості освіти;
- послаблення впливу освіти на соціалізацію молоді;
- зростаюча диспозиція між потенціями людської культури, досягненнями суспільства і культури мас;
- низький коефіцієнт корисного використання людством своїх могутніх ресурсів, наукових відкриттів, нових технологій та інформаційних систем;
- постійно зростаючий розрив між вищими досягненнями, професійною майстерністю окремих видатних особистостей і діями в цій галузі основної маси працівників та ін.

Ці глобальні кризові явища, які все більше стали проникати у сферу вітчизняної освіти, наклалися на невирішені проблеми й суперечності ще радянської системи навчання і виховання, яку отримала Україна в спадщину після розпаду СРСР. Це й вказане інформативне перевантаження, й одержавлення та бюрократизація освітянської системи, й залишковий принцип фінансування освіти і культури, й зниження соціального престижу освіченості й інтелекту та ін. Все це, в умовах краху принципів і догм минулої політико-ідеологічної системи, призвело до глибокої кризи освіти в нашій державі.

Спроби подолання цієї кризи почалися ХХ століття. Основні напрямки реформування вітчизняної освіти були сконцентровані у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») [1]. Програма передбачала такі ключові кроки, як:

- демократизація всієї змістової системи навчання і виховання та інституційної структури освіт;
- структурне оновлення;

- прагнення змістовно оновити освіту підвищенням фундаменталізації гуманізації та гуманітаризації посиленням екологічного і психологічного компонента в освіті, впровадженням комплексної інформації;
- використання провідних найновітніших технологій навчання;
- інтеграція та глобалізація освіти як на національному, так і на світовому рівні;
- розвиток вітчизняної освіти за принципом безперервності, створення єдиної системи неперервної освіти, що становитиме органічний комплекс державних і громадських (приватних) освітніх установ.

Протягом 1993 – 2006 рр. в Україні почалося впровадження різних незалежних форм оцінювання вступників до закладів вищої освіти. У 2006 р. зовнішнє незалежне оцінювання (далі – ЗНО) було запроваджено у системі загальної середньої освіти. Безперечно, ЗНО стало важливим кроком до подолання корупції в освіті, організації рівних умов вступу до вишів. Водночас, як засвідчила практика, беззастережне запровадження ЗНО у системі середньої та вищої освіти видається дискусійним, особливо щодо гуманітарних наук. До того ж без якісної та систематичної реформи середньої освіти комплексна реформа вищої неможлива.

Значні сподівання на якісне та системне реформування вищої освіти були пов'язані з ухваленням Верховною Радою України 01.07.2014 р. Закону України «Про вищу освіту» [2]. Але, незважаючи на його позитивну та конструктивну спрямованість, українські заклади вищої освіти так і не стали продуктивними рушіями економічних, соціальних та правових реформ, а сам закон не став законодавчим локомотивом якісних перетворень в сфері вищої освіти.

Наступним важливим кроком модернізації освітянської галузі став Закон України «Про освіту», який був підписаний Президентом України 05.09.2017 р. [3]. Його базовою ідеєю була ідея компетентнісного навчання. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей. Це – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті.

Спільними для всіх компетентностей є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість,

ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Як зазначено у ст. 8 «Складники та рівні освіти» Закону України «Про освіту», формальна освіта здобувається на таких рівнях: дошкільна освіта; початкова освіта; базова середня освіта; профільна середня; базова професійна; вища професійна освіта; початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; другий (магістерський) рівень вищої освіти; третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти; науковий рівень вищої освіти, тобто профільну середню освіту виділено в окремий рівень, і її здобуття відповідає третьому рівню Національної рамки кваліфікацій. У Законі «Про освіту» зазначено, що в процесі здобуття профільної освіти передбачаються два спрямування, а саме:

- академічне – профільне навчання на основі поєднання змісту, визначеного стандартом повної загальної середньої освіти, та поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб учнів, орієнтацію на продовження навчання на наступному рівні освіти;

- професійне – орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту, визначеного стандартом повної загальної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів. Здобуття профільної середньої освіти професійних напрямів не обмежує право здобувача освіти на продовження навчання на наступному рівні освіти. Важливо наголосити, що здобуття профільної середньої освіти за професійними напрямками здійснюється у закладах професійної освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти одночасно з професійною підготовкою (за спеціальностями).

Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя.

Програма реформування загальної середньої освіти передбачає три фази: перша фаза (2017 – 2018 рр.); друга фаза (2019 – 2022 рр.), яка передбачає інвентаризацію мережі шкіл та закладів професійної освіти для проектування мережі закладів III рівня (профільної школи); третя фаза (2023 – 2029 рр.), під час якої передбачено:

- розроблення і затвердження стандартів профільної середньої освіти на компетентнісній основі (2023 р.);

- формування мережі закладів III рівня (профільної школи) – не пізніше 2025 р.;
- створення системи незалежного оцінювання професійних кваліфікацій випускників професійного профілю старшої школи;
- початок роботи профільної школи за новими освітніми стандартами на компетентнісній основі (передбачено проектом Закону України «Про освіту») – не пізніше 2027 р.

Прогноз розвитку ситуації за обставин подолання проблем – це поліпшення якості середньої освіти в цілому; подолання територіальних відмінностей якості освіти; зростання привабливості професійної освіти на базі середньої школи; поліпшення якості вищої освіти за рахунок кращої підготовки у середній школі і кращого конкурсного відбору.

Прийнятий закон не вирішує всіх проблем української освіти, що накопичувалися десятиріччями. Але він створює для цього міцне законодавче підґрунтя. Результат буде залежати від всіх. Насамперед, від роботи викладачів і закладів освіти, яким надається набагато більша свобода у виборі змісту освіти і форм навчання, а також від спроможності держави забезпечити освіту необхідними для розвитку ресурсами. Головне, що дає новий закон, це нові можливості для розвитку і підвищення своєї конкурентоспроможності здобувачам освіти, освітянам та закладам освіти. Це надзвичайно важливо сьогодні, коли необхідно швидко реагувати на численні виклики, пов'язані з паралельними реформами в багатьох інших сферах, економічними проблемами, новими технологіями, глобалізацією освітнього простору тощо. Крім того, завдяки прийнятому закону, зроблений певний крок у подоланні однієї з ключових проблем освітньої галузі – недостатнім рівнем її фінансування. Згідно ст.78 Закону України «Про освіту» держава зобов'язана забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше 7% за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

У 2017 р. Міністерство освіти і науки України затвердило єдину Комунікаційну стратегію МОН на 2017 – 2020 роки [4]. Суть її корелюється з чотирма пріоритетами діяльності міністерства, визначеними до 2020 року:

- реформа середньої освіти «Нова українська школа»;
- модернізація професійно-технічної освіти;
- забезпечення якості вищої освіти;
- створення нової системи управління та фінансування науки.

Ще 14 грудня 2016 р. Урядом України була затверджена Концепція «Нової української школи» [5]. Було визначено, що це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Її головна мета – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини, створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Важливим елементом зазначеної стратегії виступає модернізація професійно-технічної освіти. На часі її системна модернізація, що створить передумови для сталого розвитку суспільства, підвищення конкурентноспроможності економіки країни, професійного зростання та самореалізації особистості. На сучасному етапі співпраця загальноосвітніх шкіл та навчальних закладів системи професійно-технічної освіти (далі – ПТО) щодо запровадження профільного навчання базується на основі «Концепції профільного навчання у старшій школі», затвердженої Наказом МОН України № 1456 від 21 жовтня 2013 року, де задекларовано сутність, мету і принципи організації профільного навчання; структуру профільного навчання та форми його організації; допрофільну підготовку; психологічний супровід профільного навчання та допрофільної підготовки та умови реалізації цієї концепції [6].

За данною концепцією визначено п'ять основних напрямів профільного навчання: природничоматематичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний, суспільногуманітарний. Передбачено також, що старша школа повинна функціонувати як профільна, і в ній створюватимуться сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у них нахилів до того чи іншого виду професійної діяльності.

Така модель профільної школи передбачає мережеву взаємодію між різними освітніми установами (професійно-технічними навчальними закладами, навчальними центрами, підприємствами, різними формами додаткової освіти, коледжами) і виконує роль ресурсного центру, кооперує діяльність школи з підготовки профільних предметів і спецкурсів з іншими установами, залучаючи фахівців з інших закладів освіти та організацій.

Навчальні заклади системи ПТО докладають значних зусиль для успішної співпраці із загальноосвітніми школами з метою розширення й поглиблення зв'язків, вбачаючи у цьому один із шляхів розвитку та професійної діяльності випускників шкіл у напрямі підвищення якості профільного навчання. Професійно-технічна освіта внаслідок реформи отримає нове життя. Завдяки запровадженню 12-річної школи діти зможуть обирати професійний чи академічний профіль навчання в 10 – 12 класах. Випускники професійних ліцеїв закінчуватимуть школу, уже отримавши сучасну, затребувану професію, і будуть готові вийти на ринок праці.

У стратегічних напрямках Євросоюзу «Освіта та професійна підготовка 2020» [7] визначено шляхи розвитку шкільної та професійної освіти на базі середньої освіти, де передбачено шість ключових напрямів роботи над модернізацією й удосконаленням:

- здобуття у школі відповідних якісних умінь та компетентностей для роботи, інноваційної діяльності та активного громадянства;
- інклюзивність, рівність, недискримінація в освіті;
- відкрите інноваційне освітнє середовище, що цілковито відповідає вимогам цифрової ери;
- сильна підтримка педагогів;
- прозорість і визнання вмінь та кваліфікацій;
- сталість фінансування, діяльності та ефективності освітньої системи.

Сучасні європейські підходи до шкільної освіти передбачають узгодження на міждержавному рівні цілей, добору змісту освіти, підходів до організації освітнього процесу, моніторингу результатів навчання. І тому при входженні української системи початкової і загальної середньої освіти до європейського освітнього простору визначено такі кроки:

- трансформація змісту освіти на компетентнісні засади;
- трансформація старшої школи на профільну;
- запровадження 12-річного терміну навчання;
- запровадження об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів, зокрема зовнішнього незалежного оцінювання;
- участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти.

Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. У лютому 2018 року Кабінет Міністрів затвердив новий Державний стандарт початкової освіти. З 2018 – 2019 навчального року за цим стандартом розпочали навчання першокласники по всій Україні. На черзі – ухвалення нового закону «Про загальну середню освіту», який більш детально розкриє зміни, закладені реформою.

Що стосується вищої освіти, то, на нашу думку, основними напрямами її реформування є забезпечення розвитку інклюзивної вищої освіти, реальної самостійності, незалежності ВНЗ, посилення механізмів їх фінансового забезпечення, стимулювання інвестицій в освіту та науку: забезпечення більш ефективних та дієвих правил проведення ЗНО; звільнення від ЗНО осіб з інвалідністю першої та другої груп, учасників АТО, їхніх дітей, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, осіб, які навчаються за власні кошти (кошти фізичних або юридичних осіб), натомість запровадити

співбесіду; посилення у вищій освіті рівня вивчення української мови та іноземних мов, практичних наук, наук про права людини, військової підготовки та стимулювання розвитку фізичної культури та спорту; мотивування ВНЗ запроваджувати гнучкі та дистанційні форми навчання для людей з особливими освітніми потребами, у тому числі для людей з інвалідністю; перегляд кваліфікаційних вимог з питань знання викладачами іноземних мов (рівень B2), запровадження адекватного перехідного періоду (до семи або десяти роєків); мотивування активного вивчення науково-педагогічними працівниками іноземних мов дистанційно; перегляд вимог щодо баз Scopus, Web of Science та, відповідно, розширення переліку наукометричних баз для публікацій науково-педагогічних працівників, доручення уряду, МОН забезпечити їх доступність; розробка якісних та системних змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо реального доступу до вищої освіти з урахуванням позиції експертів, науковців, вчених, позиції наукових шкіл.

Висновки. Порівнюючи освіту України у перші роки незалежності та сьогодні, можна сказати, що вона зазнала суттєвих змін, а саме в якості освіти, способах викладання та ін. Ключовим елементом розвитку освіти України в XXI ст. є розробка національної концепції освіти. Вона має включати систему взаємопов'язаних принципів розвитку на найближчі 20-30 років початкової і середньої освіти, професійної підготовки, розвитку вищої школи, системи підготовки наукових кадрів з відповідними організаційно-правовими формами установ і організацій. Розробка саме такої концепції, визначення пріоритетів і напрямів діяльності окремих підсистем та контроль за забезпеченням конституційних прав громадян України на отримання освітніх і наукових послуг має бути, на нашу думку, головною формою державного регулювання системи освіти і науки. Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем; реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>. (дата звернення: 14.11.2019). – Назва з екрана.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII', 2014. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 37-38, ст. 2004.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-19 (поточна редакція) // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38-39. Режим доступу <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 14.11.2019). – Назва з екрана.

4. Комунікаційна стратегія Міністерства освіти і науки на 2017 – 2020 роки [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikacijna-strategiya-mon-2017-2020.pdf>. (дата звернення: 15.11.2019). – Назва з екрана.

5. Концепція «Нова українська школа» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch016/konczepczija.html>. (дата звернення: 14.11.2019). – Назва з екрана.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2013 року № 1456 «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/1521/8456/10575/468626/>. (дата звернення: 14.11.2019). – Назва з екрана.

7. Education and Training in Europe 2020: Responses from the EU Member States. Eurydice, 2013.

REFERENCES

1. Derzhavna natsional'na prohrama «Osvita» («Ukrayina XXI stolittya») [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>. (data zvernennya: 14.11.2019). – Nazva z ekrana.

2. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII", 2014. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 37-38, st. 2004.

3. Zakon Ukrai'ny «Pro osvitu» vid 05.09.2017 r. №2145-19 (potochna redakcija) [The law of Ukraine «About education» from 05.09.2017, No. 2145-19] // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 20176. – № 38-39.:<http://www>. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

4. Komunikatsiyna stratehiya Ministerstva osvity i nauky na 2017–2020 roky [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikacijna-strategiya-mon-2017-2020.pdf>. (data zvernennya: 15.11.2019). – Nazva z ekrana.

5. Kontseptsiya «Nova ukrayins'ka shkola» [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch016/konczepczija.html>. (data zvernennya: 14.11.2019). – Nazva z ekrana.

6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 21 zhovtnya 2013 roku № 1456 «Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi profil'noho navchannya u starshiy shkoli» [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/1521/8456/10575/468626/>. (data zvernennya: 14.11.2019). – Nazva z ekrana.

7. Education and Training in Europe 2020: Responses from the EU Member States. Eurydice, 2013.

8. Nacional'na strategija rozvytku osvity v Ukrai'ni na 2012–2021 roky [The national strategy of education development in Ukraine for 2012-2021]: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

УДК 167.7 + 373.6

Самодрин А.П.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології
Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана»
(м. Дніпро)*

ОСВІТОЛОГІЧНІ ОРІЄРТИРИ РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Самодрин А.П. Освітологічні орієнтири розвитку гуманітарно-педагогічної освіти. Торкається проблеми досконалості сучасної системи освіти й при цьому прагне досягти межі можливого в трансформації освітнього середовища відповідати запиту часу, його здатності забезпечувати соціальну свідомість в умовах нинішньої кризи й тих змін, що зумовили посилення діалогу Людини і Природи на засадах технологізації і профілізації загальної середньої освіти.

Ключові слова: профільне навчання, навчально-освітній простір, діяльність, система освіти, регіон, особистість, учіння.

Самодрин А.П. Образовательно-логические ориентиры развития гуманитарно-педагогического образования. Касается проблемы совершенства современной системы образования и при этом стремится достичь предела возможного в трансформации образовательного пространства соответствовать запросу времени, его способности обеспечения социального сознания в условиях происходящего кризиса и тех изменений, которые обусловили усиление диалога Человека и Природы на основе технологизации и профилизации общего среднего образования.

Ключевые слова: профильное обучение, обучающе-образовательное пространство, деятельность, система образования, регион, личность, учение.

Samodryn A.P. Educational and Logical Guidelines for the Development of Humanitarian and Pedagogical Education. The article deals with the problem of the modern education system perfection and at the same time seeks to reach the limit of the possible in the transformation of the educational space to meet the demand of time, its ability to provide social consciousness in the conditions of the ongoing crisis and those changes that caused the intensification of the dialogue between Man and Nature on the basis of technologization and profilization of general secondary education.

Key words: profile studies, regionalization, space of studies and education, activity, education system, region, personality, teaching.

Літ. 26

Постановка проблеми. Колись учительська думка була законом... Вчитель виразив свої переконання, значило: це – Істина, бо він – Учитель, Мудрець, Авторитет. Вчитель, а ще раніше – він же релігійний діяч, був приречений служити істині вірою і правдою. З часів Френсіса Бекона (1561–1626) – творця індуктивного методу пізнання і по нині дуже поступово, інертно щодо вчительства, гасло авторитетності вчителя відходило у минувшину, адже наука все глибше диференціювалася і в свою чергу спеціалізувалася

педагогіка... Об'єктивно посилювалася через знане людина, проте водночас зазнавала змін її душа – мисляча субстанція, що помітила час як протяжність (відносну зміну) простору. Явно наставала доба раціональності, стрімко зростає науково-технічний прогрес у напрямі ноосфери (грец. *νόος* – «розум» і *σφαῖρα* – «сфера»). Становлення її на Землі відбулося через те, що людина свій простий труд доповнила розумом.

Отже, ноосфера латентно в нетрях біосфери зріла понад вісім тисячоліть поспіль як досить неспішний підйом народного добробуту з придумуванням і використанням технік і технологій, з часів просвітництва розпочалося прискорення, у ХХ ст. значно прискорилося, а нині переживаємо стрімкий розвиток – схожий на експансію Розуму у біосфері із-за вселеної у людську діяльність наукової мислі, помноженої інформаційними технологіями – вибух. На цьому тлі настає час спромогтися технологізованому людству ставати єдиним і цілеспрямованим, але...

Але розум завжди діє авторитарно, переважно егоїстично. У цивілізаційну епоху в модель педагогічної діяльності поряд з розвінчаним вчительським месіанством все глибше проникає освітня послуга – як мені дякують, так я і працюю; я працюю так, бо мені так платять ті, хто замовляє освіту. Такий собі «адаптивний» учитель стає товаришем у виробництві масової свідомості й не більше. А сьогодні її замовники це вже не зовсім держава, бо існує міжнародна комунікація, міграційна і дифузна економіка тощо, і ще не зовсім конкретна сім'я і її дитини – інтермісія, пауза, байдужість, викликані зміною орієнтирів розвитку. Начебто цивілізація планети, але опосередковано, через мережеву соборну особистість? У світі простежуються сходи масової людини планети як цивілізаційної домінанти, що помічаємо ми і в Україні. Вчителі потяглися «масові авторитети – пролетарі», волаючи спрощення знань...

Альтернативою глобалізації з утворенням монокультури світу стає біосферна федералізація з організацією етнокультурного регіонального людства в складі полікультурної міжрегіональної кооперації освіти і праці.

Проблеми виховання і навчання заховані у фізичній картині буття як і відповідь на питання «що робити» в часи трансформації ойкумени. Маємо суперечність: опорою на далеку перспективу має діяти гуманітарна освіта і в її складі філософія – ядро, формально – її сьогодні занадто (держава не може її профінансувати в належному обсязі), реально – її бракує. Освіта без правильної мети – історична спійманка.

Людина створила культуру як «другу природу» (Ф.В.Й. Шеллінг [25] та ін), символічний всесвіт (Ю.М. Лотман [12]) – і в такому вигляді світ культури з'являється перед учнем як наслідок, а не як причина. А слід культурний доробок помічати, відштовхуючись від причин, які змусили його створення або

виникнення. Поняття, смисли, артефакти і об'єднуючі їх культури є продуктом діяльності людської особистості в складі Живої речовини Вернадського. Пред'явлення знання як і його сприйняття в ідеалі авторами-розробниками при побудові гуманітарних предметів поставлене з ніг на голову. Що вже говорити про вчителя з цього приводу... Молоді фахівці, випускники всіляких гуманітаризованих вишів і філій всіляких вишів – всілякі недо-: філософи, економісти, юристи і навіть сучасні богослови і педагоги – стають мало цікавими *людині ноосфери* через далеко сумнівний або відтермінований результат впровадження в життя їх компетентнісних здобутків – з одного боку, через їх неподготовку до реалій праці у ноосферному вимірі – з іншого.

Ще з середини ХІХ с. було помічено, що поняття «розвинена людина» нерідко ототожнювалося з поняттями «вчений», «начитана людина», «освічена людина». Ми переконуємося, що і нині – через проміжок часу більший ніж століття, оцінка цього поняття пересічною людиною мало змінилася. Гуманітарна освіта не стає ноосферною.

У той же час сучасному вчителю доводиться щоденно формулювати мету розвитку людини, при цьому розвиваючи її особистісне гностичне начало як стан учіння, пробуджуючи інтереси і генетичні творчі сили умовами індивідуального виховання й переважно індивідуалізовано-колективного навчання. При цьому, як правило, сегмент управління навчанням – цілепокладання лишається досить недоусвідомленим процесом в організації педагогічної практики часу ноосфери. На рівні смислового аналізу не можливо не помічати корінь «vita», що належить поняттям «освіта» (ось-життя) і «розвиток», де *виток* походить від «vita-життя». Проте в реальності такого спорідненого осмислення навіть в задумках планів школи не помітно. Спорадичність цілеутворення і проектності педагогічної дії призводить до репресивної педагогіки, в значній мірі наділяє культуру життя парадоксами – внутрішніми опорами й забирає людську енергію в процесі розвитку народу, перетворюючи його в народні маси.

Реальним критерієм успіху педагога ХХІ с. стає не лише урок, його предмет, авторитет професіонала (категорія, звання, науковий ступінь тощо), а і наше життя, виміряне індексом людського розвитку – ІЛР (поєднує три показники: валовий внутрішній продукт – ВВП на душу населення, рівень грамотності й тривалість життя) – може вживатися як показник ефективності педагогічної дії на переході до ноосферної педагогіки. Україна в 2019 році посіла 133-є місце у міжнародному рейтингу «щасливих» країн з 156 держав, які традиційно досліджує група науковців на замовлення ООН. Середня тривалість життя українських чоловіків – 67 років, жінок – 77 років, що на 12-15 років менше, ніж у країнах Західної Європи. Піднятися до рівня добробуту Швейцарії або Німеччини – чому б не національна ідея і мета освіти? І підйом

цей відбудеться обов'язково, якщо розпочати його проектно з демократизації школи як осередку громадянського суспільства, з виховання вчителя-громадянина як рушійної сили ноосферної доби!

Час, у який нам доводиться існувати, наукою має бути однозначно встановлений в усіх смислах як ноосфера, але вона ця безтілесна організація мислі ще ховається від освітян в затінках ідеї життя, в світоглядних парадоксах. Освітологія – логіка освіти, спираючись на міждисциплінарну науку синергетику, ліквідує плутанину між смислами щодо встановлення сутності ноосфери, вивисуючи людський дух знаннями законів про природу і людину. Але нині сторонні сили, опираючись на різночинний менеджмент освіти, замість законів природи нав'язують школі втілювати освітнє плацебо – український необіхевіоризм...

Наука як об'єктивна реальність, що збуджується освітою і діє дороговказом формування ноосфери в біосфері, насамперед має послугувати педагогічній освіті діяти евристично в контексті часу. І розпочати цей рух слід з поняття «розвиток».

У роботі аналізувалися думки Л.І. Божович, В.І. Вернадського, Л.С. Виготського, Р. Декарта, Л.В. Занкова, О.П. Ковальова, О.М. Леонтєва, І.Р. Пригожина, В.В. Рибалки, О.Я. Савченко, В.П. Симонова, П. Тейяр де Шардена та ін. [1–26].

Мета статті – удосконалення освітологічних механізмів формування особистісного потенціалу українця для успішності ефективних зрушень системи освіти в напрямі подальшого становлення і розвитку демократичного суспільства часу ноосфери.

Виклад основного матеріалу. Як ніколи, у ХІХ – ХХІ ст. суб'єкт «людина» і об'єкт «природа» стають не лише геометрично, а і гармонійно-подібними. Завдячуючи рівню освіти низка системних порядків, що простирається перед людиною, вражає своєю неперервністю гармонічного. Адже протікає як певна видовородова змінність речей незворотного характеру, неперервно, все більше при участі людини філогенез має переходити в онтогенез більш керовано з боку людини, як їх розвиток – еволюція й коеволюція.

На початку ХХ століття Ф. Брокгауз і І. Ефрон тлумачать розвиток як «еволюцію, зміну», що впливає «на певний стан суб'єкта розвитку», розвиток містить зв'язки із соціальною цінністю (цінностями) [3, с. 135]. Поняття «розвиток» протягом ХХ століття практично не змінюється, проте зазнає певних уточнень.

Розвиток як природній феномен торкається всього масиву параметрів системи (яку ми спостерігаємо з позиції як внутрішніх, так і зовнішніх чинників),

торкається всіх відокремлених елементів, а також її (системи) структури як системи різноманітних зв'язків на всю глибину. Він передбачає кількісно-якісні зміни незворотного характеру. На незворотність розвитку вказує класична термодинаміка: її другий закон – неможливий самочинний перехід теплоти від тіла з нижчою температурою до тіла з вищою температурою. А чи сама людина не є цього виключенням?

У кінці ХХ століття поняття «розвиток» буде подаватися як «складний процес – незворотна, спрямована, закономірна зміна матерії й свідомості» [20, с. 1093], відносно педагога-дослідника – зміна матеріальних і ідеальних об'єктів. Ідеальна уява майбутнього людини в купі з арсеналом власної дії вказує на її духовний вимір – напрям розвитку інтересів в складі когнітивної сфери. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як обов'язкова зміна його складу або ж структури з виникненням (народженням), трансформацією (природженням) або зникненням (виродженням) його елементів або зв'язків. З часом наука складність процесу розвитку робить (помічає) ще складнішою. І цей процес триватиме доти, аж до поки новий і більш загальний погляд (абстракція) не надасть змогу у цілому помітити його ланки або ж причетність його до «старшої ланки», цим самим спростує тезу про істинне, зводячи до певної цілісності – системи.

Нинішня загальна дефініція поняття «розвиток» в освіті складає досить широку понятійну умову (спекулятивну) для тлумачення тією ж освітою розвитку людини, культури, цивілізації. Через нівелювання поняття розвитку освітою ми втрачаємо якість людини і водночас будимо її інстинкти. Освітня криза виховує пошукові інстинкти, а ті по новому відшуковують людину. Саме на такі періоди розвитку педагогіки як *науки про спасіння людини* припадає змістова криза в освіті – з'являється «купа мала» підручників і посібників з педагогіки, всіляких методик, способів і засобів. А чи не прив'язати нам розвиток і освіту як поняття взаємно обумовлені, комплементарні, що втримує особистість як власну Я-концепцію, а та маркує дух?

Особистість у кінці ХХ ст. опинилася стрімкою нелінійністю поміж еволюціонізмом і фізіологізмом, стала змушеною відшукувати баланс «світу в собі» зі «Світом» потоком мікрореволюцій у власній Я-концепції. Цей процес проходить як дискретно-неперервний, квантовий енергетично і хвильовий за формою перехід до ноосфери. Саме цей складник розвитку (Я-концепція) змушує супроводжувати людину *профільна освіта* посередництвом педагогічної системи в нетрях природи. Освіта часу ноосфери – *ноосферна освіта*. *Профільна освіта* – той із каналів ноосферної освіти, який окреслює шлях еволюції Розуму на тлі Космосу, носія якого позначаємо терміном «*людина істинна*». Профільна освіта як педагогічна проблема, як на нас, у тому, що концентрує особистість проективно діяти в житті попереду розглянутими для

неї спорідненими аспектами буття, оперуючи ціннісно-смысловими квантами мислительної енергії біосфери в напрямі коеволюції Людини і Природи, це – мисляча свідомість, організатор часу – до-ноосфера. *Людина нашого «часу самоперенацілення» – найголовніша проблема ноосфери.*

Персоніфікована творча еволюція під орудою «власної освіти як N-проектної самосвідомості» в протигагу наростаючій ентропії є сутнісною основою розвитку людини часу ноосфери. Проектування відбувається в діалозі особистості й школи, конструювання здійснюється власне особистісно з оглядом на генетичний потенціал та силу волі. Автоматично виникає завдання для педагогіки вимальовувати перед зростаючою особистістю освіти як нарис певних параметрів супроводу її власного розвитку. На тлі цього завдання виникає запит на цілісність і гармонійність саморозвитку особистості вчителя, що опирається на еволюціонізм і функціоналізм синхронно учню, задається Я-концепцією як послідовність проектів на відрізках траєкторії життя і реалізується індивідуальним здобутком компетентностей в професійній діяльності як кооперативна педагогічна праця, що містить реальний значущий результат.

У цьому контексті професійний розвиток учителя слід розглядати як процес становлення, зростання й реалізації в педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис і здібностей на основі професійних знань і вмінь. Досить позитивно впливає на майбутнє вчительство дуальна освіта, своєрідна педагогічна інтернатура. Суб'єктами управління розвитком професійної компетентності вчителя в ній виступають викладачі вишів, методисти тощо – з одного боку, адміністрація й громадськість шкіл і, головне, сам учитель, якому відведено провідну роль – з іншого. Формування майбутнього вчителя в штучних умовах «бездітної педагогіки» нівелює як професію педагога, так і того, хто навчає, і того, хто навчається.

Розглядаючи поняття «розвиток особистості» поза відповідною культурою педагогічної дії (коли процес навчання не поєднується з ідеєю ноосферної освіти), втрачається Людина через сутність таких загальних понять як «добро», «совість», «людина», «життя» тощо і через це допускається «неточність» вихідних понять для педагогічного супроводу людини – параметрів функціонування педагогічної системи на рівні змісту освіти, що в свою чергу деформує соціально-екологічну нішу і порушує плинність життя. Педагогіка, супроводжуючи людину, є своєрідною структурою, зв'язком, яким трансформується «життєва енергія» поколінь як синергія й образ синергії, як набутий і апробований досвід життя з пошуку істини. Цей процес є неперервним протягом життя людини, має чітко виражений вектор і детермінований структурний характер, а також різноманітну конструкцію організації на різних стадіях. «Людина-клітина, ДНК-матриця» супроводжується в житті людиною-індивідом, а індивід-особистість, у свою чергу, суспільною

організацією – суспільством, спроектованим у біосфері (дифузія фізичної і економічної географії). «Суспільство-клітина» супроводжується біосферною організацією регіонів – Біосферою, яку втримує всеціло «процес Життя», що має, за В.І. Вернадським, «всюдний» характер. Філософія космізму заперечує «смерть» і поняття «неживе», стверджує, що у світі панує лише «життя», яке перетікає в різних формах: «біос – біокосне – косне й знову: біос і т. д. – по колу». Ноосферна освіта вимагає нової школи за метою освіти і особистісно зорієнтованими декомпозиціями.

Поняття «мета» більш обширне, ніж «ціль». Нова цивілізаційна епоха (інформаційне суспільство) не може задовольнитися такою постановкою мети, коли повідомляємо «чому навчати», але замовчується «для чого», «що саме це знання дає корисного особистості і які протипоказання вживання певного знання» тощо. Ноосферний вимір понять (зокрема мети) у педагогічній науці в цілому і в певній ланці навчання повинні взаємодіяти «синхронізовано, діахронно та на засадах трофізму – разом як принцип доповнювальності». Цілі навчання і освіти як мету слід розглядати як цілісність і як комплементарність одночасно, як взаємодоповнення: навчально-освітній простір.

У сучасній педагогіці поняття «розвиток людини» розкрито переважно як розвиток особистості: опосередковано – засобами навчання і виховання. Ми усвідомлюємо, що педагогіка, як і будь-яка теорія, має власний шлях розвитку. Спочатку відбувається опис спостережуваного явища, потім – пошук емпіричних закономірностей. Коли цей рівень пройдено, починає розвиватися теоретичний напрям. Саме тоді наука починає випереджати практику, забезпечуючи останню ідеями для більш швидкого розвитку. Здійснити перехід педагогіки на рівень випереджальної системної концепції – завдання не просте, але досяжне. У педагогічній літературі нерідко можна зустріти відповідну системну термінологію, але в більшості випадків вона застосовується без належного розуміння її суті, що не може сприяти не тільки прогресу знання в самій педагогіці, але й веде до необґрунтованої дискредитації системного підходу в цілому. Об'єктом теорії педагогічних систем є педагогічна система, яка включає особистість, що розвивається, і педагога, який управляє розвитком. Результат розвитку – культурний процес становлення і формування культурної особистості, що діє творчо в напрямі культури. Управління в школі делеговане процесу навчання. Виховний процес є не тільки індивідуально-особистісним, він є процесом іманентним. Компонентами педагогічної системи є:

1. Сукупність людей, які беруть участь в процесі учіння.
2. Накопичення суспільством знань – предмет учіння.
3. Множина семіотичних структур для кодування і накопичення інформації.

4. Сукупність людей, які роблять наукове знання доступним для вжитку. Компоненти управління:

- а) сукупність «фільтрів» (програми, підручники, посібники);
- б) способи досягнення мети – засоби, форми, методи педагогічного впливу;
- в) педагоги, які виконують ряд специфічних функцій, основною з яких є *управління педагогічним процесом* [9, с. 15-16].

Зовнішнім середовищем педагогічної системи є людське суспільство в цілому, регіонально структуроване (тут маємо на увазі біосферний регіон).

Цільовою функцією педагогічного процесу є власне його оптимізація. Головним завданням педагогічного процесу є детермінація когнітивної сфери суспільства. При цьому процес пізнання на індивідуальному рівні із стану схоластичного трансформується в стан більш спрямованого, упорядкованого. Освітні здобутки фіксуються особистісно як колективно розподілена свідома цілісність (ідея, реальність, духовність).

Розвиток особистості – це насамперед процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті його соціалізації й виховання. Процес виховання є провідним у розвитку особистості дитини. Розвиток особистості відбувається в діяльності, яка керується системою мотивів, притаманній даній особистості. Як «передумова й результат розвитку особистості виступають потреби» [5, с. 289].

Спробуємо прослідкувати генезу поняття «розвиток учня» на окремих прикладах, щоб помітити вище згадану нелінійність.

У 1970-і роки педагоги наголошували, що спадковість «здійснює вплив на процес розвитку людини, але вона не є вирішальним, визначальним фактором». У той же час зазначалося, що «навчання стимулює розвиток і спирається на нього», враховуючи «рівень розвитку учнів» [15, с. 49-53].

При «надлишку навчання» в системі освіти виникало чимало «формалізму в навчанні й вихованні», констатував В.П. Симонов. Формалізм у навчанні він пояснив «як механічне зазубрювання навчального матеріалу без належного розуміння його змісту, сутності питань». При цьому виховання здійснювалося теж досить формально, поверхнево. Формалізм у вихованні, на думку вченого, становить: вияв переваги кількості виховних заходів над їхньою якістю; захоплення педагогів (вихователів) масовими формами виховання в протиположності індивідуальним; «однобокість виховного процесу; домінанта словесного виховання над наглядним тощо» [20, с. 27].

Як наслідок формального ставлення до проблеми розвитку учня у 1970-2000 рр. був стан недостатності свідомості, освіченості.

Н.Є. Мойсеюк стверджує, що «навчання стимулює, веде за собою розвиток і водночас опирається на нього». Розвиток як результат навчання – це «готовність до самостійної організації своєї розумової та інших видів діяльності відповідно до поставлених завдань різного рівня складності», – висловила вчена [13, с. 168-169].

Л.В. Занков запропонував «принцип розвивального навчання»:

- навчання на високому рівні труднощів;
- високий темп у вивченні програмового матеріалу;
- провідна роль теоретичних знань;
- усвідомлення учнями процесу учіння;
- цілеспрямована й систематична робота вчителів над розвитком усіх учнів [8].

О.Я. Савченко підкреслила, що «психічний розвиток особистості – це наслідок взаємодії біологічного й соціального факторів та її власної активності». Психічний розвиток особистості є фундаментом навчальної діяльності. Отже, навчання фундає особистісне насамперед [18, с. 128].

О.М. Леонтьєв умовою розвитку людини назвав «провідну діяльність» [11]. Тож саме провідна діяльність виражає пізнавальну активність учня і спрямованість його когнітивної сфери. Бути розвиненим, значить отримати знання про способи діяльності і знання діяльнісні, процесуальні – уміння.

Л.І. Божович, Л.С. Виготський, В.Ф. Моргун, В.В. Рибалка та ін. центром розвитку особистості визначили «свідомість» [2; 4; 14; 17].

Вище приведені дефініції поняття «розвиток учня» є підтвердженням того, що педагогічна наука на кінець ХХ ст. приймає бік психології як педагогічного базису для побудови своєї теорії. Адресує запит до особистості учня щодо її пізнавальної дії, оминаючи власну пропозицію розповісти, що таке природа. У той же час педагогічним полем дослідження (об'єктом) все більше стає «процес неперервності освіти» як головний чинник формування свідомості, а та запитує: як саме відображається в якості «освітня мета» ноосфера як картина світу?

Свідомість є способом ставлення людини до світу через вироблену систему знань, закріплених семіотично – категорія насамперед соціальна, але носієм будь-якої соціальної ознаки в кожний історичний період є конкретна людина, сукупність людей (група чи групи), а також людство настільки, наскільки ця якість (свідомість) вихована в людині і її соціальному оточенні природою й

попереднім людським досвідом. У свою чергу для цього людина (людство) виховує свою власну «науку виховання» – гуманізм як сучасну релігію. Слід підкреслити, що свідомість є властивістю високоорганізованої матерії (мозку), що виявляється у властивості адекватно відображати (в формі ідеальних образів) оточуюче середовище і на основі цього відображення регулювати відношення індивіда і середовища. Людину від всього живого відрізняє саме *свідома діяльність як наслідок досконалого вміння* – складає сутнісну основу її компетентності. Свідомість і діяльність стають для людини взаємодоповнюючими (комплементарними) категоріями розвитку. *Отже, розвиток у процесі навчання передбачає завдання навчити людину «свідомо діяти».*

П. Тейяр де Шарден вважав, що в земній матерії була замкнута деяка маса елементарної свідомості, психічної енергії [23]. З цього виходить, що свідомість так само первісна, як і матерія. Матеріалізм пояснив свідомість як пізнавальний образ, як «певне» відображення в мозку людини «певного» реального, як функцію особливим чином організованої матерії. Але примітивний матеріалізм призвів до активізації механістичного тлумачення свідомості, коли вона споглядалася як «визначальна властивість, атрибут матерії» – Б. Спіноза [22]. Сучасна антропосоціогенетика стверджує, що проблему походження свідомості потрібно розглядати в єдності із проблемою виникнення людини й суспільства.

Вихована на засадах лінійного характеру соціальних процесів, українська педагогіка ХХ століття переважно ввібрала в себе такий порядок речей, де мав місце в значній мірі філогенез і недооцінювався його зв'язок із родовідним принципом педагогіки – онтогенетичним началом. І все через те, що педагогіку, то відносять до філософії, то вважають наукою, що базується на певних закономірностях і принципах, – проекцією природничих і математичних знань. Протягом часу, коли вітчизняна педагогіка відображала функцію розвитку ідеологізованого суспільства (1924–1990), здійснювалось внутрішнє виробництво ентропії (функція дисипації, за І.Р. Пригожиним). У даний час великомасштабні флуктуації в педагогіці – це, насамперед, запитання про її істинність (здобуту раніше) щодо відображення буття, людини, життя тощо, це інерція самих педагогів.

Нині в Україні помітні певні кроки до переструктурування системи освіти з виробленням нових підходів, які б «краще» упорядкували Людину і Світ за рахунок внутрішньої перебудови, усуваючи дисипативний конструкт педагогічної функції, формуючи новий образ порядку – профільність освіти.

Науковий смисл (структурний образ) профільного навчання при цьому як технологія має таку непросту організаційну побудову, яка потребує не лише продуктивного споглядання, але й глибинного спрямування наукової думки

в середині педагогічної системи, достатності емпіричних вимірів, нової педагогічної свідомості.

Незаперечною проблемою стає в такому разі пошук управлінського рішення для системи освіти – у середній школі України створити навчальну діяльність на профільних засадах, яка б відтіняла діяльність майбутнього суспільства – була певною до-діяльністю, забезпечувала «нові» умови свідомої взаємодії навчання і освіти в напрямі культурного каналу людства, виховувала громадянськість в складі демократії, ураховуючи національні та етнічні традиції, надаючи кожній особистості умови цінності й самоцінності, соціо-природовідповідності. Проте, свідомість для окремої людини сконструювати практично неможливо. Свідомість є актом – творчістю, вчинком, впливом, вибором, що передбачає єдність; свідомість є знаннями, які посередництвом слова, математичного символу і узагальненого образу художнього твору можуть бути передані й стати надбанням інших членів суспільства; свідомість – знання спільної дії разом з кимось в напрямі оптимізації з огляду на результат.

Усі процеси на когнітивному рівні та на рівні учіння діють у складі педагогічного процесу, складають детермінант педагогічної системи. І таким детермінантом в епоху ноосфери стає демократичний устрій життя у світлі децентралізації державної влади з утворенням об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і в подальшому територіальних округів на теренах України. При цьому відбувається становлення і розвиток регіональної системи освіти, що об'єднала низку слабо структурованих проблем, розробка яких у наш час виявилася досить *перспективною й одночасно суперечливою*... Термін «регіон» (англ. *region*, нім. *Gebiet n, Region f*; від лат. *regio* – царина, царство) – в давнину земля, край, князівство тощо, сьогодні – певна територіальна одиниця. Народжується *біосферна регіонологія* – тепер. Життєдіяльність регіону, як ми помітили, перебуває в прямій залежності від знання інформації про нього й уміння використати її в процесі демократичного управління (досвід Швейцарії, США, Швеції, Німеччини тощо).

У Швейцарії освіта та наука належать до пріоритетів. У країні, кількість населення якої не досягає 7,5 млн. осіб, налічується приблизно 1,1 млн школярів і студентів. Об'єднуючи 26 кантонів («міні-держав» або регіонів біосфери), Швейцарія стала місцем злиття трьох величких культурних і мовних традицій – німецької, французької та італійської. Німецькою мовою говорить приблизно 65 % населення, французькою – 19 %, італійською – 12 %. Однак швейцарців через їхню багатомовність роз'єднаним народом не назвеш. У XIX ст. в країні було впроваджено обов'язкову середню освіту як «надважливе громадське завдання з належного навчання нових поколінь», усі кантони створили своє освітнє законодавство, основні положення якого збереглися досі. Ось чому в Швейцарії є понад 26 кантональних «систем освіти». У США

немає єдиної національної системи освіти. Для кожного зі штатів характерна своя організація освіти та свої особливості, тому основною рисою освіти в цій країні є децентралізація.

Відмінною рисою системи освіти в Швеції є демократичний підхід – формування підростаючого покоління як сучасних європейців. Демократичність освіти Швеції виявляється в свободі вибору у всіх без виключення рівнях освіти, будь-який учень має право вибрати не лише дисципліни, по яких він навчатиметься, але і форму навчання, мову (англійська або шведська) і навіть вчителя. Німеччина окрім рамкового Закону про освіту має 16 Освітніх конституцій, що характеризують кожен із її 16 земель по особливому. Питаннями координації політики в галузі освіти відає спеціальний орган – Постійна конференція міністрів культури земель. Він і стежить за тим, щоб планка якості освіти в масштабах всієї країни залишалася на гідному рівні. Диференційований характер освіти чекає і Україну з її мультиетнокультурністю та історичною самобутністю регіонів, вимагає регіонального компоненту змісту освіти.

Головний аспект регіонального компоненту змісту освіти – знання про способи здійснення профільної діяльності та досвід здійснення способів профільної діяльності в даному регіоні. Дидактичну основу цього аспекту зумовлює уточнений принцип політехнізму. Регіональний компонент змісту освіти на 70-80% має бути пов'язаний з практичною, лабораторною, екскурсійною діяльністю, рольовими іграми, самоврядністю організації праці, дослідницьким хистом тощо. Школа має містити зменшені копії виробництв, якими живе регіон, мати відповідний набір машин і механізмів, різноманітних секторів впровадження продуктів дитячої діяльності. Регіональний компонент змісту освіти охоплює завдання детально і системно охарактеризувати особливості розвитку даного біосферного регіону, виділивши його екологічні, геологічні, географічні, економічні, культурологічні, демографічні, літературні, мистецькі, релігійні та інші сторони з поміж інших його сусідів, дає загальну уяву про розвиток сусідніх регіонів країни і зарубіжжя на засадах доцільності і порозуміння народів. Відповідно для такої школи, де діє державний, регіональний і особистісний (шкільний) компоненти змісту освіти має бути спеціально підготовлений учитель.

Демократичний екологічний імператив наскрізно панує у педагогічному виші – діє *пряма* демократія, як прояв часу з допомогою ноосферної освіти, підпорядкування народовладдя екологічному мисленню як гуманістичній категорії, діяльнісній культурі суспільства як культурсоціальної організації. В основі ноосферної освіти як чинника культурсоціальної організації наперед усе лежить явище проектування «самоорганізації». Спробуємо пояснити це нижче.

Як відомо, І.Р. Пригожин назвав «самоорганізацією» саме таке явище, коли система переходить із менш упорядкованого в більш упорядкований стан не за рахунок зовнішніх впливів, а лише під дією внутрішньо-системних змін. Процеси самоорганізації описуються нелінійними рівняннями для макроскопічних функцій. Виявилось, що під дією великомасштабних флуктуацій можуть виникати колективні форми руху – моди, між якими виникає конкуренція, відбувається відбір найбільш стійких із них, що й призводить до спонтанного виникнення макроскопічних структур. Засновник синергетики Г. Хакен підкреслював роль колективної поведінки підсистем, які складають систему, і для цього у 1969 році ввів термін «синергетика» (англ. *synergetics*, від грец. *συν* – «спільне» і *εργον* – «дія») – «співробітництво, сумісна дія» [19, с. 34].

Самоорганізація – це спонтанне утворення високоупорядкованих структур із зародків або навіть із хаосу. Синергетика досліджує спільну дію багатьох елементів систем, прагнучи знаходження спільних принципів (іманентної фази природи), які управляють самоорганізацією, згідно яких необхідно кооперувати багато різноманітних дисциплін. Таким чином, нова структура виникає як інтегративний процес у складно побудованому середовищі. Г. Хакену вдалося, таким чином, описати те, що, зокрема, Р. Декарт (XVII ст.) увів у науку гіпотетично, як іманентно властиве природі – «модель простору», Х. Бернар (1900 р.) дослідив і описав як структуру, що нагадала йому бджолині стільники, коли розглядалася ртуть у широкій і плоскій посудині, яка підігрівалася певним чином. Подібне, тобто самоорганізацію системи, виявлено в реакціях типу Білоусова–Жаботинського – перехід лазера в режим генерації [7; 10].

Еволюцію динамічних систем у часі розглядають за допомогою фазового простору – абстрактного простору із числом вимірів, що дорівнює числу змінних, які характеризують стан системи. Фазовий портрет виникає навколо атрактору – усередненого поняття рівноваги системи. У разі хаотичного руху фазові траєкторії змішуються, виникає область фазового простору, яку заповнюють хаотичні траєкторії. Цю область називають дивним атрактором. У звичайному атракторі ці траєкторії прості, у дивному – заплутані. Найважливішою властивістю дивного атрактору є *фрактальність*.

Б. Мальдельброт (1986 р.) у геометрії визначив «фрактал» як структуру, яка складається із частин, котрі в певному смислі подібні до цілого, тобто фрактал виглядає однаково для будь-якого масштабу спостереження [24]. Введення поняття «атрактора» є безумовною заслугою теорії катастроф [1].

Концепція самоорганізації (синергетика) у кінці XX – на початку XXI ст. трансформується в особливу трансдисциплінарну науку, яка розглядає в якості

предмету різноманітні механізми виникнення порядку з хаосу в природних системах. Системи є об'єктом теорії самоорганізації, якщо відповідають таким основним характеристикам: нелінійність, відкритість, достатня віддаленість від стану рівноваги. Виникнення порядку з хаосу в них супроводжується кооперативністю структури в результаті іманентних властивостей середовища імпліцитно існуючою в середовищі можливістю, яка реалізується за певних умов. Щодо освіти, яка врешті забезпечує розвиток культури, їй відведена сучасною соціологією відповідна роль – спрямувати людину й людство в напрямі стійких траєкторій. Важливо при цьому педагогіці помітити і виміряти ці іманентні властивості як ознаки людини і ознаки тієї частини природи, які вирішальним способом є зовнішнім середовищем людини. Мова йде про реалії, які протікають як синергетичні процеси поблизу людини і у ній самій (соматичні явища).

Нелінійна логіка системних подій відповідно образу, який пропонується синергетичною концепцією, виявляється стрибкоподібною, варіативною, залежною від випадку, пов'язаною із сутністю середовища виникнення. Більше того, наважимося назвати її ступеневою, квантовою, фрактальною. Ріст складності, яка описується механізмами самоорганізації, пронизує всю еволюцію Всесвіту від «неживої» природи до соціального життя, і педагогіка є не виключенням. Синергетика як синтетична трансдисциплінарна наука, безумовно, претендує на «метод пізнання» і одночасно може бути змістовим конструктом для педагогіки при формуванні її аксіологічного поля. Отже, сучасна освіта має бути цілісною й фундаментальною наукою, але не в дусі традиційного дисциплінарного розуміння фундаментальних наук, а з урахуванням парадигмальних змін науки на сучасному етапі. Таким чином, синергетика є тим науковим полем, яке здатне відтінити «стрибок логіки» розвитку, у тому числі й в освіті.

Вживання синергетики для вироблення й впровадження феномену «атрактивної» педагогічної технології дозволяє, як на нас, сконструювати вже в початковій школі такий навчальний процес, який би природодоцільно (емпіричне, іманентне як детермінований хаос – попереду) надав умови розвитку кожній дитині індивідуалізовано, а також виявив серед множини сучасних педагогічних практик умову застосування їх оптимально щодо цілей навчання й виховання, без шкоди для дитини.

Материнська школа, у якій світ – це дім, трансформується поступово із входженням дитини (початкова школа) у новий дім – світ. Акумуляована природна енергія діяльності в конкретній ланці розвитку – дитині – проявляється через призму аморфних інтересів (початкова школа) до світу як до багатокomпонентного об'єкту настільки, наскільки цей світ як цілісність стає «пізнаним у собі» учнем.

Таким чином, цілісний образ знання й досвід способів діяльності має супроводжувати людину спочатку для виявлення «структури цілісності людини» як абрису (синкретичний стан розвитку), потім певне в структурі цілісності людини (задатки, здібності, нахили) «поставлять» цю структуру в стан добудови: «учіння», як складової навчально-виховного процесу, який супроводжується навчальною діяльністю учня у відповідності до власного інтересу (на засадах власного темпосвіту) у напрямі «своїї» професії та свого місця в житті – свідомої діяльності.

Реальність реформи загальноосвітньої школи полягає в докорінному перегляді не лише старшої ланки навчання, а і всієї активної фази навчальної діяльності молодшої людини в контексті організації неперервного навчання в системі «дошкілля – школа – виш – життєдіяльність». Ураховуючи, що філогенез переходить в онтогенез не випадково, а за певного масиву видових зовнішніх умов, маємо справу з досить розбалансованим освітнім процесом в Україні, який на початку ХХІ століття: має тенденцію бути ще більше розбалансованим; веде пошук моделі внутрішнього переструктурування як нової самоорганізації. Таким чином, говорячи мовою синергетики, залишається генерувати управлінське рішення як організацію самоорганізації для всіх елементів педагогічної системи – внутрішньо-системний рух до мети: змодельовати навчально-освітній простір і забезпечити його реаліями: «зрозуміти зрозуміле» на більш глибокому рівні, цілісно (привести процес навчання до законів про інформаційні системи). *Синергетичний підхід у педагогіці*, таким чином, це:

- оцінка педагогічної системи на тлі розвитку взаємообумовленості родового й видового руху, взаємодії безпосередньо системи і її зовнішнього середовища – інтегрованого процесу виховання, навчання й розвитку в складнобудованому середовищі навчально-виховного закладу (або кількох закладів) – середньої, вищої, спеціальної тощо школи на засадах фрактальності;
- визначення детермінуючого начала хаосу педагогічної системи як умови самореалізації (ступінь свободи); забезпечення цього детермінуючого начала хаосу передбачає – організувати самоорганізацію; встановлення предмету учіння;
- всі процеси на когнітивному рівні та на рівні учіння діють у складі педагогічного процесу, складають детермінант педагогічної системи;
- встановлення системи, структури споріднених зв'язків для споріднених процесів із побудовою для особистості учня резонансних траєкторій – атракторів (розв'язків системи);
- трансформація наукового знання в стан, доступний для вжитку;
- встановлення компонентів управління педагогічної системи.

Сучасна Україна здійснює кроки до переструктурування системи освіти в контексті розвитку людства й завдань «педагогічного супроводу держави» контекстом педагогічної культури до світового співтовариства. Проголошення державою множини типів середніх навчально-виховних закладів складає певну альтернативу щодо умови навчання та виховання реалізувати вміння «вибір». Але при цьому слід правильно навчитись супроводжувати таку динаміку. Тому актуальним для сучасної педагогіки стало питання реалізації цього вміння («вибір») як вибору:

- навчального закладу (дошкілля, початкова школа, базова школа, профільна школа, позашкілля, спеціалізованого вищого навчального закладу тощо);
- навчального предмету (у складі регіонального і шкільного компоненту) змісту освіти, змісту виховної роботи – шкільної й позашкільної, у складі державного компоненту змісту освіти – інноваційного навчання (експеримент), розв'язання «спеціальної» дидактичної задачі (зокрема, особистісно-орієнтоване навчання) в традиційному предметному забезпеченні;
- вчителя, вихователя, тьютора, технології навчання тощо;
- змісту освіти, навчального методу, організаційної форми навчання, форми організації навчальної діяльності в складі організаційної форми навчання тощо;
- допрофесійної підготовки з елементами професійної підготовки як умови реалізації освітнього запиту особистості, допрофесійної підготовки як неперервного навчання в ланці «школа – вищий навчальний заклад»;
- навчально-виховного середовища;
- навчально-освітнього простору.

Навчально-освітній простір у синергетиці – це диференційована квантова (перебуває в певному стані) саморегулююча відкрита макросистема, підпорядкована законам розвитку матеріального світу (у всьому його прояві), де поширюється педагогічна енергія для гармонійної вибудови системою освіти його образу – системи зв'язків між особистістю й Універсумом як об'єктивною реальністю в просторі і часу. Стан цієї системи будемо розуміти як сукупність відносин між незалежними параметрами, які характеризують цю систему в певний момент часу. Сукупність станів цієї системи складе простір станів. Рух навчально-освітнього простору від одного стану до іншого (нового) стану є певною траєкторією руху (складним атрактором) у просторі станів (стану освіти й стану навчання).

Перехід системи з одного стану в інший може відбуватися двома шляхами:
1) випадково – коли до такого руху не можливо застосувати поняття «ціль»,
2) спрямовано – цільовий рух.

У другому випадку – цільовий рух детермінується ззовні або станом внутрішнього середовища системи (для нашого випадку станом учіння). У той же час, нав'язати складно побудованій системі свою структуру неможливо. Залишається тільки одне: вивчити закони, за якими діють ці системи, і створювати управлінські впливи, близькі за поведінкою до поведінки системи. Таким чином, навчально-освітній простір своєю внутрішньою ланкою має простір учіння, зовнішньою – простір навчання. Освіта виступає при цьому станом свідомості – вимірником інформації, станом накопиченості й упорядкованості інформації внутрішньої системи (учіння) і станом зв'язку із загальною мережею інформації (сучасність). Ріст означає збільшення розміру або спрямовані зміни в системах з одним управляючим входом і виходом, а розвиток – це багатобічний ріст, тобто рух в n -мірному просторі.

Для управління навчально-освітнім простором необхідно мати теорію, на основі якої виконуються операції планування й прогнозування багатовимірності життя. З розвитком особистості «розвивається» і її персональний навчально-освітній простір, що є збалансованою часткою між навчально-освітнім простором соціуму й навчально-освітнім простором конкретного регіону. Тож, особистісний розвиток людини протікає як перетин глобальної мережі інформації (навчально-освітній простір соціуму) з регіональною мережею інформації (навчально-освітнім простором регіону), навчально-освітнім простором регіону та її індивідуальним.

Профільна освіта для людини є тим *станом*, коли особистість знаходить саму себе і живе в ньому своїм учінням, оперуючи ціннісно-смысловими квантами мислительної енергії конкретної людини як космічної істоти, дозволяє культурну пасіонарність (термін Л.М. Гумільова [6]). Саме для *нового* пізнання феномену Людини на Землі повинна здійснитися ноосферна екуменізація (від грец. *οἰκουμένη*, буквально – «заселений світ») віри і науки. Таке поєднання дасть швидше зрозуміти феномен Людини як свідомої живої структури Природи.

Відомий принцип А. Ле Шательє гласить: зовнішні впливи, що виводять систему із термодинамічної рівноваги, викликають в ній процеси, які намагаються послабити результати цих впливів, або ж – система, виведена з рівноваги, прагне повернутися до неї, ми додамо: *діючи сортаментно, профільно і водночас кооперативно* [21, с. 705].

Упорядкувавши людину за сортом дії, в соціальній кооперації утворюватиметься «критична величина потенційної дії» (квазінеперервний процес) – напруга думки і, як наслідок, – вибух творчості як потік спорідненої праці – інноваційної діяльності. Цей процес забезпечується системою освіти через систему перспективних ліній у вихованні й розвитку окремого індивіда та

людського соціуму. Для цієї інноваційної справи на землі потрібні сподвижники-творці, як повітря, як сонце.

Смислом життя сучасної Людини є її адаптація до Космосу посередництвом ідентифікації особистісного в соціальному з утворенням синтезу громадянського і професійного світогляду в умовах всезростаючої і все більше очолюваної Розумом ойкумени. Сама Людина є найбільш динамічною адаптивною зоною біосфери завдяки здійснюваній нею розумній діяльності, що в епоху ноосфери стає мірою дифузії економічної і фізичної географії, при цьому адаптивно уточняється стан її екологічного мислення – олюднення біосфери.

Народи – це не мовні, не політичні і не зоологічні єдності, але єдності душевні. Народи в рамках стилю певної культури – нації. В основі нації лежить ідея (О. Шпенглер [26]). Без усвідомлення своєї історії як ідеї власного буття Україна не відбудеться як культурна нація, початки цього усвідомлення – наша земля, рідний край, регіон...

Щоб ставати нацією, етнос має *засвоїти людяність* як певну освіту, а та пробудить його культуру і старання. У складі *ноосферного гуманізму* лежать чотири ключові ідеї. На черзі дня української системи освіти об'єктивно виникло:

- проектування майбутнього в складі триєдиної освітньої *мети-ідеалу* «соціальна держава – громадянське суспільство – екологічне мислення» має розпочинатися в умовах *системи освіти регіону* як суто природної території, де діє державний, регіональний і шкільний компоненти змісту освіти (академічна і прикладна складові);

- система освіти України повинна керуватися рамковим законом про освіту та регіональним освітнім доробком – регіональними освітніми конституціями, а шкільний компонент змісту освіти розробляється на засадах нормативних документів освітнього закладу, створеного і координованого громадою, в інтересах розвитку конкретної особистості;

- шлях освіти розпочинається як психолого-педагогічна проблема в нетрях особистості, протікає як поліморфізм інтересів (аморфні – широкі – стержньові) в напрямі можливостей їх реалізації в суспільній праці як профільність;

- початки пізнання зрощуються правильним зануренням особистості в природу, в життя – умовами екологічної стежини регіону з точками споглядання і вивчення довкілля з можливістю порівняння з ідеалом (мають тенденцію поглиблення навчального матеріалу, реалізують декомпозицію проблеми вдосконалення якості життя на засадах наукового вивіщення методу);

- освітянське середовище розвивається за демократичним принципом, де діє дух законів, збалансованість усіх гілок влади на всіх рівнях організації, повага до особистості;

- ноосферна профільна освіта реалізує синтез природного та історичного процесу, враховує темпи формування глобальних демократичних суспільних відносин як синтез праці, розуму і наукової думки в інтересах цивілізації;
- свідомість – результат еволюції, її витoki носять геологічне походження, особистісне втілення й колективне застосування: безпосереднє, опосередковане. Світ людини у великій мірі розпочинається в самій людині, конструюється нею і «поселяється» в ній на завершальному етапі, тому і про профіль навчання наперед усе слід говорити як про протяжність, по якій рухається енергія життя;
- нове умотивування людського життя в якості безсмертя особистості в складі енергії гравітації, ефіру, внутрішнього випромінювання біооб'єктів, в т. ч. людини, адже пізнання можливого, усвідомлення необхідного, наукове обґрунтування усвідомленого – одна спільна ідея людей планети Земля;
- освіта, озброєна освітологією – найефективніший засіб, з допомогою якого людина стає Людиною, найкоротша дорога до цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд В.И. Теория катастроф. 3-е изд., доп. М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1990. 128 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М.: Просвещение, 1968. 468с.
3. Брокгауз и Эфрон. Энциклопедический словарь. СПб., 1904. Т. 79.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений. В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1984.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
6. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера земли. М.: Айрис-пресс, 2006. 557 с.
7. Декарт Р. Избранные произведения. М.: Госполитиздат, 1950. 712с.
8. Занков Л.В. Обучение и развитие (экспериментально-педагогические исследования) Избранные педагогические труды. М.: Педагогика, 1990. 408с.
9. Ковалев А.П. Педагогические системы: оценка текущего состояния и управления. Харьков: ХГУ, 1990. 156 с.
10. Концепции современного естествознания / Под ред. В.Н. Лавриненко, В.П. Ратникова: Учебник для вузов. М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. 271с.
11. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Изд. 2-е. М.: Политиздат, 1997. 304 с.
12. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Предисловие С. М. Даниэля, сост. Р. Г. Григорьева. СПб. : Академический проект, 2002. 543 с.
13. Мойсеюк Н.С. Педагогіка: Посібник для студ. вузів. К.: Вид-во «Гранма», 1999. 350 с.
14. Моргун В.Ф. Методика багатовимірного аналізу досягнень учня з метою профілювання та профорієнтації / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, ПДП, кафедра психол. та педагог. майстерності. Полтава, 1997. 15 с.

15. Педагогика. Учеб. пособие для индустр.-пед. техникумов профтехобразования. М.: Высш. школа, 1970. 368 с.
16. Пригожин И.Р., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / Пер. с англ. Ю.А. Данилова. М.: Прогресс, 1986. 431с.
17. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. К.: Ніка-Центр, 2003. 204с.
18. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. факультетів. К.: Абрис, 1997. 416с.
19. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. М.: Рос. пед. агенство, 1997. 264 с.
20. Синергетика и психология. Тексты. Вып.1. Методологические вопросы / Под.ред. И.Н.Трофимовой, В.Г.Буданова. М.: Изд-во МГСУ «Союз», 1997. 361с.
21. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. М.: Сов. энциклопедия, 1984. 1600 с.
22. Спиноза Б. Об усовершенствовании разума. М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО – Пресс, Х.: Изд-во «Фолио», 1998. 864с.
23. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. М.: Наука, 1987. 240с.
24. Федер Э. Фракталы / Пер. с англ. М.: Мир, 1991. 254с.
25. Шеллинг Ф.И.Й. Сочинения: в 2-х т. / Шеллинг Ф.И.Й. – М.: Мысль, 1987.
26. Шпенглер О. Закат Европы. М.: Наука, 1993. 592 с.

REFERENCES

1. Arnold V.I. Teoriia katastrof. 3-e izd., Dop. M.: Nauka. Gl. red. fiz.-mat. lit., 1990. 128 s.
2. Bozhovich L.I. Lichnost' i ieiye formirovaniie v detskom vozrašte. M.: Prosveshchenie, 1968. 468s.
3. Brokgauz i Efron. Entsiklopedicheskiy slovar'. SPb., 1904. T. 79.
4. Vygotskiy L.S. Sobraniye sochineniy. V 6-ti t. – M.: Pedagogika, 1984.
5. Goncharenko S.U. Ukrainskiy pedagogicheskiy slovar. M.: Prosveshchenie, 1997. 376 s.
6. Gumilev L. N. Etnogenez i biosfera zemli. M.: Ayris-press, 2006. 557 s.
7. Decartes R. Izbrannye proizvedeniia. M.: Gospolitizdat, 1950. 712 s.
8. Zankov L.V. Obuchenie i razvitie (eksperimental'no-pedagogicheskiye issledovaniya) Izbrannyye pedagogicheskiye trudy. M.: Pedagogika, 1990. 408s.
9. Kovalev A.P. Pedagogicheskiye sistemy: otsenka tekushchego sostoyaniia i upravleniia. Kharkov: KHGU, 1990. 156 s.
10. Kontseptsii sovremennogo estestvoznaniia / Pod red. V.N. Lavrinenko, V.P. Ratnikova: Uchebnik dlia vuzov. M.: Kul'tura i sport, UNITY, 1997. 271 s.
11. Leontiev A.N. Deyatel'nost'. Soznaniye. Lichnost'. Izd. Vtoroy. M.: Politizdat, 1997. 304 s.
12. Lotman YU. M. Stat'i po semiotike kul'tury i iskusstva / Predislovie S.M. Danielia, sost. R. G. Grigorieva. SPb.: Akademicheskiiy proyekt, 2002. 543 s.
13. Moyseyuk N.Ye. Pedagogika: Posobiye dlia stud. vuzov. M.: Izd-vo «Granma», 1999. 350 s.

14. Morgun V.F. Metodika mnogomernogo analiza dostizheniy uchenika s tsel'yu profilirovaniia i proforiyentatsii / Institut pedagogiki i psikhologii professional'nogo obrazovaniya APN Ukrainy, PGPI, kafedra psikhol. i pedagog. maisterstva. Poltava, 1997. 15 s.
15. Pedagogika. Ucheb. posobiye dlia industr.-ped. tekhnikumov proftekhobrazovaniya. M.: Vyssh. shkola, 1970. 368 s.
16. Prigozhin I.R., Stengers I. Poriadok iz khaosa: Novyy dialog cheloveka s prirodoy / Per. s angl. YU.A. Danilova. M.: Progress, 1986. 431 s.
17. Rybak V.V. Metodologicheskie voprosy nauchnoy psikhologii. K.: Nika-Tsentr, 2003. 204 s.
18. Savchenko O.YA. Didaktika nachal'noy shkoly: Uchebnik dlia studentov ped. fakul'tetov. K.: Abris, 1997. 416 s.
19. Simonov V.P. Pedagogicheskiy menedzhment. M.: Ros. ped. agentstvo, 1997. 264 s.
20. Sinergetika i psikhologiya. Teksty. Vyp.1. Metodologicheskiye voprosy / Pod.red. I.N. Trofimovoy, V.G.Budanova. M.: Izd-vo MGSU «Soyuz», 1997. 361 s.
21. Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar' / Gl. red. A.M. Prokhorov. M.: Sov. entsiklopediya, 1984. 1600 s.
22. Spinoza B. O usovershenstvovaniya razuma. M.: ZAO Izd-vo EKSMO – Press, M.: Izd-vo «Folio», 1998. 864 s.
23. Teilhard de Chardin P. Fenomen cheloveka. M.: Nauka, 1987. 240 s.
24. Feder J. Fractals / Per. s angl. M.: Mir, 1991. 254 s.
25. Shelling F.I.Y. Sochineniia: v 2-kh t. / Shelling F.I.Y. – M.: Mysl', 1987.
26. Spengler O. Zakat Evropy. M.: Nauka, 1993. 592 s.

УДК 37. 013

Теплицька А.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-наукової підготовки Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

Теплицька А.О. Періодизація історичного розвитку професійної підготовки майбутніх учителів математики. У статті розглядаються і аналізуються ідеї, які висловлювали у своїх працях вітчизняні та зарубіжний вчені щодо професійної підготовки вчителя математики. Проведена систематизація вивченого матеріалу. А також зроблена спроба зробити періодизацію історичного розвитку професійної підготовки майбутніх учителів математики.

Ключові слова: професіоналізм, педагогічна освіта, професійна підготовка вчителів, історичні аспекти.

Теплицкая А.О. Периодизация исторического развития профессиональной подготовки будущих учителей математики. В статье рассматриваются и анализируются идеи, которые высказывали в своих работах отечественные и зарубежные ученые о профессиональной подготовке учителя.

Произведена систематизация изученного материала. А также сделана попытка сделать периодизацию исторического развития профессиональной подготовки будущих учителей математики.

Ключевые слова: профессионализм, педагогическое образование, профессиональная подготовка учителей, исторические аспекты.

Теплытська А.О. Periodization of historical development of professional training of future teachers of mathematics. The ideas had presented by domestic and foreign scientists for teacher training have been discussing and analyzing in detail in the article. Systematization of materials learned was carried out. Also the attempt was made to make the periodization of the historical development of professional training.

Key words: a professionalism, a teacher education, a professional development of teachers, the historical aspects.

Літ. 11

Постановка проблеми. Прогресивне реформування та модернізація системи професійної освіти в Україні, результати численних досліджень у галузі нових освітніх і педагогічних технологій, що пов'язані з проблемою формування основ професіоналізму майбутнього вчителя математики нової генерації, у процесі його фахової підготовки вимагають враховувати всі сучасні вимоги. Значний вплив здійснюють і цивілізаційні виклики сьогодення, а саме: гуманізація та демократизація сучасного суспільства, зростання соціальної ролі особистості, розвиток її інтелектуального та творчого потенці-

алу, глибинні зміни в системі та структурі освіти, позиціонування освіти як рушійної сили розвитку громадянського суспільства, динаміка наукової та технічної модернізації, потреба у швидкій адаптації в умовах інформаційно-технологічного суспільства.

Водночас накопичений історією вітчизняної вищої школи досвід фахової підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів у галузі математики становить великий інформаційний пласт, який потребує системного дослідження, оскільки він поки що недостатньо висвітлений у науковій літературі. Тому вважаємо за необхідне проаналізувати основні ідеї вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо фахової підготовки вчителя, оскільки вони завжди мали на неї вплив і на сьогодні залишаються актуальними з позиції теоретичних аспектів формування основ професіоналізму вчителя математики.

Аналіз основних досліджень.

Окремі аспекти історії підготовки майбутніх учителів математики висвітлені у працях А. Андропова, С. Бичкова, Н. Віленкіна, І. Делмана, П. Касярума, Г. Луканкіна, О. Мордковича, Й. Штокало та ін.

Поетапність розвитку професійної підготовки вчителя лежить в основі наукових концепцій А. Акусок, О. Бартків, А. Колесникова, В. Турченко, Л. Борисової, М. Савіна, та ін.

Історичні аспекти розвитку шкільної і педагогічної освіти висвітлено у працях видатних вітчизняних істориків М. Аркаса, М. Грушевського, І. Крип'якевича, М. Костомарова, М. Мартіросян, О. Сухомлинської, Л. Хомич

Метою статті є дослідження і аналіз ідей вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо фахової підготовки вчителя та спроба періодизації історичного розвитку професійної підготовки майбутніх учителів математики.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний аналіз теоретичних джерел щодо розвитку особистості вчителя математики та його підготовки до виконання професійних функцій, дозволив визначити, що до появи педагогічної освіти спеціальної підготовки вчителя не було. Лише наприкінці XVIII століття в Україні вперше визначаються державні вимоги до його професійної підготовки, законодавчо закріплюється правовий статус вчителя залежно від освіти. Звичайно, завдання, функції, роль та місце вчителя, а відповідно й вимоги до його фахової підготовки на різних етапах розвитку суспільства істотно змінювалися. Питаннями навчання та виховання завжди переймалися письменники, філософи і вчені. Не випадково витoki теоретичної педагогічної думки знаходимо в працях стародавніх філософів – Платона та Арістотеля, які у межах філософської парадигми, що панувала на той час, сформулювали основи вікової періодизації та розкрили етапи освіти й виховання людини.

Осмыслити та об'єктивно оцінити сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів математики до навчання школярів можна в контексті періодизації її історичного розвитку.

За твердженням Ореста Субтельного історія нараховує вже понад 150 тис. років існування України. Накопичені історичні знання підтверджують, що життя та виробнича діяльність людей від початку літочислення змушувала їх користуватися математичними знаннями. Звідси випливає припущення про те, що якщо існували математичні знання, то з'являлися й форми їх передачі та удосконалення. Спочатку панувало безсистемне, а пізніше – відносно регулярне навчання дитини матір'ю, сина – батьком, учня – майстром, що вже можна вважати витоками методики математичної освіти. Числа починають з'являтися у прислів'ях, приказках, загадках, елементи математичних завдань можна виявити і в своєрідних народних задачах. Згодом у фольклорі з'явилися задачі, пов'язані з купівлею за грошові монети, з переливанням рідини, з пошуком виходів із важких ситуацій. Деякі тексти математичних задач давніх часів, приклади використання математичних знань для задоволення практичних потреб (визначення поголів'я стада, прибутків від збирання врожаю, проблеми літочислення та культових свят) знайшли відображення в стародавніх книгах, зокрема, у «Руській Правді» (збірники норм давньоруського права XI – XII століття в Київській Русі) [7].

У другій половині XI століття на Русі створюються монастирські школи, серед яких особливе місце належить школі при Києво-Печерському монастирі, у якій богословська освіта була на рівні з візантійською патріаршою академією. На зразок київської відкривалися й інші школи. Так, наприклад, у Переяславі, Чернігові, Суздалі. Учителями того часу були священники, одним із обов'язків яких було навчання дітей методом бесіди.

Звідси випливає, що *перший період фахової підготовки вчителів математики є організаційно-стихийним* і характеризується відсутністю масових шкіл, розвитком мережі духовних навчальних закладів, незначною підтримкою державної влади, недостатньою інформацією про форми, методи та засоби навчання математиці в Україні. Професіоналізм учителів у цей період відзначався здатністю до передачі знань і формування навичок використання письма та лічби. Крім того, деякі джерела (записи Новгородського архієрея Іова) свідчать про низький професіоналізм учителів того часу: від учителя вимагалось тільки лише бути справжнім християнином, любити дітей як самого себе, бути миролюбним і порядним, терплячим і старанним, мати постійну бадьорість духу й тіла.

Другий період становлення професійної підготовки вчителів датується 1701 роком з часу відкриття Петром I першої в Російській імперії світської

школи математичних і навігаційних наук (Московська школа), а надалі – інженерної, артилерійської шкіл, гірських училищ, де математика стала одним із основних предметів вивчення.

Саме Петром I було зроблено рішучі кроки щодо створення мережі професійних навчальних закладів і реорганізації навчання, оскільки він під час проведення реформ зіткнувся з гострою кадровою проблемою, що була поглиблена загальною неписьменністю. За словами С. Соловйова, початок XVIII століття – це « час шкільного навчання для народу, час школи, взятої в найширших розмірах» [9, с. 465]. Підтвердженням цього є виникнення у другій половині XVI та першій половині XVII ст. перших українських вищих навчальних закладів (колегій та академій, а потім – університетів), заснування друкарень, визнання на міжнародному рівні науковців та митців. Розширення мережі українських національних шкіл стало головною метою національно свідомих українців, які справедливо вважали відсутність належного рівня освіти основною причиною занепаду культурного та національного життя України [4]. Проте, реформи Петра I не передбачали створення спеціальних навчальних закладів, призначених для підготовки викладачів і вчителів. Ідеологами та безпосередніми учасниками освітнього процесу в школах були викладачі й випускники слов'яно-греко-латинських академій та запрошені іноземці. За часи правління Катерини II було організовано «нижні міські та сільські училища», які можна вважати першоджерелом створення системи початкової народної освіти, та вперше було порушено проблему підготовки вчителів-предметників. Слід зазначити, на той час єдиної і постійної системи підготовки вчителів ще не було. Підготовка учителів математики для середньої школи здійснювалася в різних навчальних закладах: в університеті, педагогічному інституті, учительській семінарії, на педагогічних курсах. Водночас гімназії, як новий тип середньої школи, висували досить високі вимоги до вчителів математики. Учительська семінарія, яка готувала вчителів із випускників духовної семінарії, з такими завданнями впоратись не могла. Саме тому з 1804 по 1858 рік підготовка вчителів математики покладалась на університети та Петербурзький педінститут [5, с. 47–48].

Збільшення кількості педагогічних інститутів не супроводжувалося поліпшенням якості підготовки, оскільки професіоналізм формувався в процесі навчання основам спеціальних наук, які вчителю треба викладати, а не отримання педагогічних знань. На той час педагогіка ще не виділилася в самостійну галузь наукового пізнання й не набула статусу навчальної дисципліни.

Варто також відзначити, що ще у 1804 році в «Статуті навчальних закладів» було сформульовано перші державні вимоги до вчителя. У цьому документі було закріплено не лише викладацьку, а й виховну функцію вчителя, а також визначено якості, які повинен мати педагог: християнське благочестя,

гrecність, чемність, старанність, поблажливість до дітей [5]. Отже, поява педагогічних навчальних закладів, спроби визначення професійних вимог до особистості вчителя, виражених у педагогічних ідеях стали цінним надбанням для розвитку педагогічної освіти в Україні у XVIII столітті та заклали основи системи професійної підготовки вчителів математики та отримали подальший розвиток у XIX столітті.

У першій половині XIX століття в Україні почали з'являтися прогресивні погляди на професіоналізм учителя, в яких можна простежити спрямованість його діяльності на виховання в учнів не прагматичних якостей, а особистості в цілому. При цьому питання підготовки вчителів протягом XVIII–XIX ст. залишалися найбільш гострими та ігнорованими.

У другій половині XIX століття відбувається становлення вітчизняної класичної педагогіки. Одним із яскравих представників того часу був видатний педагог К. Ушинський. Учитель, за його словами, повинен був володіти педагогічною майстерністю, вміти використовувати різні форми уроків у залежності від завдань, у разі потреби оперативно змінювати хід уроку. Історик з математичною освітою П. Шимбір'єв так характеризує соціальну роль учителя в цей період: «Цей розподіл роботи щодо виховання підростаючого покоління між сім'єю та навчальним закладом дозволив середній школі зосередити основну увагу на вирішенні освітніх завдань, що, у свою чергу, породжувало основну проблему підготовки вчителя для середньої школи – рівень його наукової підготовки. На відміну від педагогічної методична підготовка відійшла на другий план» [8, с. 72].

Вищезазначене дозволяє зробити певні узагальнення щодо питання фахової підготовки вчителів середніх шкіл: до 60-х років XIX століття склалася думка, що учитель повинен був отримувати наукову освіту й одночасно педагогічну підготовку в університеті, а під час педагогічної практики підвищувати рівень кваліфікації та педагогічної майстерності за допомогою «педагогічних зборів» та вивчення науково-педагогічної літератури. До професійної підготовки вчителів в університетах професорсько-викладацький склад ставився як до другорядної справи, тому після іспиту на третьому році навчання та після пробних уроків студенти йшли працювати за фахом без попередньої спеціальної підготовки. Багато випускників університетів замість педагогічної діяльності обирали державну, судову та адміністративну службу [6, с. 22].

Надалі тенденція підготовки вчителів математики в університетах зберігалася. Були зроблені окремі спроби визначення пріоритетів у педагогічній освіті: вищі жіночі навчальні заклади було вперше відкрито в Україні у 1878 р. (м. Київ) з ініціативи професорів університету Св. Володимира як приватні навчальні заклади з фізико-математичним відділенням [1, с.102]; вищі педа-

гогічні навчальні заклади з дворічним терміном навчання, створені у 1860 р. при імператорських університетах зі спеціалізованим математичним спрямуванням [1, с. 102]; учительські інститути (готували вчителів для міських училищ), які почали створюватись у другій половині ХІХ ст., не мали єдиних програм навчання, започатковувались як навчальні заклади закритого типу (з обов'язковим проживанням студентів у гуртожитку), кількість студентів була обмеженою, навчання тривало три роки, зараховувались особи чоловічої статі віком від 16 років [1, с. 249].

Таким чином, до жовтня 1917 року на питанні професійної освіти вчителів математики позначилися проблеми, які передбачали неоднозначні результати їх вирішення. По-перше, доцільність одночасної підготовки вчителів у педагогічних інститутах та університетах; по-друге, за наявності двох паралельних педагогічних систем поставало питання функціональних розмежувань між ними; по-третє, зміст університетської освіти з огляду на свій статус передбачав широкий профіль, що суперечило прикладній підготовці студентів; по-четверте, педагогічна підготовка в університеті вимагала розгляду питання співвідношення теоретичного та практичного змісту навчання; по-п'яте, суперечливим залишалося питання якості випускника університету та здатності здійснювати майбутню професійну діяльність. У цілому стан вищої педагогічної освіти в Україні був незадовільним, оскільки мережа університетів та вищих навчальних закладів була нечисельною.

На початку ХХ століття в середніх навчальних закладах України зміст математичної освіти майже не узгоджувався з математичною підготовкою в університетах, проте велику роль у встановленні наступності освіти зіграли всеросійські з'їзди викладачів математики. Перший з'їзд, на якому було заслухано та прийнято пропозицію щодо введення у курс середньої школи основ вищої математики, саме – понять про функцію, функціональну залежність та про графічне уявлення функцій, а також основ аналізу нескінченно малих відбувся в 1911 році, в Петербурзі. Активному обговоренню підлягали питання методологічних основ методики викладання математики, було відзначено, що експериментальна педагогіка та її прикладна сторона перебувають на стадії розбудови й поки що у звичайних умовах шкільного життя не можуть бути покладені в основу навчання математиці. Було відзначено високу ефективність використання принципу наочності (у традиційному розумінні), висловлено рекомендації використовувати його не лише на початкових, а й на наступних етапах викладання. До звичайних форм використання наочних посібників пропонувалося приєднати так звану «лабораторну методу», за якою наочні посібники виготовлялися учнями.

З попереднього ретроспективного аналізу зрозуміло, що питання фахової підготовки вчителів математики для середньої школи було постійним пред-

метом обговорення як Міністерства освіти, так і громадських організацій. З моменту виникнення середніх шкіл й аж до 70-х років XIX століття в Україні з цією метою існували спеціальні установи – педагогічні інститути, учительські семінарії. Однак серед вищих представників влади і керівників педагогічних навчальних закладів були розбіжності в поглядах на завдання та організацію навчального процесу в цих установах.

Таким чином, протягом століть явно простежується дихотомія педагогічного процесу навчання математики: фундаментальна підготовка (університетська освіта) абсолютно незалежна від подальшої професійної діяльності й методична підготовка (педагогічні курси, інститут, гімназія) були недостатніми через нерозвиненість методологічних компонентів педагогічного процесу. Невирішеною в освітньому процесі залишилася і друга проблема – значна прогалина між змістом викладанням математики в університеті та в середній школі. Третьою проблемою математичної освіти до революції 1917 року була майже повна відсутність професійно-педагогічної спрямованості навчання математики в університетах і недостатня фундаментальна підготовка в учительських інститутах. Водночас професіоналізм вчителя математики зазначеного періоду характеризувався спрямованістю на пошук шляхів підвищення якості навчальної роботи, зростанням творчої активності педагогів. Вищим рівнем професіоналізму характеризувалися вчителі-новатори, але з'являлися вони не завдяки системі професійної освіти, а на основі творчих ініціатив окремих педагогів та в результаті обміну досвідом роботи.

Третій період педагогічної освіти та професійної підготовки вчителів математики розпочався у 1918 році, коли відбулося різке зростання кількості середніх навчальних закладів під впливом соціально-економічних умов та переходу до масового шкільного навчання. Цей період характеризується самодостатністю вищої педагогічної освіти (стосовно класичної університетської освіти) у розв'язанні соціальних завдань підготовки вчителів математики в Україні. У 1918 році Державна Комісія з освіти затвердила положення про перетворення учительських інститутів, семінарій та курсів на педагогічні інститути, термін навчання в яких становив чотири роки.

Підготовку вчителів за часів радянської влади здійснювалася в інститутах, поступово набуває розвитку система перепідготовки кадрів у межах державної освітньої політики. Підготовка вчителів математики здійснювалася за двома напрямками: виховання та перепідготовка дореволюційних учительських кадрів і підготовка нових. Так відбувалося становлення єдиної системи професійно-педагогічної підготовки, зміст якої визначався партійними документами.

У зазначений історичний період науково-теоретичні та експериментальні розробки педагогів П. Блонського, А. Макаренка, С. Шацького сприяли фор-

муванню методичної бази для створення навчально-наукових комплексів у системі педагогічної освіти. Зокрема не втрачає на сьогодні актуальності в професійно-педагогічній освітній галузі ідея С. Шацького щодо доцільності створення не окремих педагогічних навчальних закладів, а комплексних педагогічних центрів [10].

Серед провідних професійних якостей педагога С. Шацький виділяв високу інтелігентність і постійне прагнення до духовного зростання. При цьому головним методом власного духовного зростання він вважав самоосвіту, оскільки педагогічна техніка, педагогічне мистецтво, професіоналізм вчителя – це результат повсякденної творчої праці. Науковець рекомендував вчителю розвивати в собі якості дослідника, практикуватися в спостережливості, навчатися цілковитому самообслуговуванню та «здобувати мозолі, яких так бракує нашому освіченому люду». С. Шацький визначив основні принципи, на яких має будуватися робота з учителями: зв'язок із життям, з навколишнім середовищем; нерозривний зв'язок теорії з практикою; безперервність педагогічної освіти; поєднання індивідуальних і колективних засад у творчому пошуку. «Без учителя, здатного творити та розуміти творчість, шляхів до нової школи бути не може» [11, с. 102]. Його оригінальна ідея про «вироснування» людини, яка спиралась на звичаї, норми, традиції, мікросередовище, є актуальною й на сьогодні.

Повноцінність вищої педагогічної освіти обговорювалася на всіх етапах розвитку Української держави та викликала цілу низку дискусій. Дослідник П. Блонський висловлює думку про справжню педагогічну освіту, вкладаючи в це поняття постійну роботу вчителя над собою. Інший вчений А. Луначарський наголошує на потребі наявності універсалізму в підготовці вчителя, вказуючи на те, що осмислення педагогічної діяльності можливе лише за умови знання основ педагогічної науки [8]. Зміст підготовки в університеті об'єднував три блоки: фундаментальні знання за фахом, загальнокультурну та психолого-педагогічну підготовку. Система практичного навчання орієнтувала на підготовку фахівця-дослідника для творчої роботи, тому значущим було завдання вдосконалення зв'язку науково-дослідної та практичної діяльності.

Характерними рисами навчальних планів того часу були перевантаженість, багатопредметність і недостатня кількість спеціальних дисциплін. Реформи, що відбувалися в початковій та середній школах, обминули вищі навчальні заклади, хоча характер підготовки вчителів завжди був тісно пов'язаний з політикою уряду. Зміни в математичній підготовці вчителів виявлялися у відмові від багатопредметності (за рахунок об'єднання кількох суміжних дисциплін і виключення з навчальних планів «непотрібних»), виділення спецкурсів, впровадження методики математики та елементарної математики [3].

Отже, на цьому етапі відбувалися яскраво виражені процеси інтеграції в навчальному процесі. Вилученням кількох навчальних дисциплін та об'єднанням деяких математичних курсів усувалася багатопредметність, що, у свою чергу, надавало можливість економити бюджет часу, позбутися паралелізму й дати майбутньому вчителю цілісні уявлення про математику [2, с. 201].

Крім того, аналіз наукової літератури показує, що фахова підготовка майбутніх вчителів математики в вищих педагогічних навчальних закладах в радянський період відображає етапи розвитку країни та викликає значний науковий інтерес математиків-методистів до цієї проблеми.

Процес реформування системи педагогічної освіти інтенсивно відбувався у 80-ті рр. ХХ ст. Цей період характеризується відмовою від авторитарної педагогіки, поширенням особистісно орієнтованого підходу, диференціації у змісті освіти, вдосконаленням методичного компонента. Науковцями було виділено такі провідні принципи математичної освіти: принцип фундаментальності (майбутній вчитель має володіти універсальними знаннями, які виходять за рамки шкільного курсу математики); принцип бінарності (відповідна програма підготовки фахівців математичних спеціальностей педагогічних ВНЗ передбачає сформованість у студентів високого рівня основ професіоналізму та озброєння їх інноваційними педагогічними технологіями); принцип провідної ідеї (чітке усвідомлення студентами зв'язків математичних курсів, що передбачені навчальним планом, зі шкільним курсом математики); принцип неперервності (постійне оволодіння студентами вміннями та навичками педагогічної діяльності в процесі навчання) тощо [8, с. 31]. Отже, на сучасному етапі становлення системи вищої освіти в Україні розвідки провідних учених досліджуваного періоду не втрачають актуальності.

Розбудова української державності, отримання статусу незалежної суверенної демократичної держави стала запорукою *четвертого (сучасного) етапу розвитку вищої професійної підготовки вчителів математики*, одним із головних завдань якого є формування в студентів-математиків професійних компетенцій та компетентностей, що в майбутньому трансформуються в індивідуальний стиль педагогічної діяльності, який безперечно пов'язаний з власним професіоналізмом педагога.

Згідно з вищезазначеними результатами досліджень цілком вірогідним є той факт, що в системі фахової підготовки вчителя математики чітко прослідковуються три складові: *змістова* (оволодіння спеціальними математичними знаннями); *технологічна* (оволодіння прийомами та методами навчання математики); *особистісна* (наявність особистісних якостей, необхідних для фахівця). Переконані, що саме ці складові на стадії здобуття професії можна

віднести до основ професіоналізму та вважаємо, що їх треба закласти під час навчання у вищому навчальному закладі.

Висновки. Перший період становлення фахової підготовки вчителів математики є організаційно-стихийним і характеризується відсутністю масових шкіл, розвитком мережі духовних навчальних закладів, недостатньою інформацією про форми, методи та засоби навчання математиці.

Другий період становлення професійної підготовки вчителів датується 1701 роком з часу відкриття Петром I першої в Російській імперії світської школи математичних і навігаційних наук.

Третій період педагогічної освіти та професійної підготовки вчителів математики розпочався у 1918 році, коли відбулося різке зростання кількості середніх навчальних закладів під впливом соціально-економічних умов та переходу до масового шкільного навчання.

Розбудова української державності, отримання статусу незалежної суверенної демократичної держави стала запорукою четвертого (сучасного) етапу розвитку вищої професійної підготовки вчителів математики, одним із головних завдань якого є формування в студентів-математиків професійних компетенцій та компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз В. Г. Історія математики як інтеграційна основа навчання предметів математичного циклу у фаховій підготовці майбутніх учителів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Бевз Валентина Григорівна ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К, 2007 – 506 с.
2. История математического образования в СССР. – К.: Наукова думка, 1975. –385 с.
3. Касярум П. Л. Вопросы совершенствования профессиональной подготовки учителя математики средней школы в педагогическом институте: дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / П. Л. Касярум. – Черкассы, 1971. – 251 с.
4. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994. – 324 с.
5. Никулина Е. Г. Предпосылки становления профессиональной подготовки учителей в России в XVIII веке // Актуальные задачи педагогики: материалы V междунар. науч. конф. (г. Чита, апрель 2014 г.). – Чита: Издательство «Молодой ученый», 2014. – С. 13–16.
6. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (1961–1986 гг.) / под ред. Ф. Г. Паначина, М. Н. Колмаковой, З. И. Равкина. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.
7. Полякова Т. С. Историко-методическая подготовка учителей математики в педагогическом университете: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Полякова Татьяна Сергеевна ; Ростовский гос. пед. ун-т. – Ростов н/Д, 1998. – 457 с.
8. Принципи організації математичної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України: історичний аспект / О. С. Мелікян // Актуальні проблеми сучасних історико-педагогічних досліджень шкільної освіти: збірник тез XIV Всеукраїнської іс-

торико-педагогічної науково-практичної конференції. – К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2014. – С. 30–32.

9. Соловьев С. М. Чтения и рассказы по истории России / С. М. Соловьев – М.: Правда, 1989. – 768 с.

10. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. / под редакцией Н. П. Кузина, М. Н. Скаткина, В. Н. Шацкой. – М.: Педагогика, 1980. – 304 с.

11. Швец В. А. Реализация функций тематического контроля результатов обучения учащихся математике в старших классах средней школы: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Швец Василий Александрович; Київський держ. пед. ін.-т ім. О. М. Горького. – К., 1988. – 205 с.

REFERENCES

1. Bezv V. G. Історія математики як інтегративна основа навчання предметів математичного циклу у фаховій підготовчій майбутніх учителів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Bezv Valentina Grigori`vna; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2007 – 506 с. Polyakova T. S. Історико-методическа підготовка учителів математики в педагогічному університеті: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Polyakova Tat`yana Sergeevna; Rostovskij gos. ped. un-t. – Rostov n/D, 1998. – 457 с.

2. Історія математического образования в ССРСР. – К.: Наукова думка, 1975. – 385 с.

3. Kasyarum P. L. Voprosy` sovershenstvovaniya professional`noj podgotovki uchitelya matematiki srednej shkoly` v pedagogicheskom institute: dis.... kand. ped. nauk: 13.00.02 / P. L. Kasyarum. – Cherkassy, 1971. – 251 s.

4. Kravec` V. P. Історія української школи і педагогіки / V. P. Kravec`. – Тернопіль, 1994. – 324 с.

5. Nikulina E. G. Predposylki stanovleniya professional`noj podgotovki uchitelej v Rossii v XVIII veke // Aktual`ny`e zadachi pedagogiki: materialy` V mezhdunar. nauch. konf. (g. Chita, aprel` 2014 g.). – Chita: Izdatel`stvo „Molodoj ucheny`j», 2014. – S. 13–16.

6. Ocherki istorii shkoly` i pedagogicheskoj my`сли narodov SSSR (1961–1986 gg.) / pod red. F. G. Panachina, M. N. Kolmakovoj, Z. I. Ravkina. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.

7. Polyakova T. S. Історико-методическа підготовка учителів математики в педагогічному університеті: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Polyakova Tat`yana Sergeevna; Rostovskij gos. ped. un-t. – Rostov n/D, 1998. – 457 с.

8. Principi organizacii`yi matematichnoyi osviti` u vishhikh pedagogichnikh navchal`nikh zakladakh Ukraini: історичний аспект / O. S. Meli`kyan // Aktual`ni` problemi suchasnikh історико-педагогічних досліджень шкільної освіти: збірник тез ХІІІ Всеукраїнської історико-педагогічної науково-практичної конференції. – К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2014. – С. 30–32.

9. Solov`ev S. M. Chteniya i rasskazy` po istorii Rossii / S. M. Solov`ev – М.: Pravda, 1989. – 768 с.

10. Shaczkiy S. T. Izbranny`e pedagogicheskie sochineniya: v 2-kh t. / pod redakciej N. P. Kuzina, M. N. Skatkina, V. N. Shaczkoj. – М.: Педагогика, 1980. – 304 с.

11. Shvecz V. A. Realizacziya funkczij tematicheskogo kontrolya rezul`tatov obucheniya uchashhikhsya matematike v starshikh klassakh srednej shkoly`: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Shvecz Vasilij Aleksandrovich; Kiyivskij derzh. ped. i`n.-t i`m. O. M. Gor`kogo. – К., 1988. – 205 с.

УДК [378.147+373.3]: 004 (075.8)

Шиман О. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології
Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана»*

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НАСКРІЗНОЇ ІНФОРМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Шиман О.І. Особливості змісту наскрізної інформатичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої педагогічної освіти. У статті окреслено змістове наповнення дисциплін навчання майбутніх учителів початкової школи, в рамках яких реалізуються програмно-технологічний, теоретико-методологічний, предметно-методичний та професійно-дослідницький напрямки наскрізної інформатичної підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів і магістрів початкової освіти. Пропонована комплексна підготовка забезпечує можливість технологізації педагогічної діяльності з комп'ютерною підтримкою, оволодіння основними методами одержання, зберігання, обробки навчальної інформації (моделювання, формалізації, алгоритмізації, кодування), формування навичок проектування методичної системи навчання інформатики в початковій школі, розуміння основ організації процесу навчання в умовах інформатизації освіти на всіх освітніх рівнях.

Ключові слова: програмно-технологічна, теоретико-методологічна, предметно-методична та професійно-дослідницька змістові лінії наскрізної інформатичної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти.

Шиман О.И. Особенности содержания сквозной информатической подготовки будущих учителей начальной школы в условиях уровневого педагогического образования. В статье описано содержательное наполнение дисциплин обучения будущих учителей начальной школы, в рамках которых реализуются программно-технологический, теоретико-методологический, предметно-методический и профессионально-исследовательский направления сквозной информатической подготовки младших специалистов, бакалавров и магистров начального образования. Предлагаемая комплексная подготовка обеспечивает возможность технологизации педагогической деятельности с компьютерной поддержкой, овладение основными методами получения, хранения, обработки учебной информации (моделирования, формализации, алгоритмизации, кодирования), формирование навыков проектирования методической системы обучения информатике в начальной школе, понимание основ организации процесса обучения в условиях информатизации образования на всех образовательных уровнях.

Ключевые слова: программно-технологическая, теоретико-методологическая, предметно-методическая и профессионально-исследовательская содержательные линии сквозной информатической подготовки будущих специалистов начального образования.

The article describes the content-rich filling of disciplines for training future elementary school teachers, within which the program-technological, theoretical-methodological, subject-methodical and professional-research directions of end-to-end IT training of junior specialists, bachelors and masters of primary schools are realized. The proposed complex training provides the opportunity to technically support pedagogical activities by computing, mastering basic

methods of obtaining, storing, processing educational information (modeling, formalization, algorithmization, coding), forming skills in designing a methodological system of teaching computer science in primary school, understanding the basics of organizing the process in the context of informatization of education at all educational levels.

Keywords: program-technological, theoretical-methodological, subject-methodical, professional-research content lines of end-to-end IT training of a primary school future specialists.

Літ. 14

Постановка проблеми. В освіті України продовжується реформування, спрямоване на оновлення її змісту, вдосконалення технологій навчання і виховання. На сьогодні державну освітню політику визначає Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [4], згідно якої основним завданням педагогічної освіти встановлено приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, науково-методичної, інформаційної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників у відповідність із вимогами інформаційного суспільства та змінами, що відбуваються у соціально-економічній, духовній і гуманітарній сферах.

Система вищої освіти України зазнає значних змін, що пов'язані з розвитком ринкових відносин, процесами глобалізації, євроінтеграції та інформатизації суспільства. Вища освіта сьогодні потребує модернізації фундаментальних положень, що зумовлено входженням України у Європейський освітній простір та підписанням Болонської угоди, згідно якої у систему вищої освіти України запроваджується ступенева підготовка фахівців в умовах вищих закладів освіти. Ця система передбачає забезпечення наступності у підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів молодший спеціаліст-бакалавр, бакалавр-магістр.

Сучасний період неможливо представити без впровадження інформатики та ІКТ в усі ланки системи освіти, її заклади, установи й органи управління. Інформатизація освіти в Україні спрямована на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту освітнього процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування. ІКТ мають інтегруватися в усі навчальні предмети і стати багатофункціональним засобом діяльності вчителя для підвищення ефективності навчання й виховання. Це надасть можливості вирішувати завдання інформатизації освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми педагогічної освіти, системи та якості підготовки педагогічних кадрів відповідно до міжнародних вимог привертають увагу багатьох науковців. У працях вітчизняних учених розкриті основні положення концепції неперервної освіти, які ґрунтуються на врахуванні індивідуальних потреб людини (Т. Десятов, М. Євтух, О. Савченко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська); положення сучасної психолого-педа-

гогічної науки про теоретико-методологічні основи підготовки педагога у закладах освіти (О. Абдуліна, А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, І. Богданова, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Ярмаченко); проблеми впровадження інформаційних і комунікаційних технологій у освітній процес (В. Биков, Р. Гуревич, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Н. Морзе, Ю. Рамський, С. Семеріков, С. Сисоєва, О. Співаковський, Ю. Триус), у т. ч. у початкову школу (В. Барановська, О. Кивлюк, А. Коломієць, В. Коткова, Л. Макаренко, О. Нікулочкіна, Л. Петухова, В. Шакоотько).

Здійснений аналіз праць науковців засвідчив, що в педагогічній науці накопичено значний досвід дослідження проблем підготовки вчителя до функціонування в комп'ютеризованому освітньому середовищі, в тому числі, початкової ланки освіти. Але стрімкий розвиток засобів ІКТ, значно молодша аудиторія за віком користувачів комп'ютерів створює передумови виникнення нових вимог до інформатичної підготовки майбутніх педагогів.

Наразі темп інтеграції української системи освіти у міжнародні освітні процеси набуває особливого значення, що дає змогу виявити суперечності і розбіжності між наявним і необхідними рівнями підготовки педагогічних кадрів, інформаційним забезпеченням, змістом, методами і формами підготовки майбутніх педагогів.

Подальшому удосконаленню системи освіти повинна слугувати Концепція Нової української школи [5], яка передбачає впровадження нових стандартів, програм, підручників, нових підходів до підготовки вчителів. Міністерство освіти і науки, розробляючи нове покоління освітніх стандартів, планує використання оновлених базових навчальних програм, а також всебічне залучення варіативних програм, підручників, посібників та інших засобів, як друкованих, так і електронних. Тож, ряд аспектів потребує подальшого дослідження, зокрема є потреба в удосконаленні наскрізної інформатичної підготовки педагогів початкової ланки, а саме: слід конкретизувати підходи до широкого застосування в освітньому процесі початкової школи засобів ІКТ незалежно від їх електронної платформи; особливості розгляду основних змістових ліній фундаментальної інформатики (теорії інформації, апаратних та програмних засобів автоматизації обробки інформації, теорії систем, моделей, алгоритмів) відповідно вікових можливостей молодших школярів, а також пропонувати методику впровадження Інформатичної освітньої галузі (ІФО) згідно вимог Державного стандарту початкової освіти 2018 року [1].

Метою статті є розкриття особливостей здійснення наскрізної інформатичної підготовки майбутніх учителів початкової школи та окреслення основних складових змісту базових дисциплін інформатичного напрямку для студентів всіх освітніх рівнів спеціальності Початкова освіта.

Виклад основного матеріалу. Ступенева освіта майбутніх учителів початкових класів передбачає послідовну професійну підготовку у вищих педагогічних навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр» і «магістр», кожен з яких розглядається як окремо завершений. Це дає можливість студентові отримати в рамках одного навчального закладу професійну освіту відповідно до необхідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

На всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях передбачено, що зміст підготовки студента педагогічного ВНЗ (в конкретному випадку – інформатичної), визначається організаційно-методичним забезпеченням (освітній стандарт, навчальні плани, програми тощо), а також актуальним станом предметної галузі «Інформатика», як у теоретичному, так у технологічному плані. Кожна дисципліна інформатичної предметної галузі має своє призначення, і щодо кожної з цих дисциплін першочергового значення набувають завдання формування змісту відповідно до фахової спрямованості навчання. Так, до кінця навчання у педагогічному ВНЗ студенти мають уявити основні положення інформатики і як фундаментальної науки, і як навчальної дисципліни, сучасні тенденції інформатизації освіти (зокрема початкової), психолого-педагогічні умови використання комп'ютерів у роботі з дітьми; вміти користуватися інформаційними освітніми технологіями, застосовувати нові педагогічні можливості ІКТ у своїй професійній діяльності; сприяти формуванню основ інформатичних компетентностей та інформаційної етики у молодших школярів, адекватного уявлення про роль комп'ютерних засобів у житті (це не іграшка, а засіб отримання корисної інформації, загального розвитку та творчої діяльності).

Прийняття редакції Державного стандарту початкової загальної освіти 2011 року призвело до внесення відповідних змін в стандарт підготовки майбутніх учителів початкових класів з 2012 року, а саме посилення інформатичної підготовки фахівців, що знайшло своє відображення в освітньо-професійних програмах та навчальних планах. З урахуванням вимог концепції нового стандарту вищої педагогічної освіти, яка заснована на збалансованому включенні у зміст підготовки вчителів фундаментальних, прикладних і методичних дисциплін, що визначають необхідний професійний рівень сучасного педагога, в комплексній інформатичній підготовці вчителя початкової школи це реалізується через наступні змістові лінії: програмно-технологічну, теоретико-методологічну, предметно-методичну та професійно-дослідницьку.

Автором цієї публікації у процесі багаторічної власної науково-методичної діяльності та регулярного моніторингу результатів роботи колег-однодумців [3; 7; 8] було накопичено певний досвід викладання дисциплін інформатичної предметної галузі у педагогічному ЗВО, підготовлено ряд друкованих і елек-

тронних посібників, сформовано чітке бачення щодо подальших перспектив підготовки фахівців для початкової ланки освіти, зокрема, з інформатики.

Освоєння блоку дисциплін інформатичної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» доцільно розпочинати з курсу «Використання сучасних інформаційних технологій», що відноситься до *програмно-технологічної* змістової лінії. В процесі навчання інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічному навчальному закладі повинні неупинно розвиватися комплекс засобів і прийомів обробки навчальної інформації, набутих у загальноосвітній школі; розширюватися база технологічних прийомів та здійснюватися її адаптування до майбутньої педагогічної діяльності через виконання професійно-орієнтованих, інтегрованих практичних завдань. Для реалізації цих цілей створено навчально-методичне забезпечення, що включає два друкованих посібники (перший вміщує теоретичні і практичні блоки [9], другий – матеріали до виконання самостійних і контрольних робіт [2]), а також електронний додаток.

Основна мета навчання означеного курсу – закріплення у студентів стійких навичок роботи в середовищі офісних додатків при розв'язуванні типових завдань майбутньої педагогічної діяльності з комп'ютерною підтримкою, а саме: створення цифрових освітніх ресурсів для навчання і виховання молодших школярів та представлення їх як у друкованому вигляді, так і в гіпертекстовому та мультимедійному поданні. Акцентується поглиблене оволодіння стандартними засобами найпопулярнішого нині пакету офісних додатків, зокрема, текстовим процесором, табличним процесором, програмою для створення презентацій. Практичну комп'ютерну підготовку студентів організовано з орієнтацією на види професійної діяльності вчителя (навчальну, контрольну-оцінювальну, виховну, організаційну) у процесі створення зразків електронної освітньої документації: шаблонів уроків, прикладів наочності, роздаткових матеріалів, тестів, електронних журналів, анкет, мультимедійних презентацій різних типів, навчальних бланків, буклетів, гіпертекстових посібників тощо. Зразки відповідних завдань добиралися із традиційних та електронних засобів для початкової школи.

У структурі посібників особливо цінним є виділення педагогічних аспектів використання того чи іншого програмного засобу, в той час як технологічні аспекти розкривають особливості технологізації діяльності вчителя не тільки стосовно використання інструментарію ІКТ, а й щодо втілення будь-якого виду педагогічної діяльності як логічних ланцюжків виконання послідовності дій при функціонуванні в комп'ютеризованому навчальному середовищі.

Електронний додаток містить інформаційні, методичні, дидактичні матеріали для підтримки навчально-виховного процесу в початковій школі:

колекцію тематичних кліпартів, добірку електронних навчальних посібників у форматах pdf та djvu, гіпертекстові оболонки із вбудованими текстовими та флеш-завданнями, а також кращі зразки робіт, виконаних студентами як у ході засвоєння курсу інформаційних технологій, так і для підтримки опанування інших дисциплін циклу професійної підготовки. Використання запропонованих матеріалів формує у студентів уміння працювати з файлами різних форматів (текстовими, графічними, звуковими, флеш-об'єктами) та інтегрувати їх у різні програмні середовища.

Пропоноване методичне забезпечення навчання інформаційних технологій майбутніх учителів початкової школи сприяє усвідомленню ними професійної і особистісної значущості оволодіння вміннями працювати з ІКТ, а також забезпечує цільові настанови на використання цього універсального засобу за профілем своєї майбутньої педагогічної діяльності.

Теоретико-методологічна змістова лінія наскрізної інформатичної підготовки фахівців для початкової освіти реалізується в ході їх навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» в рамках дисципліни «*Теоретичні та технологічні основи інформатики в початковій освіті*» та полягає у розгляді інформатики як галузі наукового знання і як навчальної дисципліни, формуванні представлення про структурні компоненти і ключові поняття теоретичної інформатики, про основні етапи інформаційних процесів у суспільстві й освіті; в оволодінні основними методами одержання, зберігання, обробки навчальної інформації (моделювання, формалізації, алгоритмізації, кодування), навичками візуального програмування в алгоритмічних середовищах, адаптованих для молодших школярів.

Навчально-методичне забезпечення цієї дисципліни включає друковані посібники [10; 11] та електронну базу з інформаційними, методичними, дидактичними матеріалами для підтримки навчально-виховного процесу як у ВПНЗ, так і в початковій школі: програмно-педагогічні засоби, текстові, гіпертекстові та мультимедійні посібники для навчання інформатики й інших освітніх галузей початкової школи, тренажери, тестові оболонки для закріплення знань, посилання на освітні веб-ресурси, колекції тематичних кліпартів, добірки фізкультурних хвилинок і зразків для психологічного розвантажування тощо.

Структурований за кредитно-модульною системою матеріал друкованих посібників забезпечує розгляд всіх розділів фундаментальної інформатики: теорії інформації, методів технологізації інформаційних процесів, апаратних та програмних засобів автоматизації обробки інформації, методів кодування, теорії систем і моделей, теорії алгоритмів й основ об'єктно-орієнтованого програмування. Практичні завдання спрямовані на формування навичок

кваліфікованого використання основних типів електронних навчальних посібників та вмінь опрацювання різних навчальних даних на базі ІКТ для розв'язування задач майбутньої професійної діяльності в початковій школі. Завдяки взаємозв'язаному викладу теоретичних даних, завдань для практичного й самостійного виконання, питань для самоактуалізації, підсумкових контрольних та тестових завдань результатом навчання є система знань з теоретичної інформатики та комплекс практичних умінь використовувати засоби й методи інформатики для навчання молодших школярів.

Особливість організації та проведення різних типів занять з дисципліни «Теоретичні та технологічні основи інформатики в початковій освіті» зі студентами бакалаврату полягає в тому, що на лекціях особливу увагу слід приділяти понятійному апарату теоретичної інформатики, намагаючись надавати більш строгі й коректні визначення багатьох ключових понять (об'єкт, модель, інформація, повідомлення, дані, алгоритм, система, технології, структура, ресурси, кодування тощо) з демонстрацією їх структуровано й візуалізовано на основі мультимедійної техніки, а при практичній роботі слід демонструвати логічні взаємозв'язки розвитку й взаємозалежності цих понять та закріплювати їх на прикладах, що більш характерні для початкового курсу інформатики і зрозумілі молодшим школярам, використовуючи для цього рекомендовані в навчальній програмі Інформатичної освітньої галузі ресурси (варіативні підручники та програмні засоби).

Розуміння теоретичних основ інформатики – важливий системоутворювальний компонент інформатичної підготовки студентів у педагогічних інститутах, який визначає дидактичні умови цілісного процесу професійного становлення фахівця для початкової школи. Подальша методична підготовка базуватиметься на знаннях теоретичних основ інформатики і на навичках проектування методичної системи навчання інформатики в закладах початкової освіти.

Реалізація *предметно-методичної* змістової лінії інформатичної підготовки бакалаврів надає можливість майбутньому вчителю оволодіти методикою навчання основ інформатики молодших школярів та методикою ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні інших дисциплін початкової школи, здійснюється в рамках дисципліни «*Методика навчання інформатики в початковій школі*».

У ході методичної підготовки з інформатики слід знайомити студентів із варіантами навчальних програм початкового курсу інформатики, їх змістовими лініями, основними поняттями, навчальними завданнями, підручниками та посібниками різних авторських колективів; а також із сучасним прикладним програмним забезпеченням навчального призначення, адже навчально-ме-

тодичне забезпечення Інформатичної освітньої галузі для початкової школи характеризується неабиякою багатокomплектністю та варіативністю.

Для опанування студентами методики навчання інформатики в початковій школі розроблено навчально-методичний комплекс. У друкованих посібниках [12; 13; 14] розміщено матеріал теоретичних блоків, присвячений аналізу загальних питань методики інформатики, часткових методик навчання всіх змістових ліній початкового курсу інформатики, інтеграції інформатики з іншими дисциплінами початкової школи, та матеріал практичних блоків, спрямований на розуміння майбутніми вчителями особливостей реалізації всіх складових методичної системи навчання основ інформатики молодших школярів через виконання професійно-орієнтованих завдань в умовах варіативної організації навчально-виховного процесу в початковій ланці освіти. Також пропонуються цифрові освітні ресурси – текстові, гіпертекстові, мультимедійні посібники та ППЗ для навчання інформатики молодших школярів і комп'ютерної підтримки навчання інших освітніх галузей початкової школи, тренажери, тестові оболонки для закріплення знань тощо.

Продуктивне опрацювання кожного теоретичного блоку передбачає ознайомлення з загальною структурою теоретичних відомостей, відновлення розуміння ключових положень раніше засвоєних інформатичних і методичних дисциплін, розуміння особливостей реалізації методичної системи навчання інформатики молодших школярів, усвідомлення практичної значимості опрацьованої теорії. Основна мета опрацювання матеріалу практичних блоків полягає в закріпленні та переведенні у практичну площину теоретичних знань, формуванні методичних навичок і вмій. При навчанні дисципліни «Методика навчання інформатики в початковій школі» передбачається два види практичних занять: семінарські заняття і лабораторні роботи. На лабораторних заняттях передбачається виконання студентами на комп'ютері педагогічно доцільних і методично корисних завдань професійно орієнтованого спрямування. На семінарських заняттях студенти відтворюють три види діяльності: 1) учня – для кращого розуміння навчально-методичного матеріалу з позицій молодшого школяра і виконання тих завдань, які передбачені в початковому курсі інформатики; 2) учителя – розробка дидактичних матеріалів для молодших школярів (інструкцій, завдань, питань вхідного і вихідного контролю), управління з робочого місця вчителя роботою учнів у комп'ютерному класі; 3) методиста-предметника – добір й розробка методичних матеріалів, насамперед, для себе як вчителя, а також і для інших вчителів з різних дисциплін початкової школи. Останній, 3-й вид діяльності має особливо важливе значення внаслідок об'єктивної неможливості заздалегідь забезпечити майбутніх учителів набором конкретних методик, певної непередбачуваності конкретної педагогічної ситуації, в якій їм доведеться працювати.

Кінцевою метою такої професійно-орієнтованої інформатичної підготовки бакалаврів є не тільки пропедевтика розвитку інформатичної компетентності учнів початкової школи, а й глибокий і різнобічний розгляд використання засобів ІКТ у навчанні молодших школярів (психолого-педагогічних і дидактико-методичних аспектів комп'ютерно-орієнтованого навчання, розробки і впровадження електронних навчальних посібників, функціонування навчальних середовищ і систем мультимедіа).

Продовження підготовки майбутніх педагогів для початкової освіти в умовах магістратури повинно спрямовуватись на формування фахівців нової генерації, здатних до творчої інформаційної діяльності в реаліях глобального освітнього простору. Прагнення удосконалити систему професійно-педагогічної підготовки магістрантів у педагогічних закладах вищої освіти актуалізувало питання визначення переліку потрібних дисциплін та розроблення їх змісту. Сучасні психолого-педагогічні дослідження [6] в сфері теорії та технологій інформатизації освіти призвели до необхідності розроблення й впровадження в підготовку педагогів нової наукової дисципліни – *«Педагогічна інформатика»*, в рамках якої реалізується *професійно-дослідницька* змістова лінія наскрізної інформатичної підготовки фахівців початкової освіти.

Метою навчання дисципліни *«Педагогічна інформатика»* є оволодіння магістрами загальних теоретико-методологічних основ організації процесу навчання в умовах інформатизації освіти на всіх освітніх рівнях, в силу чого цей предмет набуває рис дослідницької діяльності в напрямку вирішення освітніх завдань з використанням методів і засобів інформатики, а також демонструє практичні напрями реалізації цих завдань в умовах комп'ютерно-орієнтованого освітнього середовища закладів освіти. Основними завданнями вивчення дисципліни є: ознайомлення студентів з нормативно-правовою базою інформатизації освіти та її понятійним апаратом, з сутністю основних понять інформатизації суспільства і освіти, з основними концепціями організації й управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів засобами ІКТ; формування розуміння спільного й відмінного між інформаційною грамотністю, компетентністю і культурою, шляхів формування системи інформатичних компетентностей учасників навчально-виховного процесу початкової ланки освіти; розкриття призначення та складових інформаційного навчального середовища, особливостей реалізації форм, змісту і засобів навчання в межах такого середовища; підготовка майбутніх учителів до моделювання уроків інформатики та інших предметів в умовах комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища; формування практичних умінь і навичок використання всіх можливих електронних ресурсів для забезпечення інформаційних потреб суб'єктів навчання; усвідомлення специфіки організації освітнього моніторингу з комп'ютерною підтримкою; формування здатності до реалізації

міжпредметних зв'язків, розуміння інтегруючої ролі предмета інформатики для розширення використання комп'ютерно-орієнтованих засобів у навчанні всіх дисциплін початкової школи; формування рефлексивної позиції з орієнтуванням на усвідомлення і аналіз власної діяльності, на педагогічну творчість, самостійну дослідницьку діяльність в умовах інформатизації освіти.

Тож, при визначенні змісту дисципліни «Педагогічна інформатика» на-самперед належить конкретизувати основні компоненти підготовки магістрів-педагогів:

- теоретико-методологічний (розуміння стратегічних напрямків, концепцій розвитку освіти в умовах інформаційного суспільства; реалізація положень програм, планів, інших нормативних освітніх документів);
- організаційно-технологічний (визначення форм, засобів і методів інформаційної навчальної та педагогічної діяльності з комп'ютерною підтримкою);
- соціально-компетентісний (формування комплексу інформатичних компетентностей учасників навчально-виховного процесу початкової ланки освіти в умовах комп'ютеризованого навчально-інформаційного та культурно-виховного середовища освітньої установи).

Висновок. Засвоєння всіх перерахованих навчальних дисциплін забезпечує формування в майбутнього педагога відповідного інформаційного світогляду, базових теоретичних основ, гнучких технологічних навичок, а також необхідного дидактико-методичного інструментарію, розрахованого на тривалу перспективу стосовно можливих змін в галузі інформатизації початкової освіти.

Неможливо передбачити все розмаїття ймовірних шляхів інформатизації освітніх закладів всіх рівнів, тому процес навчання студентів у педагогічному вищому закладі освіти повинен бути відкритим для здійснення будь-якої корекції, а зі свого боку, комплексна інформатична підготовка майбутніх учителів початкової школи повинна стати настільки гнучкою, щоб забезпечити інтеграцію змінюваних змісту і методів навчання залежно від форм використання комп'ютера, ІКТ та варіативного програмного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 08.11.2019).
2. Маркова Є.С. Інформаційні технології навчання: навч.-метод. посібник. Запоріжжя: «Просвіта», 2012. 121 с.
3. Морзе Н.В. Методика навчання інформатики: навч. посіб.: у 4 ч. / За ред. акад. М.І. Жалдака. Київ: Навчальна книга, 2003. Ч. I.: Загальна методика навчання інформатики. 254 с.

4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 р. р. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 07. 11. 2019).
5. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашникова / заг. ред. М. Грищенко. 2016. 134 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 08.11.2019).
6. Підгорна Т. В. Педагогічна інформатика як наука і як навчальна дисципліна / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редрада. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. № 15 (22). С. 65-70.
7. Співаковський О. В., Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб для студ. Херсон: Херсонський державний університет, 2011. 267 с.
8. Шакоцько В. В. Методика використання ІКТ у початковій школі: навч.-метод. посібник. Київ: ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2008. 128 с.
9. Шиман О. І. Використання сучасних інформаційних технологій: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., допов. і переробл. Запоріжжя: «Просвіта», 2012. 240 с.
10. Шиман О. І. Основи інформатики: навч.-метод. посібник: у 2 ч. Бердянськ, 2013. Ч.1: Теоретичні основи інформатики. 147 с.
11. Шиман О. І. Основи інформатики: навч.-метод. посібник: у 2 ч. Бердянськ, 2013. Ч.2: Засоби і методи інформатики. 148 с.
12. Шиман О. І. Методика навчання інформатики в початковій школі: навч.-метод. посібник: у 3 ч. Бердянськ, 2014. Ч. 1: Загальні питання методики інформатики. 120 с.
13. Шиман О. І. Методика навчання інформатики в початковій школі: навч.-метод. посібник: у 3 ч. Бердянськ, 2014. Ч. 2: Методика навчання змістових ліній. 116 с.
14. Шиман О. І. Методика навчання інформатики в початковій школі: навч.-метод. посібник: у 3 ч. Бердянськ, 2017. Ч. 3: Інтегративний напрямок. 82 с.

REFERENCES

1. Derzhavnij standart pochatkovoї osviti vid 21.02.2018. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (data zvernennja: 08.11.2019).
2. Markova Ye.S. Informatsiini tekhnolohii navchannja: navch.-metod. posibnyk. Zaporižzhja: «Prosvita», 2012. 121 s.
3. Morze N.V. Metodika navchannja informatiki: navch. posib.: u 4 ch. / Za red. akad. M.I. Zhaldaka. Kiïv: Navchal'na kniga, 2003. Ch. I.: Zagal'na metodika navchannja informatiki. 254 s.
4. Nacional'na štrategija rozvitku osviti v Ukraïni na 2012 2021 r. r. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (data zvernennja: 07. 11. 2019).
5. Nova Ukraïns'ka shkola: Konceptual'ni zasadi reformuvannja seredn'oi shkoli / L. Grinevich, O. El'kin, S. Kalashnikova / zag. red. M. Grishhenko. 2016. 134 s. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reformsukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennja: 08.11.2019).
6. Pidgorna T. V. Pedagogichna informatika jak nauka i jak navchal'na disciplina / Naukovij chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija №2. Komp'juterno-orientovani sistemi

navchannja: Zb. nauk. prac' / Redrada. Kiïv: NPU imeni M. P. Dragomanova, 2015. № 15 (22). S. 65-70.

7. Spivakovs'kij O. V., Petuhova L. Є., Kotkova V. V. Informacijno-komunikacijni tehnologii v pochatkovij shkoli: navch.-metod. posib dlja stud. Herson: Hersons'kij derzhavnij universitet, 2011. 267 c.

8. Shakot'ko V. V. Metodika vikorištannja IKT u pochatkovij shkoli: navch.-metod. posibnik. Kiïv: TOV Redakcija «Kompiuter», 2008. 128 s.

9. Shiman O. I. Vikorištannja suchasnih informacijnih tehnologij: navch.-metod. posibnik. 2-ge vid., dopov. i pererobl. Zaporizhzhja: «Prosvita», 2012. 240 s.

10. Shiman O. I. Osnovi informatiki: navch.-metod. posibnik: u 2 ch. Berdjans'k, 2013. Ch.1: Teoretichni osnovi informatiki. 147 s.

11. Shiman O. I. Osnovi informatiki: navch.-metod. posibnik: u 2 ch. Berdjans'k, 2013. Ch.2: Zasobi i metodi informatiki. 148 s.

12. Shiman O. I. Metodika navchannja informatiki v pochatkovij shkoli: navch.-metod. posibnik: u 3 ch. Berdjans'k, 2014. Ch. 1: Zagal'ni pitannja metodiki informatiki. 120 s.

13. Shiman O. I. Metodika navchannja informatiki v pochatkovij shkoli: navch.-metod. posibnik: u 3 ch. Berdjans'k, 2014. Ch. 2: Metodika navchannja zmištovih linij. 116 s.

14. Shiman O. I. Metodika navchannja informatiki v pochatkovij shkoli: navch.-metod. posibnik: u 3 ch. Berdjans'k, 2017. Ch. 3: Integrativnij naprjamok. 82 s.

УДК: 378.14.17.022

Щепова Д.Р.*доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету (м. Дніпро)*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Щепова Д.Р. Ціннісні орієнтації як елемент життєвої перспективи особистості студента. У статті ціннісні орієнтації визначаються як одна з ключових складових життєвої перспективи особистості молодого людини. Подається аналіз можливостей освітнього середовища ВНЗ у формуванні позитивних ціннісних орієнтацій. Сформульовані основні завдання ВНЗ щодо гуманістичного спрямування процесу навчання та виховання особистості студента.

Ключові слова: цінність, ціннісна орієнтація, гуманізм, особистість, студент.

Щепова Д.Р. Ценностные ориентации как элемент жизненной перспективы личности студента. В статье ценностные ориентации представляются как одна из составляющих жизненной перспективы личности молодого человека. Дается анализ возможностей образовательной среды ВУЗа в формировании позитивных ценностных ориентаций личности. Сформулированы основные задачи ВУЗа относительно гуманистической направленности процесса обучения и воспитания личности студента.

Ключевые слова: ценность, ценностная ориентация, гуманизм, личность, студент.

Shchepova D.R. Value orientations as a main element of life perspective of student's personality. In given article value orientations represent as one of element of life perspective of personal orientation of young person. Designated a role and possibilities of the educational environment of high school in formation positive value orientations of personality. The primary goals of high school work in formation of humanism in educational process are formulated.

Key words: value, value orientations, humanism, personality, student.

Літ. 4

Постановка проблеми. Проблеми, що пов'язані з людськими цінностями, займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки, її саморегуляції та прогнозуванні. Формування системи цінностей сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійно-трудової діяльності в юнацькому віці. Саме завдяки цінностям особистість формується як цілісна система. Тому проблема цінностей залишається актуальною і досі.

Вирішення питання про те, як суспільні цінності перетворюються в особисті є актуальним на сучасному етапі розвитку суспільних відносин. Воно розглядається науковцями з різних галузь, таких як педагогіка, психологія, соціологія, філософія.

Метою цієї статті є визначення того, як формуються ціннісні орієнтації молодої людини, адже саме юнацький вік є сенситивним для утворення ціннісної орієнтації як стійкого елемента життєвої перспективи.

Проблема закріплення загальнолюдських цінностей в індивідуальній свідомості відноситься до числа фундаментальних проблем людської екзистенції. Адже соціальні зміни в суспільстві істотно впливають на зміни в системі цінностей особистості. Цінності слід розглядати як узагальнені цілі і засоби їх досягнення, які забезпечують інтеграцію суспільства і водночас допомагають індивіду або групі зробити вибір своєї поведінки в значущих ситуаціях. Засвоєння цінностей у великих соціальних групах завжди опосередковане цінностями малих груп, референтних для індивіда, а особисті цінності є генетичним похідним від цінностей соціальних груп і спільностей різного масштабу. Селекція, присвоєння і асиміляція індивідом соціальних цінностей опосередковується його соціальною ідентичністю і цінностями референтних для нього малих контактних груп, які можуть бути як каталізатором, так і бар'єром у засвоєнні цінностей великих соціальних груп, у тому числі і загальнолюдських цінностей.

Аналіз наукових досліджень. У соціально-філософській, педагогічній та психологічній літературі проблема ціннісних орієнтацій особистості розглядається в дослідженнях М.І. Алексєєвої, Б.Г. Ананьєва, Б.С. Бакірова, Г.О. Балла, М.І. Бобнєвої, М.Й. Боришевського, А.П. Вардемацького, В.О. Василенко, Є.І. Головахи, Г.Я. Головних, О.Г. Здравомислова, Г.С. Костюка, О.М. Леонтєва, С.Д. Максименка, В.М. М'ясищева, С.Л. Рубінштейна, А.О. Ручки, В.В. Сусленко, А.О. Табунса, В.П. Тугаринова, В.О. Ядова, А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла та інших. Вивченню особливостей формування ціннісних орієнтацій у юнацькому віці присвячені дослідження Е.О. Васіної, Н.О. Волкової, І.В. Дубровіної, Д.Й. Фельдштейна, та інших. Багато дослідників (М.І.Алексєєва, Б.Г.Ананьєв, М.Й.Боришевський, Н.І.Іванцев, Н.О.Коваль, С.Д.Максименко, Н.М.Мачурова, Л.В.Разживіна, В.І.Слободчиков та інші) підкреслюють важливість етапу навчання у вищих закладах освіти для становлення особистості, сенситивність цього періоду для духовного розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій, настанов тощо.

Виклад основго матеріалу. Особистісні цінності складають внутрішній стрижень особистості, який можна інтерпретувати як ціннісну етичну орієнтацію. Остання забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремих актів поведінки людини та сприяє побудові прогнозу її поведінки у більш широкому полі ситуацій.

Ціннісне ставлення до матеріальних чи ідеальних предметів – це переживання їх бажаності (чи небажаності) для людини. Саме у такій психологічній

формі духовні цінності суспільства стають суб'єктивними надбаннями особистості. А їх спонукально-регулятивна функція можлива завдяки тому, що переживання бажаності трансформується в зацікавлено-дійове ставлення. Відтепер кожний предмет буття стає для людини не індиферентною даністю, а складовою їх життя, щодо якої вона має зайняти певну морально-ціннісну позицію і активно практично-перетворювально утверджувати її [1, с. 66]. Молодь у наш час постала перед складним вибором. Система її ціннісного світогляду формується під впливом глобальної зміни ієрархії загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Прикро визнавати, що трансформація сучасного суспільного життя вивела на перші місця цінності особистого рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття. Сучасні суспільні відносини певною мірою провокують розквіт егоїзму в свідомості людини. Особливо це відбивається на особистості, яка знаходиться на шляху формування свого власного бачення проблем існування, яка тільки зіткнулась з визначенням духовних обмежень для себе.

Дослідження теоретичних проблем формування життєвих цінностей студентської молоді показало, що на формування цінностей студентства в сучасних умовах впливає ряд факторів: наявність у суспільстві соціально-економічних протиріч, ослаблення державного, політичного і ідеологічного пресингу, розширення соціальної самостійності та ініціативи студентів. Відбувається переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду попередніх поколінь, формуються нові уявлення про своє професійне майбутнє і майбутнє суспільства.

Власне динаміка ціннісної свідомості студентської молоді зумовлена кількома причинами:

1. Ця соціальна група за характером своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями тощо дуже близька до інтелігенції, тому важливо досліджувати студентство як резерв формування інтелектуальної еліти, а, відповідно, ВНЗ розглядати як головний канал такого формування, отже, як суб'єкт соціально-культурної трансформації.

2. Динамічність і відносно високий рівень організованості студентства робить цю групу досить привабливою для різного роду ідеологів і політиків, які намагаються залучити студентську молодь до політичних ігор, що мають, як правило, досить брудний підтекст.

3. Демографічні та інтелектуальні характеристики студентської молоді роблять цю соціальну спільноту однією з найбільш ресурсномістких суспільних груп, оскільки вік та освіта, безсумнівно, є найважливішими соціальними ресурсами.

Особисті цінності набувають ціннісного статусу тільки при зверненні особистісних зусиль на власне «Я», тобто становлення особистісних цінностей пов'язане з динамікою процесів усвідомлення, що включають різні види вербалізації і зміщення пізнавально-особистісних зусиль на власну смислову сферу. Певна система цінностей втілюється, опредметнюється у тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, у якій і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перевтілення із явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда. Все частіше головну роль в житті молоді посідають проблеми макрорівня. Тобто, у студентів формується якісно нове сприйняття навколишнього світу крізь призму насамперед особистих інтересів. Їх турбує власне здоров'я, кар'єра, матеріальні блага, освіта, сім'я.

Ціннісні орієнтації конкретної особистості формуються і функціонують на основі системи цінностей, виробленої суспільством, нерозривно і тісно пов'язані з цим утворенням. У суспільній та індивідуальній свідомості цінності виконують функцію життєвого орієнтира, моральної основи для побудови діяльності і субординації цілей. Отже, аналізуючи ціннісні орієнтації, можна робити висновки про те, яке місце та позицію займає особистість у соціальній структурі суспільства, які соціальні ролі виконує чи хоче виконувати. Такий підхід до вивчення ціннісних орієнтацій призводить до необхідності розгляду їх у контексті більш складних утворень особистості, зокрема, у структурі самосвідомості, життєвих відношень особистості, її життєвого світу в цілому, особистісного розвитку. Ціннісні орієнтації виступають як результат саморозвитку особистості студента, структурування відносно зовнішньої діяльності процесу реалізації і процесу розгортання особистісних цінностей і смислів. Саме тому демократичні зрушення в українському суспільстві і їх подальший розвиток залежить від студентів, адже вони є їх основною рушійною силою. По-перше, це тому, що молодь являє собою достатньо велику соціально-демографічну групу и займає важливе місце в народногосподарському виробництві як єдине джерело поповнення трудових ресурсів. По-друге, вона є основним носієм інтелектуального потенціалу суспільства і може проявляти себе у всіх сферах життя. По-третє, в неї є достатньо велика соціальна і професійна перспектива, тому що вона спроможна швидше інших соціальних груп суспільства заволодіти новими знаннями, професіями і спеціальностями.

Багато дослідників підкреслюють важливість етапу становлення особистості під час навчання у ВНЗ, сенситивність цього періоду для духовного розвитку особистості, її цінностей, настановлень тощо. Формування цінностей сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, фор-

муванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, особливо на етапі професійного становлення в юнацькому віці. Саме завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісно в оточуючому її світі. Саме у цьому віковому періоді «закладається здатність об'єктивної оцінки самого себе і довкілля, що найбільше впливає на становлення закономірностей, які згодом вказуватимуть на позицію у житті вже дорослої людини». Провідною у цей час є навчальна діяльність, в якій реалізується готовність юнака до самовизначення і яку вважають психічним новоутворенням цього віку. Адже юнацький вік є тим періодом життя, коли індивід стає готовим не стільки до самовизначення, скільки до життя як суб'єкт власної діяльності.

З переходом до ринкових відносин, становленням демократичного суспільства суттєво змінюються не тільки ідеали молодих людей, а й суспільний ідеал студента взагалі. Характеризуючи сучасну молоду людину можна окреслити наступні риси:

1) Це особа економічно вільна, ініціативна, активна. Їй притаманна самостійна творчість, пов'язана з організацією нової справи і постійною кількістю можливостей докласти власні зусилля.

2) Це людина, глибоко зацікавлена в особистій приналежності до політичних свобод. Вона характеризується розвиненою правовою і моральною відповідальністю, здатністю захистити себе і оточуючих.

3) Це суб'єкт з рельєфно оформленою світоглядно-екологічною орієнтацією.

4) Це особа з національно зорієнтованою свідомістю, для неї рідна мова і культура свого народу є засобом національної самоідентифікації.

Дослідження проблеми цінностей студентства, яке допомогло б розкрити механізми впливу на становлення молодої людини і допомогти їй адаптуватись в нових умовах суспільно-економічних відносин, набуває важливого значення ще й тому, що проблеми, пов'язані з людськими цінностями, посідають одне з найважливіших місць в тих науках, які займаються вивченням особистості і суспільства [2, с.10]. Саме цінності виступають інтегративною основою як для окремо взятого індивіда, так і для будь-якої малої чи великої соціальної групи, культури, нації, для людства в цілому.

Психологічний аспект ціннісних орієнтацій, як одного з структурних компонентів спрямованості особистості студента, тісно пов'язаний з дослідженням її внутрішнього світу, суспільної поведінки, спрямованої на засвоєння і відтворення цінностей життя і культури. Психологічна структура особистості може бути охарактеризована як єдність, взаємозв'язок трьох основних сторін психологічної реальності: діяльності, свідомості і особистісної сфери (остання

визначається, перш за все, такими компонентами, як спрямованість і само-свідомість особистості). Послідовне здійснення цілісного підходу при аналізі особистості привело до виділення важливої узагальненої форми фіксації особистісного досвіду – «цінності», яка характеризується як єдність спрямованості особистості, виділення для неї певної сторони дійсності, певних відношень і усвідомлення у зв'язку з цим свого «Я».

Студентський вік є сенситивним для утворення ціннісної орієнтації як стійкого елемента життєвої перспективи. Основними характеристиками ціннісних орієнтацій є їх зміст та ступінь сформованості ієрархічної структури. Характерною рисою ранньої юності є формування життєвих цілей, планів, які залежать від завдань, що визначаються об'єктивними умовами життя та ціннісними орієнтаціями студента та умовно поділяються на: професійно-освітні, суспільно-політичні, романтико-пізнавальні, особистісно-сімейні, матеріально-побутові.

Життєві плани студентів формуються на основі їх уявлень про об'єкт вибору, із врахуванням значимості для них професійного самовизначення, а також самої праці. Професійна підготовка у ВНЗ не повинна обмежуватись лише передачею певних знань і формуванням професійних навичок. Вона повинна мати тісний зв'язок із професійною орієнтацією особистості, із формуванням певної системи цінностей, які є характерними для представників тієї чи іншої професії.

Найбільш складною є виховна робота зі студентами у періоди соціальних та економічних криз, швидких і кардинальних змін, коли старші покоління значною мірою втрачають свій авторитет у молоді, а отже їх виховний вплив зменшується. Суспільство шукає нові цінності і вже на їх основі реформує систему освіти і виховання. Нинішній виховний процес студента у демократичному суспільстві повинен передбачати досить високий рівень індивідуальної свободи особистості, відмову державних структур від жорсткого визначення форм та методів соціалізації, постійного контролю як за суспільними інститутами, що її здійснюють, так і за самим громадянином. Якщо сьогодні ніхто не виховає молодих українців з нормальною, не деформованою системою ціннісних орієнтацій, завтра вже нікому буде займатися будівництвом правової демократичної держави, а можливо й нікому буде називатися українцями взагалі.

Дуже важлива внутрішня робота студента щодо формування цінностей, а також активність самого суб'єкта, тому вони формуються і вдосконалюються у діяльності. Суттєво змінюються наукові основи, підґрунтя, орієнтація та характер навчання: творча інноваційна діяльність, уявний експеримент, критичне і логічне осмислення конкретних ситуацій, орієнтація на вирішення

конкретних проблем, які постають перед суспільством, людиною, характер навчання готує до майбутньої професійної діяльності. Такими є головні домінанти нової системи освіти. Отже, основною задачею є розвиток когнітивних компонентів самосвідомості студентів, для того, щоб набував все більшої актуальності розвиток цінностей.

Отже, ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості студента, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Це той компонент структури особистості, який являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються думки і почуття людини і з точки зору якої вирішується багато життєвих питань.

Стосовно порушеної проблеми, то спільною основою, яка дозволяє об'єднати зусилля багатьох спеціалістів, передусім психолого-педагогічного профілю, може слугувати гуманістичний підхід, що у своєму конкретно-науковому вигляді реалізується у принципі особистісно-орієнтованого навчання й виховання. Категорії цінності належить, як видається, провідне місце, адже саме за її допомогою відкривається реальна можливість пояснення низки стрижневих психолого-педагогічних проблем як теоретичного, так і практичного порядку. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують питання детермінації та закономірностей розвитку ціннісних станів свідомості упродовж одного з важливих онтогенетичних етапів життєвого шляху особистості, яким є етап навчання у ВНЗ[3, с.536]. Досвід психологічного дослідження особистості студента у новій для нього інституалізованій формі діяльності і в нових умовах оволодіння ним засобами діяльнісного існування свідчить про суттєві трансформації, що відбуваються в цей період у внутрішніх зв'язках особистісної організації, які у свою чергу призводять до появи якісних змін або новоутворень. Завдяки цим змінам, особистість піднімається на інший рівень самоорганізації та самовияву у складній і динамічній системі взаємозв'язків із навколишньою дійсністю, передовсім із референтною групою. Ідентифікація з цією групою постає, як відомо, суттєвою передумовою професійного і особистісного розвитку студента, побудови системи його ціннісних орієнтацій як особливої форми реалізації ставлення особистості до власного Я і соціального світу.

Висновок. Роблячи висновок, можна зазначити, що сутнісні сили людини формуються та розвиваються шляхом об'єктивної детермінації з боку суспільства і якщо природний історичний процес зумовлюється об'єктивними законами суспільного розвитку, то діяльність суб'єкта, реалізація ним своїх сутнісних ознак де термінується життєвими сенсами, цінностями, котрі орієнтують молоду людину на її певне ставлення до світу, культури, мистецтва. Сенс життя, система цінностей особистості, активно впливає на вибір життєвих цінностей і зусилля особистості щодо їх досягнення. Крім того, у

цьому процесі цінності виступають у якості внутрішньої життєвої «опори», що додатково вказує на могутній потенціал аксіологічних орієнтирів.

Щодо перспективного напрямку подальших досліджень пов'язаних із вивченням ціннісних орієнтацій, то ним могло б стати вивчення проблем самоідентифікації сучасного студентства і ролі ВНЗ у формуванні цієї особистісної якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В. І. Деякі нові штрихи у соціальному портреті студентства // Проблеми вищої школи. – К., 1993. – Вип. 78. – 274с.
2. Кіпень В. Українське студентство: на що орієнтуємося і що цінуємо? // Управління освітою. – 2001. – № 22. – 156с.
3. Сокур'янська Л.Г., Крилова О.Н. Ценностная дифференциация украинского студенчества: кластерный анализ. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць. Харків, 2003.– 578с.
4. Сокур'янська Л.Г. Высшее образование как модель социокультурной трансформации: институциональный аспект анализа. // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003.– 379 с.

REFERENCES

1. Astahova V. I. Deyaki novi shtrihi u socialnomu portreti studentstva // Problemi vishoyi shkoli. – K., 1993. – Vip. 78. – 274p.
2. Kipen V. Ukrayinske studentstvo: na sho oriyentuyemosya i sho cinuyemo? // Upravlinnya osvityou. – 2001. – № 22. – 156p.
3. Sokuryanskaya L.G., Krilova O.N. Cennostnaya differenciaciya ukraynskogo studentchešta va: klasternyj analiz. // Metodologiya, teoriya ta praktika sociologichnogo analizu suchasnogo suspilstva: Zb.nauk. prac. Harkiv, 2003.– 578p.
4. Sokuryanskaya L.G. Vyssee obrazovanie kak model sociokulturnoj transformacii: instiuticionalnyj aspect analiza. // Problemi rozvitku sociologichnoyi teoriiyi. Transformaciya sociala nih institutiv ta instiuticionalnoyi strukturi suspilstva. – K.: Institutsociologiyi NAN Ukrayini, 2003.– 379 p.

ABSTRACTS

УДК 378.147:004:001.818

T.M. Babkina, G.S. Smyrnova**TED TALKS AS A NEW EDUCATIONAL FORMAT AT HIGH SCHOOL**

The TED (Technology, Entertainment, Design) conference and associated website of recorded conference presentations (TED talks) is a highly successful disseminator of science-related videos, claiming over a billion online views. Although hundreds of scientists have presented at TED, little information is available regarding the impact of TED talks on the students. This article provides an overview of the comparative analysis of the main aspects of TED talks with traditional academic lectures. The paper is focused on the positive and negative sides of the new format of lectures. This work presents how TED can be used to create innovative lessons as tools to expand learning beyond course content and textbooks. It shows how innovative learning initiatives can be integrated to face-to-face and online courses.

Key words: TED project, TED talks, interactive training, and high school.

УДК 372.894(477)+37.032

O.V. Boiko**HISTORICAL BIOGRAPHY AND FORMATION OF ETHNO-CONFESSIONAL TOLERANCE IN THE LESSONS OF HISTORY OF UKRAINE**

Forming ethno-confessional tolerance in children and young implies a balanced approach to teaching History of Ukraine. By giving an objective assessment of the past, the historian must teach children the ability to find examples of not only the negative but also the positive influences of different ethnic groups, their constructive role in the development of the Ukrainian state. For this purpose it is useful to acquaint students with biographies of representatives of different ethnic groups and denominations who are prominent figures in Ukrainian history.

The teacher should demonstrate a long process of integrating other peoples' cultures into the Ukrainian heritage. His attention to the ethnic, religious affiliation of prominent personalities will allow him to delicately assert to students the idea that the "creators" of Ukrainian history were representatives of different peoples, as well as to explain the peculiarities of the multicultural, poly-confessional structure of modern Ukrainian society.

The article reviewed the use of the historical biographies in the lessons of History of Ukraine for the education of ethno-confessional tolerance of students. A number of the major historical figures of different ethnic or religious affiliation are proposed as potential examples for the teacher to work with their biographies. Their contribution to the creation of a common history, the integration of various national cultures into the Ukrainian historical and cultural heritage is shown.

Key words: biography, tolerance, teaching, lesson, History of Ukraine.

УДК 373.31: 811.411.16

V.V. Grechina**INTERACTIVE METHODS IN THE PROCESS OF FORMING
COMMUNICATIVE COMPETENCY OF YOUNGER PUPILS
IN HEBREW**

The article identifies interactive methods, techniques, forms of work by which the teacher achieves the formation of communicative competence of junior students in Hebrew. The technology of interactive learning in Hebrew is characterized, its specifics are revealed, the peculiarities of introduction are determined.

The introduction of interactive technologies requires a certain amount of time to prepare both teachers and students, so it is appropriate to start classes with their gradual use – from basic to complex. It also does not hurt to plan a comprehensive plan for mastering interactive technologies.

Interactive exercise is a central part of the lesson and its successful application provides active interaction between students, which is a way to gain knowledge. Therefore, it can be argued that it makes sense to consider the sequence of interactive exercises.

The article argues that the greatest effect is achieved when a computer course is provided with appropriate textbooks.

Interactive learning helps to develop students' creative abilities, their cognitive interests, significantly increasing the effectiveness of classes.

Key words: interactive methods, technology of interactive learning, communicative competence, Hebrew language, younger students.

УДК: 12. 17

O. V. Dobryden**SELF-EDUCATION AS A GUARANTEE OF HEALTHY
CONSUMPTION IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION
CHANGES: SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS**

The paper analyzes the features of healthy consumption in globalization in Ukraine and the role of self-education in this process.

The paper outlines the basic parameters of globalization that overlap with self-education and undoubtedly shape the healthy consumption of Ukrainians and thus are inevitably seen as a very important component of the philosophical understanding of health preservation. Firstly, because of the rapid and massive scientific, technical and technological breakthrough of modern civilization, which is strengthened by the labor and grant migration of extremely knowledgeable experts, constant update and increase in use of innovative technologies in medical practice are realized. Secondly: the logical continuation of the parameter mentioned above is large-scale extension of the information environment for healthcare goods and services. Thirdly, as a result of the previous parameters, we are currently witnessing an extraordinary growth in the global market of healthcare goods and services. It is obvious that manifestations of globalization the above mentioned in the health care sector are closely linked to the self-education of a person.

The main task of self-education is to work on all existing arguments, to reveal the influence and coercion of a consumption society, and to overcome the pitfalls that hides under colorful wellness practices. Health preservation is a constant multifaceted strategic activity. In an ideal sense, the health preservation strategy must be initiated and implemented by the government, by mobilizing the potential of its citizens in their aspiration to be healthy.

It is believed that it's the internal characteristics of Ukraine and its citizens primarily in the spiritual, cultural and educational dimension to determine the level of balance in adaptation to contemporary global changes, even in the presence of risky external circumstances.

It is stressed that it is of critical importance for every Ukrainian to find his own optimal compromise between the challenges of globalization and the personal health preservation.

The author believes that for a number of objective reasons, the practical implementation of a frontal strategy for health preservation in Ukraine is impossible in the medium-term prospect. Under such conditions, the main factor of effective health preservation is a conscious activation of critical thinking for confronting the trials of a globalized consumption society in order to limit their devastating effects. The tool for this is constant self-education in the area of health preservation.

Key words: self-education, health preservation, globalization, critical thinking, consumption society, healthy consumption

УДК 376.01: 373.112.4: 371.14:376.3

S.N. Lupinovych, I.S. Lapshina

ACTUAL ISSUES OF THE ORGANIZATION OF MONITORING STUDIES IN THE PROCESS OF CREATING AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT (FOR EXAMPLE KUVU «KHORTITSA NATIONAL TRAINING AND REHABILITATION ACADEMY» ZRC)

The development of Ukraine through the way high technology civilization and progress allows to persons with disability hearing, vision or ability to move to have a job and to be useful members of society. So the issue of interaction between different employers today is very actually. Our society is not yet ready for the full integration of people with physical or mental disabilities at the production level. For many years, children with special educational needs studied in special schools in isolation from other children. Neither one nor the other did receive interaction experience. Also children with special needs had no experience integrating into society. They studied in very comfortable conditions. And they do not ready to real life.

The reform of education in Ukraine is changing the situation/ New Ukrainian school concept pays much attention to inclusive education/

Now the children with special education needs have a choice. They can study in special schools or in inclusion class with other children. In the comfortable conditions of a special school, children lose the opportunity to adapt to real life in society. In the inclusive class they lost comfortable conditions, but communicate a lot with other children. They learn to understand others and be understood, to work in a team. In the future they will live in a world familiar to

them. Thus, we have the task of creating the optimal learning environment for all children with their specific characteristics and needs.

Today, many education managers want to make optimal inclusive learning environment. Some of them tries to create ideal conditions for a particular child, the perfect environment for a particular child. But this is wrong. The task of inclusive education is just the opposite. We must help the child feel like one of the ordinary students. He must become a part of the class. He must learn to be equal, not special.

Learning environment must be comfortable for all students, not only for special. In this aspect, Educational leaders should identify the main areas that will help to achieve full inclusion.

Many factors influence the implementation of the mainstream of inclusive school development. These factors are the arrangement of the premises, the new organization of the educational process, the personnel readiness. Particularly affects the quality of education staffing. The solution to the main tasks can only be provided by a competent teacher.

Educational monitoring helps to solve all these complex issues. We create methods and tools for practical monitoring implementation. We are working on three main areas: technical readiness, personnel readiness and improvement of the learning process.

The article discusses the process of including children with special educational needs and their preparation for a future life in society. The authors emphasize, that the main challenge is not the creating an artificial unnatural comfortable environment for a particular child, but the creating such an educational process during which a child with special educational needs feels the same as all other students in the class, will receive a quality education. At the same time, all other class students and teachers will also learn to communicate and effectively exchange information with the child despite his physical or mental disabilities.

The practical process of introducing inclusive education requires a combination of all areas of research and the creation of a specific monitoring system that would satisfy the requests in forehanded, complete, actual information about the process of an inclusive educational environment creating for the managers of educational systems and methodologists.

Key words: inclusive educational environment, monitoring of the innovation process, indicators and current requirements for the inclusive educational environment.

УДК 378.14

M.V. Mukhina, I.V. Zerkal

MODERN DEVELOPMENT TRENDS IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE IN PHILOSOPHICAL MEASUREMENT

The problem of the unity of traditions and innovations as the laws of successful changes in the modern higher education system of Ukraine is investigated. The main modern trends in the development of higher education are analyzed. It is proved that the successful overcoming of the crisis is possible on the basis of its philosophical understanding and a new educational paradigm.

Key words: higher education, philosophy of education, freedom, tradition, innovation, modernization.

УДК 371.2(477)

O.A. Poplavskiy**SECONDARY AND HIGHER EDUCATION IN TODAY'S
CONDITIONS: PROBLEMS AND PROSPECTS OF
DEVELOPMENTS**

The article analyses the modern state, tendencies and problems of secondary and higher education development in Ukraine. The subject of research is the system of secondary and higher education of Ukraine. The aim of the study is to analyze the current state of secondary and higher education, determination of problems and trends of its development at the present stage. In the research were used to general scientific and special methods: analysis and synthesis, analogies and comparisons, statistical, expert assessments, etc.

The results of the work. Based on current status of secondary and higher education of Ukraine. Analyzed the main indicators of the level of education financing in Ukraine. Determined that the reasons which negatively affect the development of the education system in Ukraine are: political instability in the country, GDP and GNP, insufficient financing of the education sector (financed mainly only protected entries), inefficient use of available resources and leverage, imperfect legal framework, outdated physical infrastructure, unfavourable investment climate, the ineffective functioning of public-legal institutions, the «brain drain abroad,» and other factors.

Conclusions. Comparing secondary and higher education in Ukraine in the first years of independence and today, we can say that it has undergone significant changes, namely in the quality of education, methods of teaching etc. In the world today there are many problems, but we need to begin to solve them with education, although few are fully aware of the basic problems of modern education and ways of their solution. If you do not solve the problem of education, then there is no reason to start solving other problems, because they all come back. Because the education system has a huge impact on the mind, thoughts and feelings. The development of the modern structure of the education sector needs to provide optimal conditions for the functioning and development of the education system and all its subsystems, the implementation of various educational models, the existence of educational institutions of different types and forms of ownership, various forms and means of education, providing citizens with the provision of quality educational services, the freedom of choice in education.

Key words: education, educational policy, educational services, educational institutions, financing of education.

УДК 167.7 + 373.6

A.P. Samodryn**EDUCATIONAL AND LOGICAL GUIDELINES
FOR THE DEVELOPMENT OF HUMANITARIAN
AND PEDAGOGICAL EDUCATION**

The article deals with the problem of the modern education system perfection and at the same time seeks to reach the limit of the possible in the transformation of the educational space to meet the demand of time, its ability to provide social consciousness in the conditions of the

ongoing crisis and those changes that caused the intensification of the dialogue between Man and Nature.

The development with the participation of human becomes of more targeted nature – noospheric and educational, global one. This in a new way obliges a modern general education institution to look for better approaches to the production of personality and promote the development of modern man – the carrier of new values. There is a problem – to realize one’s time – the noosphere and act on the planet accordingly. The state of the society’s consciousness should be inclined to act in the direction of its spirituality, otherwise – degradation. The correlation between social and morphological organization of a human being should not be beyond the problem of profile education. Consciousness is a result of evolution, it has geological origin, personal embodiment and collective application: direct, indirect. The human world to a large extent begins in a human being itself, therefore, thus the profile of study should be considered as the length along which the energy of life moves.

Key words: profile studies, space of studies and education, activity, education system, region, personality, teaching.

УДК 37. 013

A.O.Teplytska

PERIODIZATION OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS

The article analyzes the experience of professional training of highly qualified pedagogical staff in the field of mathematics, which is accumulated by the history of the national higher education school, which is a great information layer that needs systematic research, as it is not sufficiently covered in the scientific literature. And we also explore the main ideas of domestic and foreign researchers on the professional training of teachers, as they have always had an influence on it and today remain relevant from the standpoint of theoretical aspects of the formation of the foundations of mathematics teacher professionalism.

A retrospective analysis of theoretical sources on the development of the personality of the teacher of mathematics and his preparation for the fulfillment of professional functions, allowed to determine that there was no special teacher training before the advent of pedagogical education.

It was realized that the current state of professional training of future mathematics teachers to teach students could be considered and objectively assessed in the context of the periodization of its historical development. Such periodization was done and four periods of becoming professional training of mathematics teachers were established.

Key words: a professionalism, a teacher education, a professional development of teachers, the historical aspects.

УДК [378.147+373.3]: 004 (075.8)

O. I. Shyman

PECULIARITIES OF THE CONTENTS OF END-TO-END INFORMATIVE TRAINING FOR FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONDITIONS OF STAGE PEDAGOGICAL EDUCATION

The carried out analysis of a number of state normative documents, the works of scientists engaged in developing the basic provisions of the continuous education concept, the introduction of information and communication technologies into the educational process, confirmed the relevance of studying the problems of teacher's training for functioning in a computerized educational environment, including primary school teachers with a focus on enhancing the information component.

The concept of higher pedagogical education is based on the balanced inclusion in the teacher training content of fundamental, applied and methodical disciplines, which determine the required professional level of a modern teacher. In end-to-end IT training of a primary school teacher, it is realized through the following content lines such as software, technological, theoretical and methodological and subject-methodical and professional-research. Studying the disciplines that represent these lines ("Use of Modern Information Technologies", "Theoretical and Technological Foundations of Computer Science in Primary Education", "Methods of Teaching Computer Science in Primary school", "Pedagogical Computer Science"), provides the formation of a future teacher of relevant information outlook, basic theoretical foundations, flexible technological skills, as well as the necessary didactic and methodological tools, designed for a long-term perspective regarding possible changes in the field of informatization of primary education.

Key words: program-technological, theoretical-methodological, subject-methodical, professional-research content lines of end-to-end IT training within the relevant disciplines of junior specialists, bachelors and masters of primary education.

УДК: 378.14.17.022

Shchepova D.R.

VALUE ORIENTATIONS AS A MAIN ELEMENT OF LIFE PERSPECTIVE OF STUDENT'S PERSONALITY

In the article, value orientations are defined as one of the key components of a young person's life perspective. Values are seen as generalized goals and means of achieving them, which ensure the integration of society and, at the same time, help the individual or group to choose their behavior in significant situations.

It is noted that the system of value outlook of the student is formed under the influence of a global change in the hierarchy of universal values. Recognize that the transformation of modern social life has brought to the forefront values of the personal level, which provide their own needs and comfortable well-being.

The analysis of possibilities of educational environment of universities in formation of positive value orientations is presented. Because value orientations act as a result of the self-

development of the student's personality, structuring in relation to the external activity of the process of realization and the process of the unfolding of personal values and meanings.

That is why democratic shifts in Ukrainian society and their further development depend on the students, as they are their main driving force. First, it is because young people are a large enough socio-demographic group and occupy an important place in national economic production as the only source of replenishment of labor resources. Secondly, it is a major carrier of the intellectual potential of society and can manifest itself in all walks of life. Third, it has a large enough social and professional perspective because it is able to acquire new knowledge, professions and specialties faster than other social groups in society.

The main tasks of the university on the humanistic direction of the process of education and upbringing of the student's personality are formulated. It is determined that vocational training in universities should not be limited to the transfer of certain knowledge and the formation of professional skills. It should have a close relationship with the professional orientation of the individual, with the formation of a certain system of values that are characteristic of representatives of a particular profession.

Thus, value orientations are an important component of a student's personality structure, as if they summarized all the life experience accumulated by the individual in his or her individual development. This is the component of the structure of personality, which is a certain axis of consciousness, around which the thoughts and feelings of the person revolve, and from the point of view of which many life issues are solved.

Key words: value, value orientations, humanism, personality, student.

НАШІ АВТОРИ

Бабкіна Т. М., доктор медичних наук, професор, завідувача кафедрою радіології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика (м. Київ)

Бойко О. В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри східноєвропейської історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпро)

Гречина В. В., вчитель івриту Навчально-виховного комплексу «Ор Авнер» (м. Кам'янське)

Добридень О. В., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук Державного закладу «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України» (м. Дніпро)

Зеркаль І. В., викладач кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки ПУ «ВНЗ «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

Лапшина І. С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методик навчання КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (м. Запоріжжя)

Лупінович С. М., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та методик навчання КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР (м. Запоріжжя)

Мухіна М. В., викладач кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки ПУ «ВНЗ «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

Поплавський О. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету (м. Дніпро)

Самодрин А. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

Смирнова А. С., кандидат медичних наук, доцент кафедри радіології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика (м. Київ)

Теплицька А. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничо-наукової підготовки Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

Щепова Д. Р., доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету (м. Дніпро)

Шиман О. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана»

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Заснований у 2017 р.

Українською, російською, англійською мовами.

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ.
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ. – ДНІПРО, 2019–2020. – ВИП. 2. – 136 С.**

ISSN 2663-2985

У збірнику на базі проведених авторами досліджень висвітлені актуальні питання педагогіки, психології в різних типах шкіл, ВНЗ та дозашкільних закладах.

Для науковців педагогічної та психологічної галузі знань, педагогів-практиків та психологів, студентів.

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

За точність наведених даних відповідають автори.

Видано коштом авторів.

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 23078-12918 Р від 11 грудня 2017 р.)

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Журнал виходить 2 рази на рік, матеріали приймаються та публікуються українською, російською, англійською мовами.

Статті приймаються за напрямками:

1. Педагогіка
2. Психологія
3. Філософія освіти
4. Освітній менеджмент

Авторами подаються статті з результатами власних оригінальних досліджень, що мають наукову та практичну значущість і не публікувалися досі.

Технічні вимоги до оформлення

1. Наукова стаття повинна містити такі необхідні елементи (назви цих розділів просимо виділяти напівжирним шрифтом):

- постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

2. Загальні вимоги до рукопису статті:

- **обсяг рукопису – 12-14 арк. (до 28000 знаків)**, включаючи рисунки та таблиці;
- стаття має бути підготовлена в редакторі MS Word (*.doc).;
- **формат аркуша – А4 (210x297)**, орієнтації сторінки – «книжна»;
- **рисунки, фотографії, графіки слід вставляти в текст статті як об'єкт**. Положення об'єкта –
- «в тексті»;

3. Розташування структурних елементів статті:

- **індекс УДК** (зліва від центра, нежирно, 12-й шрифт);
- **ініціали та прізвище автора/авторів** (по центру, жирно, 14-й шрифт);
- **науковий ступінь, вчене звання; посада і місце роботи**, подається без скорочень (по центру, курсивом, нежирно, 12-й шрифт);
- **назва статті** (по центру, великими літерами, жирно, 14-й шрифт, інтервал 1);
- **анотація** українською, російською та англійською мовами (п. і. б. автора курсивом, жирно; назва статті жирно; текст анотації – два-три речення, за всією шириною, нежирно; усе – 12-й шрифт, інтервал 1);

- **ключові слова** українською, російською та англійською мовами (під відповідними анотаціями, 4-5 термінів, нежирно, «ключові слова» курсивом жирно, 12-й шрифт, інтервал 1);

- **текст статті** (за всією шириною, шрифт Times New Roman 14 із інтервалом 1,5, абзац 1,25, текстовий редактор Microsoft Word, поля: ліве 30 мм, праве 15 мм, верхнє та нижнє 20 мм);

- **бібліографічні посилання** («Бібліографічні посилання» – по центру, жирно, 14-й шрифт; бібліографічні позиції – за всією шириною, 12-й шрифт, інтервал 1, за алфавітом на мові оригіналу, відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання»);

- **References.** Список літератури транслітерується латинськими літерами (References). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.

- **Abstract** (розширена анотація англійською мовою) включає ініціали та прізвище автора, назву статті, ключові слова. Загальний обсяг – 900–1500 знаків із пробілами.

- **Якість англomовного перекладу** реферату та анотації до статті визначає редколегія журналу. За умови виявлення низької якості англomовного перекладу редакція залишає за собою право відхилити друк статті та відправити її автору на доопрацювання.

4. Автори, які не мають наукового ступеня, супроводжують свої наукові статті візою наукового керівника у сканованому вигляді електронною поштою.

5. Відповідальність за зміст, точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів. Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів.

Після підтвердження про відповідність статті загальним вимогам автор перераховує кошти за публікацію статті. Друкування наукових статей у фаховому збірнику здійснюється за рахунок авторів. Вартість друку сторінки – 30 грн. Оргкомітет здійснює пересилання збірника «Новою поштою» та Укрпоштою (оплата за пересилку при отриманні). Матеріали, що не оформлені відповідно до вищезазначених вимог та не відредаговані, розглядатися не будуть. Матеріали, що не внесені до збірки, не повертаються.

Стаття, реферат та відсканована квитанція про сплату надсилаються окремими файлами на електронну адресу редакції zbirnik.bethana@gmail.com у форматі «**Автор – Назва статті.doc**».

За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор статті та рецензенти.

Контактна інформація

Приватна установа «Вищий навчальний заклад «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»

49044, м. Дніпро, площа Успенська 5-Д.

тел.: +38(056)717-70-34, **факс:** +38(056)717-70-36

e-mail: office@bethana.org.ua, **web:** www.bethana.org.ua

e-mail редакції: zbirnik.bethana@gmail.com, **тел. для довідок.:** +380662125422, +380674581373